

Pap Domokos grafikája

Edidit et typis Minervae Claudiopolitanae

ERDÉLYI, KOLOZSVÁRI vonatkozásban manapság viszonylag keveseknek mond valamit is a név: Minerva. Pedig a két világháború közötti időszakban, az erdélyi magyar kisebbségi lét első, két évtizedes szakaszában, 1920 és 1940 között, de az azt követő nyolc év során is, 1940-től 1948-ig, a kolozsvári Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. – a mindmáig legnagyobb teljesítményű erdélyi magyar kiadó- és nyomdavállalat – a magyar oktatás, sajtó, irodalom, tudomány, ismeretterjesztés és művészet fejlődéséhez kiemelkedő mértékben járult hozzá. Alapítói a vállalatot az első világháború utáni első időszakban az anyaországtól elszakadt, Erdélyben maradt magyarok tájékoztatása, nevelése és önszervezése alappilléreinek képzelték el, olyan intézménynek, amely a közösség megmaradása, gyarapodása, művelése és önazonosságának megőrzése érdekében tevékenykedjék. Amint arról a tisztelt olvasó az alábbiakban bőven meggyőződhet, feladatait a Minerva sok munkával és kemény erőfeszítéssel végezte, és a hozzá fűzött elvárásokat becsülettel teljesítette mindaddig, amíg csak tehetette.

Jelen tanulmányunkban az intézet alapítását, elindulását, fejlesztését, működését, nehézségeit, eredményeit és felszámolását próbáljuk összefoglalni,¹ korábbi résztanulmányaink és újabban feltárt források adatainak alapján.² Ebben a kötetben első alkalommal adjuk közre azt a többéves munkával elkészített Minerva-bibliográfiát is, amelynek adatait és összesítő statisztikáit e tanulmány megírásához szintén felhasználtuk.³

A Minerva létrehozása, anyagi alapjainak előteremtése

A Minervát 1920 nyarán erdélyi értelmiségiek, arisztokraták és haladó polgárok összefogásával hozták létre. Alapítóinak elképzelése szerint az intézmény a Budapesttől kényszerűen elszakadt erdélyi magyarság számára szükséges tankönyveket, irodalmi, művészeti és tudományos köteteket, folyóiratokat, heti- és napilapokat volt hivatott előállítani.

Furcsa firtora az erdélyi magyar sorsnak, hogy a Minerva indulásáról, hőskoráról, korszakonkénti nehézségeiről, időnkénti konszolidálódásáról, eredményeiről és erőfeszítéseiről, majd önkényes megszüntetéséről – néhány fontos tényadat kivételétől eltekintve – feljegyzések, elemzések, ismertetőik alig, visszaemlékezések és memoárok pedig egyáltalán nem maradtak ránk, miközben egyelőre eredményesen kivallatható ilyen jellegű jelentősebb levéltári állomány sem bukkant fel. Tehát a Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. történetét, az intézmény egykori képét ma már csak a ránk maradt mozaikcserepekből rakhatjuk össze.

Elképzelhető, hogy a vállalat üzleti diszkréciójával, esetleg a Minerva irányítóinak már kezdeti kedvezőtlen kisebbségi léttapasztalatával magyarázható az a tény, hogy e jeles intézményünkről a kolozsvári és az erdélyi közemlékezet is édeskeveset őrzött meg. Vagy talán azzal, hogy a világrengető történelmi körülmények közepette megszületett intézményt sok tekintetben hasonló körülmények közepette szüntették meg, nem pénzügyi jellegű irattárát pedig részben megsemmisítették, részben széthordták. Tény viszont, hogy humánértelmiségi körökben is rendkívül keveset tudnak napjainkban például arról, hogy kik voltak e jelentős vállalkozás vezetői, melyek voltak a stratégiai céljaik, az elképzeléseik és a terveik, s azokat milyen eszközökkel igyekeztek megvalósítani.

Teljes mértékben egyetérthetünk azonban azokkal a történelmi véleményekkel, amelyek szerint az első világháborút követően, a Romániához tartozni kénytelen magyar társadalom korábban kialakult, széles kiterjedésű, magyar jellegű – nem állami, hanem magánkézben levő – intézményrendszer mondhatott magáénak. „E tágabb értelemben vett magyar intézményrendszerbe beletartoznak a tulajdonképpeni közösségi intézmények mellett azok a gazdasági intézmények is (hitelintézetek, ipari és kereskedelmi vállalatok, könyv- és lapkiadók), amelyek, jóllehet elsősorban profittermelő vállalkozásokként minősíthetők, etnikai jellegüknel fogva jelentős részt vállalnak a magyar társadalmi élet szinten tartásában, az erdélyi magyarság közösségi igényeinek kielégítésében. A jelenkori történetkutatás – főként intézménytörténeti szempontból – igen keveset foglalkozott az említett kisebbségi vagy kisebbségi jellegű gazdasági intézményekkel és a kisebbségi

MAGYAR NÉP

POLITIKAI, GAZDASÁGI, SZÉPIRODALMI KÉPES HETILAP

Előfizetési árak:

Egész évre	44 L
Fél évre	22 L
Negyed évre	11 L
Egy szám ára	1 L

Felolós szerkesztő:

DR. NALÁCZY ISTVÁN.

Főszerkesztő:

GYALLAY DOMOKOS.

Megjelenik minden pénteken.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

8tr. Regina Maria (v. Deák P.-u.) 35. sz.
TELEFON: 2-87. SZÁM.

Sok szenvedés, keserűség és nehéz megpróbáltatás után ismét egymásra találtunk mi, az anyakebelről elszakadt magyarok. A világháború okozta sajnó sebek még alig hegedtek be, szomorú a tűzhelyünk, siratjuk szeretteinket, akiket elragadott körünkől az öldöklő háború. És amíg a szerető emlékezettel feledni akarjuk a sötét multat: annak leszűrt tanulságai és igazságai új erőt, hitet, reményt támasztanak

jelünkben. A romokon új élet támad, kitartoztuk édes tűzhelyünk bedőlt tetőzetét, kenyeret adtunk a mankóra támaszkodó béna katonának, letöröltük a könnyeket síró hadiárvák és özvegyek arcáról, Istenbe vetett erős hittel szántjuk és boronáljuk földeinket. Igen! Mi élni akarunk... élni is fogunk! Megtanultuk a tisztességes, becsületes munka értékét, megtanultuk az egymás iránt való szeretet és ragaszkodás értékét. Akik egyek voltunk a szenvedések és megpróbáltatások nehéz napjaiban, egyek maradtunk az új életre való feltámadásunk örömnapjaiban is!

Testvérek, Magyarok! Emelt fővel, Isten szent nevében előre, azon az ösvényen, mely az igazi békét, a talán még háborgó lelkek nyugalmát biztosítja, dolgozó magyar testvérek előre a munka útján!

Kicsiny lapunk a romániai magyarok egységének, összetartásának ígéhirdetője kíván lenni. A legtávolabb levőt és a legkisebbet is bele akarjuk kapcsolni kétfélmillió magyar testvéri közösségbe. Munkára akarjuk serkenteni a lankadt karokat, hitet akarunk önteni a csüggedt szívekbe, világosságot akarunk gyújtani a tétován járók számára.

Testvéreink! Hívó, szerető üzenetet küldünk nektek...

Szerkesztők.

magyar társadalomban játszott szerepükkel” – fogalmazta meg rendkívül találóan 2002 tavaszán Kovács Kiss Gyöngy, az erdélyi magyar intézményrendszeréről írt tanulmányában.⁴

Megállapításával tökéletesen egybecseng a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*nak a Minerváról szóló szócikkében olvasható tömör meghatározás: „A Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. Kolozsváron 1920 és 1948 között működő nyomdaipari nagyvállalat, a két világháború között a romániai magyarság kiemelkedő szellemi értékteremtő műhelye.”⁵

Az idézett lexikoni szócikk szerzője Krizsó Kálmán volt, a nyomdászok szakmai szervezetének korabeli titkára, aki életének több időszakát is a kolozsvári Minerva nyomdászaként töltötte, akit ráadásul munkásköltőként és kiváló nyomdászati szakíróként ismerünk,⁶ és aki mindezek nyomán a Minerva létrehozásának részleteiről, felépítéséről és működéséről viszonylag pontos információkkal rendelkezhetett. Ennek ellenére, a Minerva megalapításra vonatkozóan Krizsó mindössze annyit közölt, hogy az intézet „1920. aug. 16-án alakult, 653⁷ részvényes által jegyzett 1,5 millió lej alaptőkével,⁸ azzal a céllal, hogy megoldja az új történelmi helyzetben a romániai magyarság számára a tankönyvkiadást, lehetővé tegye irodalmi termékek megjelenését, szépirodalmi folyóiratok, néplapok, esetleg politikai lap kiadását, sőt terjesztését is”.⁹ A szócikkhez¹⁰ szakirodalmi hivatkozások, forrásfelsorolások nem tartoznak, ami szintén azt sugallja, hogy – saját emlékezetén, tapasztalatán és feljegyzésein kívül – érdemleges, használható anyaggal, összefoglaló jellegű forrásmunkával vagy átfogó levéltári anyaggal a szerző sem rendelkezett. Tény azonban, hogy maga Krizsó Kálmán írt a hatvanas évek végén forrásértékű, 350 oldalas, mindmáig kiadatlan munkát a kolozsvári nyomdászatról és hírlapkiadásról,¹¹ és ő hagyott ránk szintén máig kéziratban maradt részletes leírást az erdélyi és a bánági könyvnyomdászati történetéről.¹²

Fontosnak tartjuk hangsúlyozni azt a tényt, hogy a Romániához csatolt Erdélyben a nemzeti kisebbségi művelődési intézmények nem feltétlenül a nyereségszerzés reménye miatt jöttek létre vállalatok formájában. Ennek egyik fő oka az volt, hogy Romániában, az adott időszakban, az egyetlen lehetséges módját új kisebbségi intézmények létrehozásának a kereskedelmi törvény biztosította, az alapítványi törvényt ugyanis a román parlament csak 1924-ben szavazta meg, az ország alkotmányának 1923-ban történt kidolgozását, elfogadását és kihirdetését követően.

Ide tartozik az akkori kiútkeresés légkörére vonatkozó egyik érdekes információ. Nagy Endre (1883–1969) gazdasági szakírónk visszaemlékezéséből tudjuk, hogy a Minerva megalakulása körül a „Társadalom” is bábáskodott. Hogy ez így, idézőjelbe téve, pontosan mi is volt? Azoknak az íróknak, taná-

roknak, tudósoknak, művészeknek, orvosoknak, jogászoknak, közgazdászoknak és papoknak a társasága,¹³ akik Trianon után Erdélyben maradtak, és cselekvő részvételt vállaltak a helyi magyar társadalom talpra állításában, fenntartásában és megerősítésében. Találkozóhelyük a kolozsvári Majális utcában működő kuglizó volt. Az idők homályába veszett, hogy a mulatóhely neve volt-e a „Társadalom”, vagy pedig csak az ottani vitákon rendszeresen résztvevő értelmiségieket nevezte el valaki valamikor ekképpen. Tény, hogy a „Társadalom” a csütörtök esténkénti, építő jellegű, baráti viták során a közélet számtalan kérdését megvitatta. „Nem mondom, hogy pont innen nőtt ki, de itt talált otthonra az erdélyi sajtóközpont, a »Minerva«, az »Erdélyi Szépmíves Céh«, a »Magyar Nép« c. heti néplap, a »Minerva Biztosító Társaság«, a három magyar egyház felekezeti közti együttműködése, a »Magyar Nép Könyvtára«, erdélyi festők közös tárlatai, a »Hangya« és a »Hitel-szövetkezet« mozgalmai stb.” – mutatott rá az emlékiró.¹⁴

A katasztrófa hangulatban tehát bizonyos szintű és körű közös gondolkodás alakult ki a közösség soraiban arról, hogy az új helyzetben az erdélyi magyarságnak hogyan, milyen céllal és miből kellene a számára szükséges intézményeket létrehozni. Ha ugyanis 1918 után az erdélyi magyarságnak voltak is a szülőföldje jövőbeli hovatartozásáról reményei és illúziói, azok 1919 második felére jelentős mértékben veszítettek intenzitásukból. Ilyen körülmények között, az erdélyi magyarság szellemi vezetőinek köreiben már 1919-ben felmerült, hogy az addig jórészt Budapest által elvégzett kulturális feladatok ellátása – könyv- és tankönyvkiadás, folyóiratok, hetilapok és napilapok kiadása, irodalmi, művészeti, természettudományi és műszaki szakkiadványok megjelentetése stb. – érdekében jelentősebb kiadó- és nyomdavállalatot létesítsenek.

Haranghy Jenő illusztrálta Pásztortűz-címlap

Culcer Alexandru (Lengyel Sándor) grafikája

A Minerva Rt.-ről szóló írásában, az egykori intézmény néhány korabeli munkatársát személyesen ismerő Murádin Jenő arra hívta fel a figyelmet, hogy „el sem ült még Európában a fegyverek zaja”, amikor a Minerva alapítói „már a békére, a jövőre gondolva” szólították fel Erdély magyarságát az összefogásra, „műveltségük ápolását helyezve mindenek fölé”. A neves művészettörténész, az intézményalapítás körülményeit ismertetve, rámutatott: „1919. április elsején néhány előrelátó férfiú részvényjegyzési felhívással fordult Erdély magyar közönségéhez. Intézményalapító szándékok indoklásában ez állt: »Egy lapkiadást is űző nyomdai vállalat a legalkalmasabb eszköz arra, hogy a mostani teljesen összekuszált helyzetet a maga orgánumaival biztosan és céltudatosan irányítsa, építő gondolatokat hirdetve, messze jövőbe néző egyetemes programot valósítson meg.«¹⁵

A Minerva alapításának körülményeiről viszonylag részletes információkat nyújtó másik fontos forrás éppen a Minerva fennállásának tizedik évfordulóját köszöntő visszatekintés, amelyet az intézet által kiadott *Pásztortűz* folyóirat közölt. „A »Minerva« első tíz éve” című írás¹⁶ szerzője Jász Pál, az *Erdélyi Szemle* és a belőle kinőtt *Pásztortűz* folyóirat egyik közismert munkatársa. Jásztól szintén magyarázatot kapunk arra, hogy milyen okok hívták életre a Minervát: „az impériumváltozás után az anyaországtól elszakadt és magára utalt magyarság minden téren szervezkedni kezdett, és igyekezett az új helyzetnek megfelelően berendezkedni”.¹⁷

Idézett írásában Jász azt állította, hogy az alapítók a „részvényaláírási” felhívást 1919 decemberében tették közzé, s a részvényjegyzés egész Erdély területén annak nyomán indult el. Jásztól van tudomásunk arról is, hogy a Minerva alapítói már az alapítási felhívásban leszögezték: olyan vállalatot kívánnak létrehozni, „amely megoldja a tankönyvkiadást, elősegíti az irodalmi termékek megjelenését, szépirodalmi folyóiratot, néplapot s esetleg

politikai napilapot ad ki, és amely vállalat emellett foglalkozik mindennemű nyomdai termék előállításával és terjesztésével”.¹⁸

Sajnos, a Minerva alapításának e fontos dokumentumait folyamatos erőfeszítéseink dacára sem sikerült fellelnünk, így csupán az előttünk járók közléseire és megállapításaira támaszkodhatunk.

Egyes források szerint a Minervát – „a két világháború közti legfontosabb erdélyi magyar nyomdát” – „az erdélyi magyar egyházak támogatásával” alapították,¹⁹ és ezt a Minerva 1944. évi üzleti jelentése²⁰ is így hangoztatta, a valóság azonban ennél árnyaltabb. Jásztól is úgy tudjuk, hogy a már említett részvényjegyzés 35 személy lázas munkájával zajlott, akiknek az 1,5 millió koronás (750 ezer lejes) alaptőkét nyolc hónap alatt, jelentős erdélyi összefogással sikerült összeszedniük.

A Kolozsvári Állami Levéltár „Minerva nyomda” elnevezésű fondjának anyaga elsősorban a cég gazdasági tevékenységével összefüggő okmányokat (eszköz- és anyaghasználati kimutatások, bérszámfejtési akták stb.) tartalmaz, ám ezek között megtalálható az alapítók névsora is. Ebből egyértelműen kiderül, hogy az alaptőkét a legszélesebb erdélyi, bánsági és partiumi összefogással gyűjtötték össze, és azt 553²¹ olyan magánszemély jegyezte, akik között az arisztokrácia képviselőit csakúgy megtaláljuk, mint jeles értelmiségieket és a tehetősebb polgári családok tagjait.²² Az erdélyi magyar egyházak nem voltak tehát ott az alapítók között, de amint az a továbbiakban kiderül, a vállalatba néhány évvel később beszálltak.

Az alapító tagok között olyan nevekkkel találkozunk, mint például a Bethlen, a Bánffy, a Betegh, a Kemény, a Teleki és a Wass főnemesi családok különböző tagjai, Gyergyai Árpád, György Lajos, Grandpierre Emil, Kristóf György, Makkai Sándor, Mikó Imre, Pusztai Kálmán, Tavasz Sándor, Vásárhelyi János és Vékás Lajos. A lista sok neves orvos és tanár nevét is tartalmazza. Az alapítók Erdély, a Bánság és a Partium különböző részein éltek, és közöttük zömében magyarok, de magyar zsidók, magyar örmények és magyar kultúrájú románok egyaránt szerepeltek.²³

Tény, hogy a részvénytársaság alakuló közgyűlésére a szükséges alaptőke összegyűjtése után, 1920. augusztus 16-án került sor, az intézet azonban csak több mint egy hónappal később, szeptember 27-én kezdte meg működését, mert „a cégbejegyzés és más hatósági ténykedések a tényleges működés megkezdését akadályozták”.²⁴ Akkorra azonban már mindenki megértette, hogy az impériumváltozás tartós lesz. Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés ugyanis, a jövőt és a várható fejleményeket illetően, helyet kevés kétségnek hagyott.

A műintézet irányítói, vezetői és szakemberei

Szerencsére a Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. évi üzleti jelentései és zárószámadásai részben az Unitárius Egyház kolozsvári levéltárában, illetve az Erdélyi Református Egyházkerület kolozsvári gyűjtőlevéltárában, részben pedig más intézményi és magángyűjteményekben fennmaradtak. Ezeket a kiadványokat maga a Minerva nyomtatta ki és adta közre évente 8-20 oldalas füzetek formájában. Közülük, az 1920–1940 közötti időszakra vonatkozó bibliográfiájában, Monoki István mindössze ötöt említett, az 1924–1928. üzletévékét.²⁵ Nekünk azonban a jelen tanulmány dokumentálási munkája során összesen huszonkét üzletévi jelentést sikerült megtalálnunk, és pedig a következő évekre vonatkozókat: 1922–1924 és 1926–1944.²⁶ Hiányoznak tehát az 1920, 1921, 1925, 1945, 1946, 1947 és nyilvánvalóan az 1948-as, az államosítás évének jelentései. A szóban forgó füzetek számozása – az 1922. évi például a III. évi üzletévre vonatkozik – azt valószínűsíti, hogy a vállalat már kezdettől fogva kiadta évi jelentéseit. Ám azt is elképzelhetőnek tartjuk, hogy az indulás 1920–1921. évi nehézségei, továbbá az 1944–1945-ös második világháborús frontátvonulás és újabb impériumváltozás alatti és későbbi rendkívüli körülmények, nehézségek és hiányok a jelentések kinyomtatását megakadályozták.

A Minerva irányításában kétségtelenül szerepet játszott az erdélyi magyar politikai és egyházi elit, amelynek tagjait jól kitapintható érdekek is fűzték ahhoz, hogy az intézet jól működjék, előállítsa a magyar világi és egyházi iskoláknak szükséges tankönyveket, könyveit, folyóiratait és lapjai révén pedig művelje és tájékoztassa az erdélyi magyar közösséget. A vállalat igazgatótanácsának és felügyelőbizottságának összetétele és az évek során történt változásai időben többféle függőséget is sugallnak. Nehezen állapíthatnánk meg azonban visszaemlékezések, személyes feljegyzések és levelezések hiányában e függőségek pontos természetét és konkrét erővonalait, ehelyett inkább a bizonyítható tényeket rögzítjük.

A fennmaradt jelentésekből világosan megállapítható, hogy névlegesen kik álltak a Minerva élén, és pontosan milyen beosztásban. A részvénytársaság igazgatóságának elnöke alapításától kezdve, 1944 őszéig, kétéves megszakitással, 1942-ben és 1943-ban, dr. Óvári Elemér volt, akit 1944 őszén, Kolozsvár szovjet megszállásának első időszakában, több családtagjával együtt meggyilkoltak, s akinek a frontátvonulás idején bekövetkezett tragikus haláláról az 1944. üzleti évet bemutató igazgatósági jelentés külön megemlékezett. A jelentés a következőket rögzítette: „Dr. Óvári Elemér a vállalat alapítása óta töltötte be nehéz tisztségét, és felbecsülhetetlen érdemeket szerzett a fejlesztés körüli tervek kidolgozásában és megvalósításában. Mindenkor és

mindenben készséggel állott rendelkezésre, ha a Minerva érdekeiről volt szó, s még a legutóbbi időkben is egyre hanyatló egészsége dacára fáradhatatlanul és az ügy odaadó szeretetével vett részt vállalatunk életének irányításában. Emlékét hálás kegyelettel őrizzük.”²⁷

A Minerva operatív vezetése 1920 és 1940 között dr. Vékás Lajos kezében volt, akinek jogászi felkészültsége, tapasztalata, rátermettsége és teljes személyisége az intézmény munkájára és eredményeire a bélyegét kétségtelenül rányomta. Vékás Lajos emlékezete Erdélyben úgy maradt fent, mint aki „tudását és szervezőképességét a magyar könyv- és lapkiadás érdekében alakult kolozsvári Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság vezérigazgatójaként és igazgatósági tagjaként gyümölcsöztette”.²⁸

Dr. Vékás Lajos a ma Kovászna megyében levő Barátoson született, 1880. október 5-én. Középiskolai tanulmányait, 1898-ban, Sepsiszentgyörgyön, a Székely Mikó Kollégiumban végezte, később pedig Kolozsváron tanult jogot, s itt szerzett ügyvédi oklevelet és jogi doktorátust is. 1905-ig a kolozsvári Királyi Tábla tanácsjegyzője volt, azt követően pedig, 1919-ig, törvényszéki bíróként dolgozott. Az első világháborúban az orosz fronton harcolt, majd sejtethetően az után került a Minerva élére, hogy a közalkalmazottaktól Trianon után követelt – I. Ferdinánd királyra és a román Kormányzó Tanácsra történő – hűségesküt megtagadta.²⁹

Vékás Lajos nevét már az alapítók között ott találjuk, hogy aztán az 1920-as kezdettől 1922-ig a Minerva Rt. ügyvezető igazgatójaként, 1923-tól 1940-ig pedig vezérigazgatójaként találkozunk vele. Emellett, a két világháború közötti időszakban, tagja volt az Országos Magyar Párt Központi Intézőbizottságának, és évtizeden át a Romániai Grafikai Munkaadók Szövetségének elnöki tisztét is betöltötte. Politikai és szakkikerei a *Keleti Újság*, a *Magyar Nép*, a *Magyar Újság*, a *Pásztortűz* és a *Református Szemle* hasábjain jelentek meg. A Minerva élén eltöltött húsz esztendő után, a magyar közigazgatás visszatérését követően, minden bizonnyal kiállításának és tevékenységének elismeréseképpen, kinevezték a Kolozsvári Királyi Ítéltábla elnökének, amely tisztséget az 1940. december 29–1944. szeptember 15. időszakban töltötte be. A magyar közigazgatással együtt hagyta el Erdélyt 1944 őszén, a visszatérés reményében. A későbbiek során azonban szülőföldjét és élete legterméke-

Vékás Lajos vezérigazgató

nyebb korszakának helyszínét, Kolozsvárt, nem láthatta viszont. Kolozsvárról semmit nem vitt el magával, ami élete fő tevékenységének terepét, a Minervát, az utókor számára közelebb hozhatná. Méltatlanul hányatotott öregkor után, 1962. július 5-én hunyt el, Győrben.³⁰

A Minerva eredményeit vizsgálva utólag azonban megállapíthatjuk, hogy Vékás Lajos a román hatalom 1920-as kezdetétől az 1940-es második bécsi döntésig a kisebbségbe került erdélyi magyarság e fontos művelődési intézményét rendkívül diszkréten és hatásosan vezette, fejlesztette és gyarapította, mégpedig úgy, hogy az – a rendkívül mostoha politikai körülmények és gazdasági nehézségek közepette – nagyszerű eredményeket ért el. Vékás intézetvezetői eredményeit, érdemeit és személyes erényeit – hónapokkal a vezérigazgató tisztségéből történő leköszönése előtt, 1940 áprilisában – a *Pásztortűz* hasábjain, Nyíró József rendkívül meleg, elismerő szavakkal méltatta. „Az ő kivételes képességei, széles látóköre, megfontolt bölcsessége, higgadtsága, erős jellembeli és szellemi szilárdsága, rátermettsége, tapasztaltsága, mondhatni e föld történelmi alapjain nyugvó erkölcsi erőssége és biztonsága, mindenki által nagyra becsült egyénisége, pontossága és lelkiismeretessége tették lehetővé azt az eredményt, amely előtt két évtized után kalaplevéve áll meg a romániai magyarság” – mutatott rá a Vékás Lajos portréjával illusztrált írás szerzője.³¹

Dinamizmusát a Minerva kétségtelenül a dr. Vékás Lajos által irányított operatív vezetőség lendületének és derűlátásának köszönhetette.³² Magától a vezérigazgatótól tudjuk, hogy miközben 1920-ban, a „kétségbeesés (...) majdnem mindent megbénító idejében” az ágazat anyaországi nagyvállalatainak vezetői kétségbeesetten álltak „értékeik romjai felett”, s azon töprengtek, hogy van-e egyáltalán értelme akár csak megírni is „a magyar könyv fél százados történetét”, hiszen szerintük maga a nyelv és vele együtt talán az ország is „halálra van ítélve”, Erdélyben „a fájdalmas és szenvedésekkel teljes állapotok közepette új erők kezdenek bontakozni, új írók lépnek fel, és új kiadóvállalatok keletkeznek”. Vékás szerint ezeknek a fájdalmas időknek a termelő ereje hozta létre a Minervát, „azzal a céllal, hogy szolgálja az új hazába került magyarságot kulturális téren magyar lélekkel, komoly, tiszta erkölcsű munkássággal”. Fő céljuk – írta a vezérigazgató 1930-ban, a *Pásztortűz* tízéves jubileuma alkalmából – „a magyar hagyományok megőrzése, a magyar érzésnek, gondolatnak, tudásnak továbbfejlesztése, népszerűsítése, a családba való bevitele”, ami olyan útirányt szabott, amelyen „csak az előrehaladás, a fejlődés és a teljes megszilárdulás lehetett az eredmény”.³³

Ez a lendület ragadhatott rá dr. Vékás Lajos munkatársaira is, elsősorban a nyomda igazgatóira – Imre Kálmánra (1920–1926), Lengyel Albertre (1927–1940) és Major Józsefre (1940–1948) –, a szedőosztály vezetőire – Ferdinánd

Gézára (1926), Deák Ferencre (1927), Kovács Gyulára (1928–1931), Lauf Rudolfra (1932–1940), Szabó Zoltánra (1941–1943), Mogyorós Gézára (1944–1947) és Katóka Gyulára (1947–1948)³⁴ –, a műintézet technikai osztályát vezető Szabó Elekre,³⁵ a minőségi klicsüket készítő Einhorn Gézára és Keresztes Józsefre, és nem utolsósorban dr. Görög Ferencre (1881–1970), a részvénytársaság „cégjegyző igazgatójára” [kiadóigazgatójára] (1929–1944), akiknek elkötelezett és dinamikus hozzáállása nélkül a Minerva konszolidációja szintén aligha lett volna elképzelhető.

Az 1930-as években Görög Ferenc a Minerva népkönyvtár- és jutalomkönyv-akcióit vezette, miközben a nagyközönségnek szánt népszerűsítő tanulmányokat írt. Nagy hatással bírt a korabeli magyar ifjúság tudatára a Minervánál 1935-ben kiadott kétrészes, illusztrált munkája, *A magyar nemzet története*. Később magyar történelmi elbeszélés-antológiát állított össze, Kovács Dezső, Gyallay Pap Domokos, Török Sándor és mások írásaiból. A Minerva Népkönyvtár öt füzetét írta, illetve szerkesztette, és sajtó alá rendezte a Minerva által kiadott, életrajzzal és magyarázatokkal ellátott két-két Arany János- és Petőfi Sándor-kötetet.³⁶

A Minervát formálisan annak „igazgatósága” (igazgatótanácsa) vezette. A fennmaradt éves üzleti jelentésekből a testület összetételét is ismerjük.

Amint azt már említettük, az igazgatóság elnöke 1920 és 1944 között dr. Óvári Elemér volt, azonban a második bécsi döntést követően, 1942-ben és 1943-ban alelnök volt, miközben az intézmény élére, elnökként, dr. Papp József ny. főispán került,³⁷ akinek haláláról az 1943. évi üzleti jelentés ekképpen emlékezett meg: „Üzletévünk lezárása óta súlyos csapás érte vállalatunkat, elnökünk, dr. Papp József ny. főispán úr elhunytával. Hosszú idő óta állandó érdeklődéssel kísérte vállalatunk sorsát, az utóbbi 3 év alatt nagy jelentőségű szerepe volt a fejlesztésre irányuló tervek elkészítésében és megvalósításában, mint igazgatóságunk elnöke nagy megértéssel, odaadó lelkesedéssel és szeretettel vett részt vállalatunk életében, annak irányításában. Tervezett Kolozsvárra költözését már nem valósíthatta meg. Amikor mély fájdalommal emlékezünk meg e helyen

Szabó Elek

Görög Ferenc

Jeddő Sándor és Nagy Benő grafikája

is elvesztéséről, javasoljuk a tek. Közgyűlésnek, hogy *dr. Papp József* elnök úr vállalatunk érdekében kifejtett kiválóan értékes, önzetlen munkásságának emlékét a közgyűlés jegyzőkönyvében is megörökíteni méltóztassék.”³⁸ A továbbiakban, 1944. októberi tragikus haláláig, az igazgatóság elnöke ismét Óvári Elemér volt.

Vékás Lajosnak az intézmény éléről 1940. december végén történő távozása után a vezérigazgatói teendőket, helyettes vezérigazgatóként, *dr. Moldován Pál* vette át és végezte. Az 1941. évi üzleti jelentést vezérigazgatóként már *dr. Imre Kálmán* írta alá, aki 1944-ig maradt ebben a tisztségben. Ide kívánczik továbbá annak a ténynek a megemlézése, hogy az 1941–1944. évi üzleti jelentéseket, ügyvezető igazgatói minőségben, *dr. Moldován Pál* is aláírta.

A Minerva igazgatósága kezdetben, 1922 és 1934 között, az elnökkel és a vezérigazgatóval együtt, tíztagú volt, 1937-ben viszont 11, 1938-ban 10, 1939-ben 11, 1943-ban 15, 1944-ben pedig 9 tagból állt. Az igazgatóság tagjai – ahogyan azt a feltárt éves üzleti jelentések az utókor számára megőrizték – a következők voltak: *dr. Balázs András* (1922–1934), *br. Bánffy Dániel*

(1922–1939), gr. Bánffy Miklós (1941–1944), dr. gr. Bethlen György (1922–1940), Bodor Bertalan (1941–1944), dr. Boga Alajos (1937–1944), dr. Boros György (1934–1939), dr. Csekey István (1941–1943), dr. Gyárfás Elemér (1922–1940), dr. Illés Gyula (1937–1943), dr. Imre Kálmán (1941–1944), dr. Inczédy-Joksman Ödön (1939–1944), Józán Miklós (1941–1943),³⁹ Kovács Kálmán (1922–1933), dr. Makkai Sándor (1926–1933), Márton Áron (1937–1938), Nagy Károly (1922–1925),⁴⁰ dr. Nagy László (1922–1944), Petres Kálmán (1922–1923), dr. Alexandru C. Pteancu (1924–1934), dr. Somody András (1942–1944), dr. Tamás Lajos (1941–1943), gr. Teleki Ernő (1941–1943), Vásárhelyi János (1934–1944), dr. Vékás Lajos (1922–1940) és Vita Sándor (1942–1943).

Feltűnik a felsorolásban dr. Alexandru Coriolan Pteancu (1878–1956) erdélyi főtanfelügyelő neve, akinek igazgatósági tagsága kezdetben minden bizonnyal a tankönyvkiadás nehézségeinek hivatalos intézését segítette, de aki – amint azt a továbbiakban látni fogjuk – később tevékeny részt vállalt a román kiadványok összeállításának és szerkesztésének a munkájában is. A teológus és filozófus Pteancu, akinek édesanyja, Joódi Berta, magyar asszony volt, belényesi középiskolai tanári pályát követően, Trianon után jutott főtanfelügyelői tisztségbe, és tevékenysége kezdetén sok nehézséget okozott a magyar iskoláknak.⁴¹ Megnyerése a Minerva igazgatósági tagságára tehát nem csupán az intézet tankönyvkiadására, hanem általában véve, a magyar iskolák helyzetére is kedvezően hathatott.

Levéltári anyagból van tudomásunk arról, hogy 1947-ben a Minerva igazgatóságának dr. Jordáky Lajos, dr. Boga Alajos, Lakatos István, Veres Pál, Bodor Bertalan, Neumann József és Chiciudean Gheorghe voltak a tagjai. Ebben az évben az intézetnek dr. Rösler (Bocskói) Viktor volt az ügyvezető igazgatója, Kiss Márton pedig az igazgatója. Az ekkor még részvénytársaságként működő Minerva összesen 196 alkalmazottat foglalkoztatott, köztük 156 szakképzett és 16 szakképzetlen munkást, továbbá 24 tisztviselőt. A levéltári forrás a szakemberek sorából Csizsár László és Katóka Gyula nevét említi.⁴²

A vállalat igazgatótanácsa mellett fontos szerep jutott a Minerva Rt. felügyelőbizottságának, amelynek elnöki tisztségét – szintén az éves üzleti jelentések tükrében – az idők folyamán Kócsi Andor (1922–1933)⁴³ és Hadházy Sándor (1935–1944) töltötte be. A felügyelőbizottság tagjai az alábbiak voltak: Csákány János (1939–1944), Hadházy Sándor (1927–1934), gr. Haller István (1922–1940), dr. Illés Gyula (1922–1934), dr. Makkai Sándor (1924–1925), Mester Mihály (1926–1943), dr. Pusztai Kálmán (1922–1938), dr. Végh Pál (1922–1926), Xántus János (1927–1944) és ifj. dr. Vékás Lajos (1941–1943).

A fenti adatokból világosan kiderül, hogy a második bécsi döntést követően a vállalat élén és annak igazgatóságában figyelemreméltó személycse-

rek történtek, amelyek az erdélyi magyar egyházak és politikai tényezők hangsúlyosabb és népesebb jelenlétéhez vezettek.

Az intézeti mérlegeket könyvelői minőségben rendre azok a személyek írták alá, akik a vállalat pénzügyi-könyvelési munkáját vezették, és ezek a következők voltak: Torday József [gazdasági] igazgató (1922–1931), Jeney László [főkönyvelő] (1933), Réthy Ferenc főkönyvelő (1934–1943; 1941–1943-ban cégvezetői minőségben is) és Sólyom István titkár, főkönyvelő (1944).

Az első évek eredményei (1920–1922)

A műintézet alapítói még a részvényjegyzés időszakában megvásárolták Stief Jenő kolozsvári nyomdáját és könyvkötészetét, s ezt a befektetést az alapító közgyűlés jóvá is hagyta. A Minerva, e nyomdai és könyvkötészeti

üzem megszerzésének köszönhetően, már az első időszakában hozzáfoghatott a közösség számára legszükségesebb kiadványok kiadásához.⁴⁴ Szintén 1920-ban, december 15-én vásárolta meg az intézet Stein János 1835-ben alapított kolozsvári főtéri könyvkereskedését, berendezésével és készleteivel együtt,⁴⁵ megalapozva ezáltal a Minerva tervbe vett és később szintén kifejlesztett könyv-, nyomtatvány- és papírforgalmazási tevékenységi ágazatát.

A végrehajtott akvizícióknak köszönhetően a Minerva már működésének első esztendejében megkezdte programjának valóra váltását. Elsőként még ebben az évben átvette az *Erdélyi Orvosi Lap* kiadását, és megkezdte a legszükségesebb iskolai tankönyvek megjelentetését. Igaz, 1920-ban, az alapítást követő három hónapban, csupán egyetlen tankönyvet sikerült kinyomtatnia, a magyar népiskolák II. osztályos tanulói számára készült olvasókönyvet,⁴⁶ de az intézet nyomdáját további nyolc kiadvány is elhagyta. Ezek közül négy az *Erdélyi Orvosi Lap* különböző tanulmányainak különnyomata, egyik brosúra pedig az

A Romániai Grafikai Munkások Szövetségének kolozsvári székháza az Unió (ma Memorandumului) utcában

ÉS CSAK DAL, LEZEL... KIP-KOP... ZENDELŐ GÁGNELŐ
AKKOR! GÁGNELŐ

Tóth István könyvgrafikái

Unitárius Közlönyben megjelent előadás különnyomata volt, de kinyomták az Erdélyi Református Egyházkerület által kiadott *Heidelbergi Káté – A református keresztyének hitvallása* című kiadványt, továbbá a cserkészeknek szánt szervezési szabályzatot. Különös, hogy az intézet saját kiadványaként úgy jelent meg ebben az esztendőben Röck Gyula *Világvég és végítélet – A XX. századra vonatkozó jóslatok gyűjteménye* című brosrúája, hogy azt nem a Minerva, hanem a Hungária nyomda nyomtatta ki.

Az elért szerény eredményben a kezdeti nehézségek mellett az is szerepet játszhatott, hogy a vállalat létének hajnalán az önálló könyv- és tankönyvkiadásra az erdélyi magyar szerzők – és általában a hazai magyar értelmiség – nem voltak felkészülve. Másik okot képezhetett az a tény, hogy 1918 előtt a társadalom nem is várta el azoknak az oktatási-kulturális feladatoknak az elvégzését és olyan funkcióknak az ellátását, amelyek többségi társadalmak esetében elsősorban az állam intézményeire hárulnak. De hiányozhattak a jól megírt és megszerkesztett kéziratok, és nemkülönben a nagyszabású, átfogó és átgondolt könyvkiadói tervek is.

Pap Domokos grafikája

A kialakult helyzet mélyebb elemzése elvezet annak felismeréséhez is, hogy a kiegyezést követő évtizedekben erőteljesen beindult a Budapest felé irányuló szellemi koncentráció, amivel szemben a vidéki, de főképpen az erdélyi intézményteremtő törekvések sora vette kezdetét. Az orvosi és a teológiai munkák túlsúlya tehát részben a kolozsvári egyetem orvosi karának és az 1890-ben Kolozsvárra költöztetett református teológia jelenlétével és szellemi potenciáljával is magyarázható.

A nehézségek ellenére, még ebben az évben megkezdődtek a tárgyalások az *Erdélyi Szemle* című folyóirat átvétele érdekében is. Ezt végül maradéktalanul nem sikerült elérni, az *Erdélyi Szemle* ugyanis változott címen a későbbiekben is megjelent, ám a *Minerva* 1921 januárjában útjára indíthatta a *Pásztortűz* című, saját kiadású folyóiratát, Reményik Sándor szerkesztésében.

Az 1921-es esztendőben a műintézet nyolc tankönyvet és 43 más kiadványt jelentetett meg. A tankönyvek közül kettő az elemi, öt a középiskolák, a nyolcadik pedig a felső kereskedelmi iskolák tanulóinak készült. Az impériumváltás természetes hozadékaként, 1921-ben a hangsúly a magyar diákok és a felnőttek, főképpen pedig a közalkalmazottak román nyelvtanulására került. Ennek következtében három olyan kötet (egy tankönyv és két kézikönyv) került kinyomtatásra, amelyek a román nyelv gyakorlását, nyelvtanának és irodalmi nyelvezetének elsajátítását célozták, és amelyek a magyarságot a román nyelven történő társalgás titkaiba igyekeztek beavatni.

Ugyanebben az esztendőben láttak napvilágot az elemi iskolai osztályok számára készült első ábécés-, továbbá a középiskoláknak szánt olvasó- és nyelvtan könyvek, valamint a különböző iskolák számára kinyomtatott tantervek. Ezzel párhuzamosan folytatódott az *Erdélyi Orvosi Lap* különlenyomatainak (ezekből összesen 14 jelent meg), az egyházi szabályzatoknak (4 cím) és a teológiai munkáknak (6 cím) a kiadása. A kiadott munkák sorát világi magyar intézmények szabályzatai (2 cím), iskolai tantervek (2 cím) és a földbirtokreform magyar nyelvű fordítása gazdagította. Ebben az esztendőben egy meséskönyv, egy történelmi munka és kilenc irodalmi mű is nyomdafestéket látott. Utóbbiak sorából kiemelkedtek az Áprily Lajos *Falusi elégia*, a Reményik Sándor *Vadvizek zúgása* és a Tompa László *Erdély hegyei közt* című verskötetek, továbbá Borbély István három irodalomkritikai munkája.

Szintén ebben az évben – Erdélyben elsőként – a Minerva nyomda cinkográfiai, azaz klisé-készítő műhellyel („intézettel”) bővült, ami a könyv- és lapkiadásnak újabb lendületet adott. Részben ennek volt köszönhető az igazgatóságának az a júniusban meghozott döntése, hogy megbízza Gyallay Pap Domokost a *Magyar Nép* című hetilap (néplap) kiadási tervzetének elkészítésével. A terv néhány hónap leforgása alatt elkészült, és a lap még az év novemberében megjelent.⁴⁷ Ez a döntés kétségtelenül a nyomdai kapacitás lefedését is biztosította, de a vállalat számára – akárcsak a tankönyvkiadás – a biztos felvevőpiac reményét is felcsillantotta.

Az összeállított bibliográfia is azt mutatja, hogy a könyvkiadás szempontjából az 1922. év nem maradt el az előbbi teljesítményétől. Ekkor már az egyre komolyabb tankönyvek (26 cím) mellett tudományos, vallási és irodalmi művek egész sora (28 cím) is kikerül az intézetből, amelyek jelentős része ezúttal is különnyomat volt. A saját kiadású művek közül Balogh Endre *Hajótöröttek* címmel megjelent kisregényeit, Indig Ottó *Papírkosár* című karcolatkötetét és Temesváry János *Erdély középkori püspökei* című történelmi munkáját emeljük ki.

A műintézet számottevő pénzügyi eredménnyel zárta 1922-t, a harmadik üzletétét, és ehhez az is hozzájárult, hogy a már második éve kiadott *Erdélyi Magyar Naptárjának* tízezer példánya lelt gazdára, a főtéri papír- és könyvkereskedés forgalma pedig az 1921. évi forgalom csaknem háromszorosára nőtt. A Minerva üzleti eredményeinek pontos adatait e tanulmány végén közölt, az éves jelentések adatait összesítő táblázatokban követhetik.

Konzolidáció és építkezés (1923–1929)

A jegyzett alaptőke 750 ezerről 2 millió lejre történő emeléséről az 1922. április 23-án tartott évi rendes és az ugyanazon év május 7-én tartott rendkívüli Minerva-közgyűlés döntött. Ehhez az intézetnek ipari és kereskedelmi minisztériumi engedélyre is szüksége volt, amit azonban a vonatkozó kormányrendelet újabb működési engedély megszerzéséhez kötött. A jóváhagyásokat a Minerva igazgatóságának csak 1924. október 17-ére sikerült megszereznie, a cserében megkövetelt alapszabály-kiegészítést pedig az 1925. április 5-i közgyűlés hagyta jóvá.⁴⁸

A Minerva fejlődéstörténetének szemszögéből nem elhanyagolható tény, hogy ebben az esztendőben lépett be nagyobb érdekltséggel a már jól fejlődő vállalatba három erdélyi magyar történelmi egyház, a református, az unitárius és a római katolikus, amelyek az intézet működésére és irányára a következőkben ugyan számottevő befolyást gyakoroltak, ám erkölcsi és anyagi támogatásukkal egyben a vállalat céltudatos és zavartalan fejlődését is biztosították.⁴⁹ Az alaptőke megemelésére vonatkozó elhatározás gyakorlati keresztülvitele azonban ekkor bürokratikus akadályokba ütközött, és erre valójában csak 1924-ben került sor.

Nincs tudomásunk arról, hogy a magyar egyházak milyen arányban kötötték le az újabb részvényeket, csak arról tudunk, hogy „[a]z újólag kibocsátott 12 500 db. részvényt túlnyomó nagy részben a régi részvényesek teljes egészében lejegyezték”.⁵⁰ Azt is tudjuk, hogy a 1924-ben 750 ezerről 2 millió lejre emelt alaptőkéből az egyházak 500 ezer lej „elsőbbségi kötvényt” jegyezhettek,⁵¹ s azt is, hogy az Unitárius Egyház például 1924-ben mindössze 5500 lej értékű Minerva-részvénnyel rendelkezett, amelyre, az 1923-as esztendőre, 550 lejnyi, azaz pontosan 10 százalékos osztalékot inkasszált.⁵²

A Minerva Brassai u. 5. szám alatti székháza – Szopos Sándor grafikája (1930)

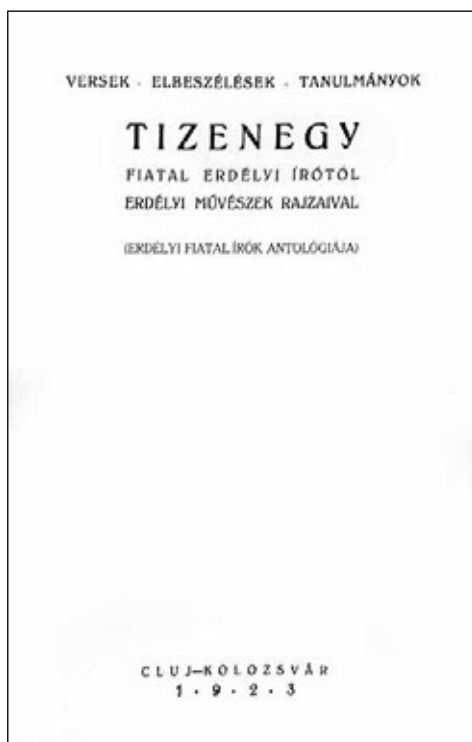

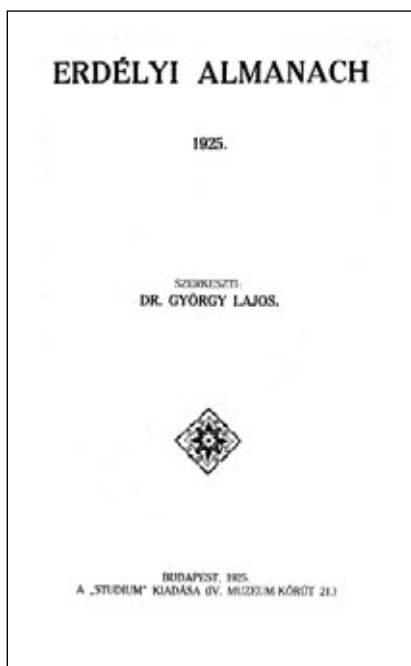
Később, 1927-ben, a már körvonalazódó gazdasági válság áthidalása érdekében, a Minerva vezetői kérték az alaptőke kétmillióról nyolcmillió lejre történő emelésének engedélyezését. Ezt a bukaresti pénzügyminisztérium 1927/34360. számú engedélyével hagyta jóvá. A tőkeemelést azonban csak fokozatosan valósíthatták meg, mert azt a nagy gazdasági és pénzügyi válság előszele, majd kibontakozása döntő mértékben akadályozta.⁵³ Végül a tőkeemelések 1927-ben (4,5 millió lejre) és 1929-ben (5 millió lejre) történtek meg.⁵⁴

A hatalmi akadályoztatás feltételei közepette és a magyarság számára kedvezőtlen földreformi és pénzügyi körülmények ellenére, 1923-tól kezdődően, a Minerva életében a fejlődés és az építkezés évei következtek. A részvénytársaság 1923. október 18-án megvásárolta a kolozsvári Brassai Sámuel utca 5. szám (akkoriban Baron L. Pop 5. szám, ma Brassai Sámuel utca 7. szám) alatti, 215 négyszögöl (774 négyzetméter) területű telekből és udvari épületből álló ingatlant.⁵⁵

Az intézet ennek a teleknek az utcai frontjára egy évvel később – az ott levő földszintes régi ház lebontása után – felépítette a Minerva modern, art deco stílusú emeletes székházát. E ház utcai homlokzatának képét Szopos Sándor 1930-ban készült és a jelen kötet illusztrációs anyagában is látható grafikájának köszönhetően ismerjük. A kapu fölötti kazettában a MINERVA felirat, e fölött pedig a Minerva arcképének domborműve állt, az épület tetjén pedig félkörív alakú, kovácsoltvasból készült MINERVA feliratú cégér volt látható.⁵⁶

Ez az ingatlanvásárlás és -fejlesztés teremtette meg a feltételeit annak, hogy az intézet addig szétszórtan működő nyomdakapacitásait és irodáit 1924 decemberében egyetlen helyre lehessen költöztetni, s így a munka termelékenységére jelentősen növekedjék. A termelési kapacitások terén is történt előrelépés ebben az esztendőben: újabb és újabb gépeket szereztek be, és a vállalatot ún. vonalazó-intézettel bővítették, amelyben azonnal megkezdték a jól jövedelmező füzet- és üzleti könyvgyártást.⁵⁷

Ha a könyvtermés területén 1922-ig a nyomdakész állapotban levő irodalmi vagy tudományos munkák megjelentetése, és hangsúlyosan a tankönyvkiadás szerepel, 1923-ban a Minerva megkezdte a tudományos művek kinyomtatását. A korábbinál nagyobb számú szépirodalmi, illetve református egyházi munka nyomtatása mellett, útnak indították a könyvtárjegyzékek kiadását is.

Bár az 1922-es földreform a következő évben fejtette ki először súlyos következményeit, s az 1923-as esztendőben fellépő általános pénzhiány és kamatrobbanás gazdasági pangást okozott, ami az ipari vállalatok többségét nehéz helyzetbe sodorta, a felekezeti magyar iskolákat pedig az Anghelescu-féle törvény rengette meg, a Minerva 1923-ban sem zárt gyengébb évet, mint 1922-ben. Sőt, a vállalat, hetekig tartó tárgyalások után, 1923. augusztus 24-én megkötötte dolgozóival a három évre szóló kollektív munkaszerződést, és vidéki kapcsolatrendszerének kiépítése, továbbá az időnként torlódó nyomdai munkák zavartalan lebonyolítása végett, jelentős részvényérdeklőséget szerzett a marosvásárhelyi Bolyai Irodalmi Intézet és Könyvnyomda Rt.-ben és a dicsőszentmártoni Erzsébet Könyvnyomda Rt.-ben.

Éves beszámolójában a Minerva igazgatósága a következőképpen fogalmazott: „Az elmúlt évben kiadtunk hatféle irodalmi és tudományos munkát 11 750 pld.-ban, továbbá 13 féle új tankönyvet 61 400 pld.-ban, – utánnyom-

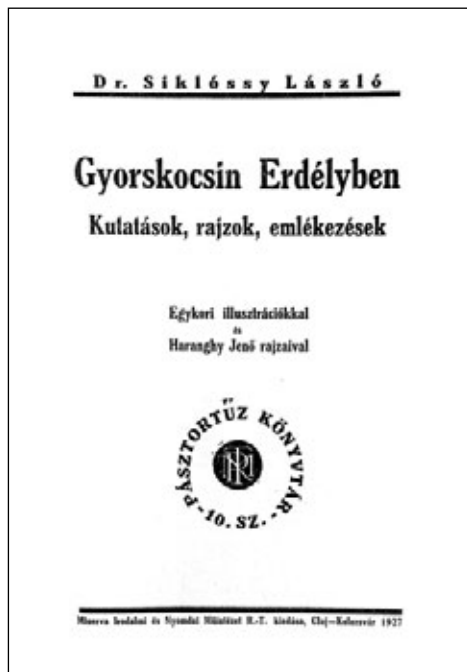
tunk hétféle tankönyvet 51 500 pld.-ban. Ezenfelül megrendelésre készítettünk 18 féle könyvet és füzetet 37 11 pld.-ban, összesen tehát előállítottunk 161 761 db. könyvet. Ezekből 134 761 db. a saját nyomdánk termelésére esik, 22 000 db. a Bolyai és 5000 db. az Erzsébet nyomdára.” A könyvtermelést 5 napilap és 11 félhavi és havi folyóirat megjelentetése egészítette ki.⁵⁸

Mintegy 20-25 százalékkal emelkedett 1923-ban az előző évihez képest a könyvkötészet, a cinkográfia és a szintén terjeszkedő kereskedelmi részleg forgalma is, így a részvénytársaság összesen 121 252,80 lejnyi tiszta nyereséget realizált, amelyből részvényenként a névérték 10 százalékának megfelelő 10 lejnyi osztalékot fizetett.⁵⁹

A kolozsvári, a marosvásárhelyi és a dicsőszentmártoni nyomdákat 1924-ben 15 tudományos, illetve irodalmi kötet, továbbá 20 tankönyv hagyta el, összesen 111 680 példányban. E példányszámnak körülbelül 80 százalékat adta a kolozsvári, és csupán fennmaradó 20 százalékat a két vidéki nyomda. A saját kiadású címek közül fontosnak tartjuk kiemelni az erdélyi művészek rajzaival díszített erdélyi fiatal írók antológiáját, továbbá a Tóth István tíz linóleummetszetét tartalmazó albumot, amelyhez Kós Károly írt előszót.

Itt kell tisztáznunk azt is, hogy a Minervának semmilyen köze nem volt a hasonló nevet viselő erdélyi (besztercei, tordai, nagybányai, kézdivásárhelyi stb.) vagy magyarországi (budapesti, miskolci, székesfehérvári, pécsi stb.) nyomdákhöz. A tordai Minerva Nyomdát például az 1932-ben a helyi Füßy-nyomdából kivált három nyomdász (Aichinger Gusztáv, Finta Gyula és Tatár János) alapította, akik más egyházi és világi sajtótermékek és könyvek mellett 1932 és 1938 között az *Aranyszék* című hetilapot is kiadták.⁶⁰

Az 1924. évi növekedés körülbelül az előző évi arányait folytatta. A Minerva, a már említett nehézségek és bürokratikus akadályoztatások ellenére, 1923-ban 15 irodalmi és tudományos munkát, illetve 20 tankönyvet jelentetett meg, összesen 208 200 példányban, amely példányszámból 183 400-at saját kolozsvári nyomdájában állított elő. A cég három hetilapot 520 ezer, 8 (havi és félhavi) folyóiratot pedig 82 ezer példányban helyezett a közösség asztalára. Fentiekén kívül, útjára indították a Magyar Nép Könyvtára könyvsorozatát, amelynek

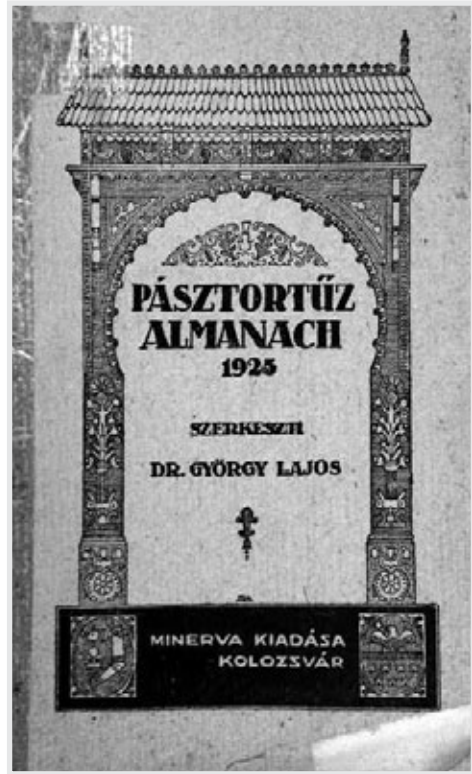
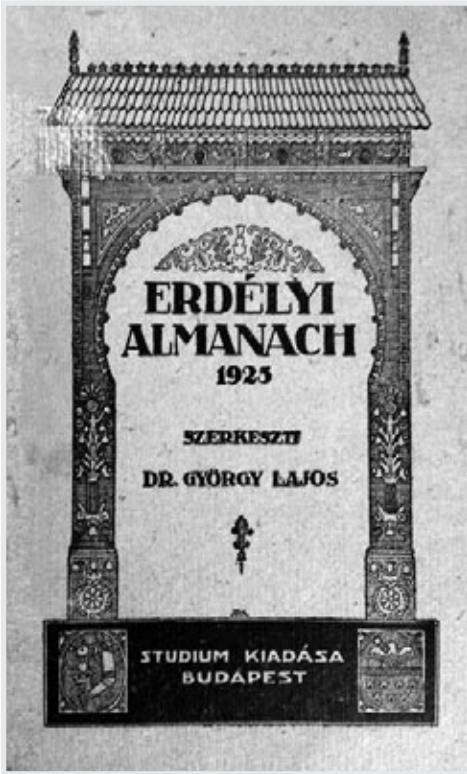
Tóth István által tervezett könyvborító

vábbá Kovács Dezső és Makkai Sándor elbeszéléskötetei, valamint Tóth István, szintén Kós Károly előszavával kiadott újabb linóleummetszeteket tartalmazó albuma. 1924-ben zeneműveket is nyomtattak, de magyar történelmi munkákat, magyar irodalmi témájú tanulmányokat és folyóiratokban megjelent művek különnyomatát nemkülönben. Ekkor jelent meg az első összefoglaló jellegű munka, György Lajos *A romániai magyar időszaki sajtó öt esztendeje, 1919–1923* címmel, és ekkor publikálták Nyíró József első munkáját is, a *Jézusfaragó ember* című elbeszéléskötetet.

Mivel az 1925. évi beszámoló nem áll rendelkezésünkre, ezen esztendőnek a teljesítményét csak az elkészült bibliográfiából érzékelhetjük. A Minervából 1925-ben 16-féle új tankönyv és 82 irodalmi és tudományos munka került ki. Utóbbiak sorából fontosnak tartjuk megemlíteni Áprily Lajos, Balogh Endre, Bárd Oszkár, Kristóf György, P. Gulácsy Irén kötetait, s külön is kiemeljük Kós Károly *Varju nemzetség* című regényét. 1925-ben folytatódott tehát az irodalmi munkák, a tankönyvek és a tudományos művek kiadása, de a teológiai és a bibliográfiai közlemények megjelentetése is, és kezdetét

első hat száma még ebben az esztendőben napvilágot látott. A 10–25 százalékos arányban megnőtt könyvkötészeti, cinkográfiai és kereskedelmi forgalommal együtt, a vállalat az évet 148 771 lejes tiszta nyereséggel zárta, amelyből részvényenként a névérték 12 százalékának megfelelő 12 lejnyi osztalékot fizetett.⁶¹

A műintézet – a bibliográfiánk szerint – 1924-ben 12 tankönyvet és 55 irodalmi és tudományos munkát jelentetett meg. Elképzelhető, hogy az üzleti jelentésekhez képest mutatkozó különbségek a kiadványok valós megjelenése és a rájuk nyomtatott évszám közötti eltérésből adódnak. A saját kiadású művek sorából kiemelkedett Kós Károly *Az országépítő* című történelmi regénye, amelyet a Minerva az Erdélyi Szépművés Céh tízéves jubileumára díszkiadásban jelentetett meg, to-

Tóth István által tervezett évkönyvborítók

vette az almanachok, a naptárak, a kalauzok, a jogszabályok és az iskolai értesítők nyomtatása. Ebben az évben jelent meg a Minerva kiadásában az első Benedek Elek-, Makkai Sándor-, Kántor Lajos-, illetve Tavasz Sándor-mű. És szintén ebben az esztendőben, Jókai Mór születésének 100. évfordulójára jelentették meg Kristóf György román nyelvű monográfiáját, amelyet több, Bitay Árpád által fordított Jókai-novella egészített ki.⁶²

Az 1926. évben az intézet üzleti jelentése és zárószámadása arról panaszkodott, hogy az adott gazdasági viszonyok közepette a könyvkiadói üzletág általában hatalmas gondokkal küszködik, hiszen „állandóan óriási tőkét tart lekötve, aminek nagy kamatvesztése eleve lehetetlenné teszi azt, hogy ezen üzletágon lényeges gazdasági eredmény legyen elérhető”, ám a tanönyvkiadás ezen felül is jelentős terheket jelent, mert „a tantervek folyamatos változása folytán igen nagy tételű könyvkészlet marad a kiadó raktárán”, ami pedig azt eredményezi, hogy „a kiadói üzletbe fektetett igen nagy tőkének csak aránytalan kis hozadéka jelentkezik nyereségképpen”. A beszámo-

Az Erdélyi Irodalmi Szemle egyik címlapja

a középiskolai tanterv véglegesen kialakul – teljesen kiépítjük a középiskolai tankönyveket is, úgy, hogy a még mindig érezhető felsőbb osztályos könyvek hiánya is meg fog szűnni. Amint fentebb jeleztük, eddig 66-féle irodalmi művet jelentettünk meg 159 750 példányban. Aki tisztában van az adott lehetőségekkel, s aki betekint könyvforgalmi adatainkba, az meg fog győződni arról, hogy vállalatunk vezetősége e téren is megtette kötelességét, és pontosan elkészített program szerint, komoly, céltudatos, tervszerű munkát végzett, amit legjobban a beindított s az év folyamán tovább épített könyvtársorozatok igazolnak” – olvasható a beszámolóban.⁶³

A dokumentum szerint 1926-ban a Magyar Nép Könyvtára című sorozatban hat új füzet jelent meg, s ezekkel a sorozat 19. füzete is kikerült a piacra, a Minerva Könyvtárban négy új füzet jelent meg, így a sorozatban addig hét füzet került kiadásra, a Magyar Ifjúság Könyvtára című sorozatban pedig összesen nyolc füzet, amelyek közül öt új füzet a tárgyévben látott napvilágot. Eközben a Pásztortűz Könyvtárában összesen nyolc kötet került kiadásra, kettő 1925-ben, hat pedig 1926-ban. A jelentés beszámolt továbbá arról, hogy

lő szerint a Minerva ebben az évben 13 tankönyvet és 25 szépirodalmi munkát adott ki, 111 000 példányban, és további 56 címet nyomtatott bér munkában, összesen 90 000 példányban. Ezúttal a beszámoló a kezdetektől eltelt hat esztendő leforgása alatt végzett kiadói és nyomdai munka összesített eredményeit is közölte. Eszerint 1920-tól 1926 végéig a Minerva összesen 991 691 könyvet állított elő, amelyből saját kiadásában 715 320-at, rendelésre pedig 276 371-et.

„A saját kiadásban megjelent 715 320 db. könyv között 88-féle tankönyv 555 570 db.-bal és 66-féle irodalmi munka 159 750 db.-bal szerepel. A saját kiadású könyvek túlsúlya kétségtelenül a tankönyvekre esik. Ez érthető is, mert vállalatunk első és legfontosabb feladata az volt, hogy a magyar tannyelvű iskolákat megfelelő tankönyvekkel lássa el. E téren a munka nagyobb fele el is van végezve, s rövidesen – amennyiben

az Erdélyi Tudományos Füzetek sorozatban addig hét füzetet adtak ki, az Erdélyi Klasszikus Regények címen indított sorozatban pedig – özv. br. Jósika Samuné, a nagy regényíró, Jósika Miklós unokájának támogatásával – megjelent az Abafi új kiadása.

A bemutatott eredményeket a Minerva érdekltségébe tartozó három lap – a *Magyar Nép* képes hetilap, a *Pásztortűz* kéthetente megjelenő képes folyóirat és a negyedévenként megjelenő *Erdélyi Irodalmi Szemle* című tudományos és kritikai folyóirat – kiadásának adatai egészítették ki. A felsoroltakból megtudható, hogy a *Magyar Nép* hetente átlagosan 17 ezer példányban jelent meg, éves szinten pedig 879 ezer példányt nyomtak belőle, miközben a *Pásztortűz* számonként átlagosan 2200 példányban, egész évben 55 150 példányban került kiadásra. Az *Erdélyi Irodalmi Szemlé*ből négy szám jelent meg, de a jelentés a példányszámát nem közölte.

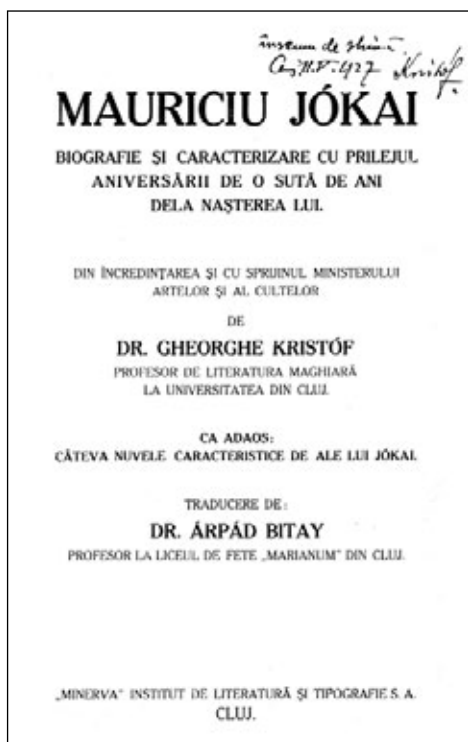
A saját kiadású lapokon kívül, az intézet hét hetilapot és folyóiratot nyomtatott, 161 600 példányban. Ezekkel együtt az éves termelés 1 099 750 példány sajtótermékre rúgott, amelyek terjedelme összesen 348 nyolcas oktavú ívet tett ki.

A nyomdát 1926-ban új gépekkel bővítették, amelyek összértéke 1 603 430 lejre emelkedett. Az új gépek pedig több munkát vonzottak, így forgalmuk 3 413 395,06 lejt tett ki. Nyereséges volt ebben az esztendőben az intézet valamennyi üzletága, a nyomdaüzemtől a könyvkötészetig és a cinkgráfiai részlegig, illetve a vonalazó és üzleti könyvgyártással foglalkozó üzemtől a könyv- és papírkereskedelmi üzletágig terjedően. A 380 066,57 lejnyi tiszta nyereségből az intézet részvényenként a névérték 12 százalékának megfelelő osztalékot, azaz 12 lejt fizetett.⁶⁴

1926-ban katolikus hívők számára is nyomtattak kiadványokat, és megkezdődött a világirodalmi művek, továbbá az egyházi énekeskönyvek kiadása. Első ízben adták ki az Erdélyi Római Katolikus Státus jelentéseit, továbbá a Minerva könyvkereskedésében megvásárolható könyvek és kiadványok jegyzékét.⁶⁵ Ekkor kezdték el az Erdélyi Múzeum-Egyesület által kiadott Erdélyi Tudományos Füzetek nyomását. Első alkalommal jelentették meg Vársárhelyi János munkáit, s ugyancsak ebben az esztendőben nyomtatták ki

Kós Károly grafikája az Erdélyi Szépművés Céh első kötetének borítóján

Orient Gyula 230 oldalas gyógyszereszet-történetét.

Bár az intézet alaptőkéjének kétmillió-ról nyolcmillió lejre történő emelését a Minerva közgyűlése már 1926. március 21-i közgyűlésén elfogadta, az ehhez szükséges ipari és kereskedelmi minisztériumi, illetve kolozsvári kereskedelmi felügyelőségi engedélyt a cég csak 1927. április 18-án kapta meg. Mivel a tőkebehívás módját és ütemét a közgyűlés az igazgatóságra bízta, utóbbi úgy döntött, hogy első lépésben mindössze 2,5 millió lej értékű részvényt bocsát ki. Ennek lejegyzése 1927-ben megtörtént, s így az alaptőkét 4,5 millió lejre emelték.

Az éves üzleti jelentés szerint a gazdaság hanyatlása 1927-ben is folytatódott, csökkent a munkamennyiség és adázabbá vált a konkurenciaharc. Ilyen körülmények mellett vállalt érdekeltséget a Minerva a rivális Lapkiadó Rt.-ben, és bővítette tovább saját nyomdakapacitásait. Új betű-

készletekbe és egy újabb szedőgépbe 941 ezer lejt fektettek be. Ezzel együtt a Minerva gépi berendezése négy gyorsajtóból, három tégelysajtóból és két szedőgépből állt, amelyek optimális kihasználásával az intézetnek első alkalommal sikerült elkerülnie az idegen nyomdák igénybevételét, és a saját nyomdakapacitás forgalmát évi kétmillió lejjel növelni.

A beszámoló szerint az intézet 1927-ben 12 tankönyvet jelentetett meg, bibliográfiánk összeállításakor azonban ezek közül csak nyolc címet sikerült azonosítanunk. Az igazgatóság a tankönyvek kiadásával kapcsolatban a jelentésében arról panaszkodott, hogy a kiadványait „használó iskolák és ezzel együtt a tanulók száma állandóan csökken”, az anyagi gondokkal küszködő szülők „költségekímélésből évek óta használatban levő könyveket vásárolnak, s így az új könyvek fogyasztása évről évre kevesebb”, és „újabbban más tankönyvkiadó vállalatok is létesültek”, ennek nyomán pedig a forgalom jelentős része a Minervától elvonódott. A jelentés itt burkoltan fejezte ki rosszallását azzal a ténnyel szemben, hogy az egyházak saját körben is indítottak nyomdaüzemeket, és a létező megegyezésre fittyet hányva, a Minervától a tankönyvkiadás jelentős részét megvonták. A beszámoló diszkrét-

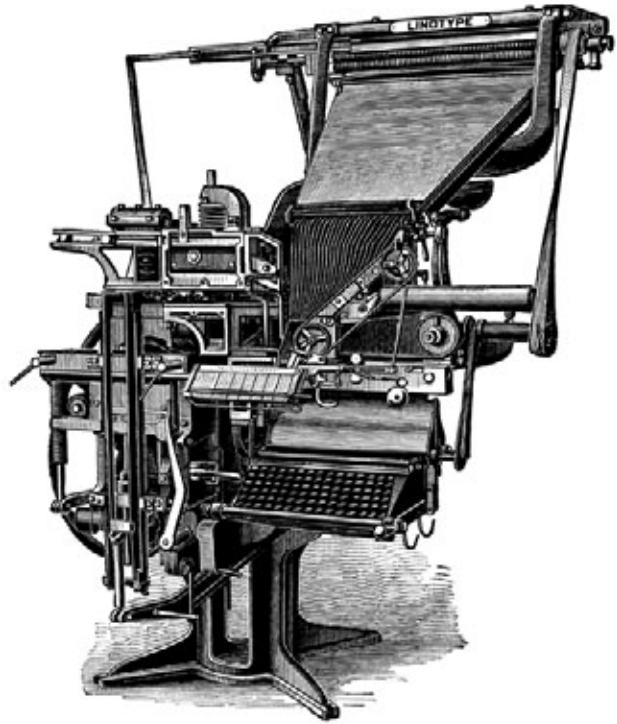
ten arra is utalt, hogy emiatt az egyházak vezetésével vitákra is sor került: „Illetékes helyeken a tankönyvkiadás nehézségeire rámutattunk, s e tekintetben erélyesebb támogatást kértünk.”⁷⁶⁶

A részletezett kedvezőtlen körülmények dacára a tankönyvtermelés a jelentés szerint 36 200 példányt jelentett, a saját kiadású 25 irodalmi és tudományos munka 48 300 példányban készült, bér munkában pedig 44 kiadványt nyomtattak, 48 735 példányban. Összesen tehát 133 235 könyvet állítottak elő, amelyből a saját könyvek 84 500 darabot tettek ki. Befejezte az intézet a Pásztortűz Könyvtár első sorozata tíz kiadványának megjelentetését, újabb három kiadvánnyal

gazdagította a Magyar Nép Könyvtárát, a Minerva Könyvtárban pedig egy füzet jelent meg, s ezzel a sorozat nyolcadik kiadványa került az olvasók kezébe. Beindította ugyanakkor a Pásztortűz Könyvtár két, a Magyar Nép Könyvtára négy és a Minerva Ifjúsági Könyvtár két kötetének kiadási munkálatait, ezek azonban csak egy évvel később kerültek kinyomtatásra.

Ebben az évben a *Magyar Nép* hetilap átlagosan heti 17 ezer példányban került kinyomtatásra, évi 52 száma pedig összesen 885 400 példányban jelent meg. A *Pásztortűz* 26 száma 53 800 példányban került piacra, ami számonként, átlagosan, 2100 példányt jelentett. Az *Erdélyi Irodalmi Szemle* négy száma pedig egyenként 500 példányt kívánt, és összesen 2000 példány került belőle a fogyasztókhöz. Az 1927-ben bér munkában kinyomtatott 155 200 lappal együtt, a Minerva által nyomtatott sajtótermékek példányszáma 1 096 400-ra emelkedett.

A tudománynépszerűsítő munkák, a könyvtárjegyzékek és a szépirodalmi művek kiadása 1927-ben is folytatódott. Ebben az évben első alkalommal jelent meg a Minervánál Wass Albert-mű, a *Virágtetés* című verskötet.

Linotype szedőgép

Jedy Sándor grafikája

A részvénytársaság 1928-ban arra kényszerült, hogy az időközben teljesen átvett dicsőszentmártoni Erzsébet Könyvnyomda Rt.-t Kolozsvárra költöztesse, és berendezéseit saját üzemeiben állítsa fel. Ezáltal a kolozsvári szedő- és nyomdakapacitás növekedett ugyan,⁶⁷ a meglévő székház azonban egyre kisebbnek bizonyult. Üzleti szemszögből állandó fenyegetést jelentett az is, hogy miközben a vállalat fejlődött, gépparkja és ingatlanvagyonra gyarapodott, a magyarság általános elszegényedése és a kedvezőtlen gazdasági konjunktúra okán a szükségesnek mutatkozó alaptőke-injekciót – az 1922-ben, 1927-ben és 1929-ben eszközölt tőkeemelések dacára – soha nem sikerült végrehajtani.

Az 1928. évi üzleti jelentés szerint a tárgyévben 23 szépirodalmi munka jelent meg, 44 450, valamint 8 tankönyv, összesen 27 400 példányban. Ugyan- ebben az esztendőben az intézet 42 kiadványt nyomtatott ki bérmunkában, 82 300 példányban. A saját kiadású munkák elsősorban a könyvtársorozato- kat bővítették: a Pásztortűz Könyvtár második sorozatából két kötet jelent meg, a Magyar Nép Könyvtárát nyolc, a Minerva Könyvtárát hét, a Magyar Ifjúság könyvtárát pedig két újabb kiadvány gazdagította. 1928-ban jelentek meg az Erdélyi Szépmíves Céh első Minerva által előállított kiadványai is.⁶⁸

A *Magyar Nép* hetilap terjedelmét 12-ről 16 oldalra növelték, változatlan előfizetési ár mellett, és útnak indították állandó gazdasági rovatát, dr. Szász Ferenc szerkesztésében. Szász személyében „kiváló szakembert sikerült megnyerni, aki a lap gazdasági rovatát páratlan ügyszeretettel, nagy szaktudással vezette, s ez irányban sikerült is az előfizetők legnagyobb ér-

Nagy Benő könyvgrafikája

deklódását felkelteni s a lap iránti ragaszkodást fokozni” – mutatott rá az évi jelentés. A hetilap mellékleteként, külön előfizetés ellenében, folytatásokban közölt regényt kínáltak az olvasóknak, „Gyallay Domokos kezdeményezésére, a káros hatású ponyvairodalom ellensúlyozására”.⁶⁹

Ebben az évben a *Magyar Nép* átlagosan heti 18 ezer példányban (éves szinten 958 560 példányban), a *Pásztortűz* átlagosan 2000 példányban (éves szinten 51 600 példányban) jelent meg. A saját kiadású lapok mellett az intézet bér munkában tíz további sajtókiadványt nyomtatott, összesen 196 600 példányban. Összesen tehát ebben az évben a Minerva üzemeit 1 207 810 sajtókiadvány-példány hagyta el.

Az intézet 1927-ben és 1928-ban, egyformán, részvényenként 8 lejnyi (névértékhez viszonyítva 8 százalékos) osztalékot fizetett, ami az adott gazdasági körülmények között ugyancsak kiemelkedő teljesítménynek számított.

A Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézetéről első alkalommal az Osvát Kálmán által szerkesztett, 1928-ban megjelent *Erdélyi Lexikon* közölt rövid, összefoglaló jellegű szócikket. Eszerint az eleinte csak nyomdai vállalként indult intézmény „csakhamar könyv- és lapkiadással is kezd foglalkozni, s ma már ezt is nagyban műveli”, tankönyvkiadóként azonban „a legnagyobbak között áll”. A szócikk felsorolta a Minerva által kiadott lapokat (*Magyar Nép*, *Pásztortűz*, *Erdélyi Irodalmi Szemle*) és könyvsorozatokat (*Magyar Nép Könyvtára*, *Minerva Könyvtár*, *Pásztortűz Könyvtár*, *Magyar Ifjúság Könyvtára*), és leszögezte, hogy a Minervának, „a Lapkiadó rt.-nál⁷⁰ fennálló érde-

keltsége révén”, a *Keleti Újsághoz* „is köze van, tehát az erdélyi magyarság sajtóbeli irányításának jelentős eszközeivel rendelkezik”.⁷¹

A dr. Vékás Lajos irányítása alatt álló, 1920-ban 750 ezer lej alaptőkével megalakult vállalat eredményeiről a szócikk szerzője megemlítette, hogy az 1928-as évi mérleg 4,5 millió lej alaptőkét és 500 ezer lej „elsőbbségi kötvényt” tüntetett fel, a cég „extenzív fejlődést mutat”, már kétszer emelt alaptőkét, és magába olvasztotta a dicsőszentmártoni Erzsébet-nyomdát is. A Minerva érdemeinek elismerése mellett azonban a lexikoni szócikk írója (aki feltehetően maga a baloldali liberális beállítottságú Osvát Kálmán volt) elmarasztalta a részvénytársaságot, és „sajnálatosnak” tartotta, hogy „írói és kiadványai megválasztásában világnézeti (kizárólagossági) szempontok vezetnek”,⁷² utalva ezáltal arra, hogy az elemzett időszakában a Minerva az erdélyi magyar politika konzervatív oldalához állott közelebb.

Osvát lexikonjának másik, a *Keleti Újságra* vonatkozó szócikke tovább pontosított: „Váratlanul érte a közösséget, hogy 1927 nyarán Weiss Sándor⁷³ eladta a K. Ú.-t egy konzorciumnak, mely magyar egyházi és politikai tényezőkből alakult.”⁷⁴ A lexikon Weiss Sándort bemutató szócikke elismerte, hogy a kolozsvári ügyvéd „erőskezű adminisztrációja alatt – jó újságíró gárdától segítve – a *Keleti Újságot* a haladottabb (értsd: haladó – T. Sz. Z.) polgári elemek országosan kedvelt lapjává” emelte, a lapot azonban 1927-ben „magyar egyházi és magyar párti konzervatív szellemű érdekeltségnek adta el, miáltal az erdélyi progresszió egyetlen jelentősebb fórumától megfosztatott”.⁷⁵

A nagy gazdasági válság évei (1929–1933)

A fentebb idézett lexikoni szócikk, akaratán kívül, egy korszakot is lezárt a Minerva életében. Az egyre nyomasztóbb gazdasági körülmények 1929-ben kirobbantották a világ addigi legnagyobb gazdasági válságát, az első komoly túltermelési és pénzügyi krízist, amelynek körülményei közepette számos erdélyi vállalat kerül csődbe és megszűnik. Az intézet vezetői azonban akkor még nem sejtették a beköszöntő válság mélységeit, és továbbra is az építkezésre, a fejlesztésre, a korszerűsítésre, tehát az előre menkülésre összpontosítottak.

Nem is igen tehettek egyebet, hiszen a Minerva kibővült üzleti és kulturális tevékenysége az első évtizedben kinőtte a rendelkezésre álló Brassai Sámuel utca 5. szám (ma 7. szám) alatti székházat, ezért a vállalat 1929-ben újabb ingatlanvásárlást hajtott végre. Ezúttal az intézet vezetői a meglévő

ingatlanhoz kapcsolódó Szappany utca 5. szám (akkoriban Gutenberg; később Andrei Şaguna; ma Tipografiei [Nyomda] utca 16. szám) alatti, 314 négyszögöl (1130 négyzetméter) felületű házastelket⁷⁶ szereztek meg, az ott álló házak bővítésére azonban még várniuk kellett. Az új épületekben talált otthonra még abban az évben a *Magyar Nép* és a *Pásztortűz* szerkesztősége és kiadóhivatala, továbbá az expedíciós iroda, továbbá a könyv-, papír-, füzet-, rászter- és nyomtatványraktár.

Az újabb akvizíció tette lehetővé, hogy a tízéves jubileum alkalmával, 1930-ban, Jász Pál megállapítsa: „A részvénytársaság jelenleg 45 helyiséget foglal el, s foglalkoztat 115 szakmunkást, 52 központi tisztviselőt, illetve szerkesztőségi és kiadóhivatali alkalmazottat, s ezen felül 15 külső tisztviselőt, összesen tehát 182 alkalmazottat.”⁷⁷

Az 1929. évi üzleti jelentés panaszkodással indított: „Ez a nagy gazdasági krízis nem hagyta érintetlenül a mi üzletfeleinket sem, s így az elmúlt évben számos kényszeregyezségi eljárásban voltunk érdekelve, mint hitelezők. Szerencsére nagyobb veszteségek nem értek, mert nagyobb összegű és hosszú lejáratú hitelezésekbe nem bocsátkoztunk, és a legtöbb esetben csakis az utolsó szállítmány ellenértéke állott fizetetlenül a kényszeregyezségi eljárás során.” Kénytelen volt azonban megállapítani azt is, hogy a válság a nyomdák óriási konkurenciáját is maga után vonta, ami pedig arra kényszerítette az intézetet, hogy árait jelentős mértékben csökkentse. „Ma már ott tartunk, hogy az árakkal – saját érdekünk veszélyeztetése nélkül – alább nem szállhatunk” – szögezte le a dokumentum.⁷⁸

Ebben az esztendőben jelentősen visszaesett a tankönyvkiadás, a jelentés szerint összesen öt tankönyvcím jelent meg,⁷⁹ de számottevően csökkent a megrendelésre nyomtatott kiadványok száma is. A jelentés a tankönyvkiadás hanyatlását azzal magyarázta, hogy a folyamatosan változó tantervek alapján összeállítandó könyvek megírása, az elkészült kéziratoknak az egyházfőhatósági és állami felülbíráltása és azok engedélyezése körüli eljárás-

Ványai Imre illusztrációja (1929)

ANUARUL GRAFICEI
 GRAFIKAI ÉVKÖNYV
 GRAPHISCHES JAHRBUCH
 1930

REDAKTOR SI EDITOR • SZERKESZTI ÉS KIADJA • REDAKTEUR
 UND HERAUSGEBER
 COLOMAN KRIZSÓ, CLUJ

rás lassúsága és körülményessége okán a legtöbb új tankönyv lekészte az iskolai évkezedtetet. A Minerva ismét elpanaszolta, hogy az önként vállalt tankönyvkiadási feladatnak csak a legnagyobb nehézségekkel képes megfelelni, és a tanterv változása folytán használaton kívül helyezett tankönyvek kiselejtezése a műintézetnek évről évre „nagyobb és nagyobb károkat okoz”.⁸⁰

A válság hatásainak mérsékelésére a Minerva kiutat keresett, s azt népkönyvtár-akció beindításában vélte megtalálni. Az Erdélyi Magyar Népkönyvtár megszervezéséhez Vékás Lajos és munkatársai 1929 második felében láttak hozzá, a Gazdasági és Hitelszövetkezetek Központjának támogatásával. Az akció sok lelkes támogató összefogását eredményezte; közülük az éves jelentés Sulyok István, Gyallay Domokos, Inczedy-Joksmán Ödön és Görög Ferenc nevét említette.

Részben ennek a lépésnek volt köszönhető, hogy 1929-ben sikerült 31 kötetet kiadniuk, köztük öt tankönyvet, 14 350, illetve 26 irodalmi és tudományos munkát, 52 210 példányban. Megrendelésre 26 kiadványt nyomtattak ki, 42 300 példányban. A mérleghez hozzátartozott az 1929 végéig 633 520 példányban kiadott 105 tankönyv és a 304 710 példányban megjelent 132 irodalmi és tudományos kötet, azaz összesen 938 230 darab könyv, ami az 1930-as jubileumi év termésével együtt több mint 1,1 millió saját kötetre emelkedett. Emellett, a cég által végzett bér munkáknak köszönhetően, további több mint félmillió kötet hagyta a Minerva üzemeit az első évtized leforgása alatt, ami a kinyomtatott könyvek összpéldányszámát 1930 végére 1,65 millióra emelte.

Ha 1928-ban román költők munkáinak fordításaiból közöltek összeállítást, 1929-ben az erdélyi kisebbségek oktatásügyi küzdelmeit szedték kötetbe,⁸¹ szerzőik névsora pedig Jancsó Elemér, Nyárády Erasmus Gyula, Tabéry Géza, Tamási Áron és Tulogy János nevével gyarapodott.

Az 1929-es eredményhez hozzá kell számítani a saját kiadású két lapot, a *Magyar Népet* (havi átlagban 19 ezer, éves szinten 978 100 példányával), illetve a *Pásztortűzet*, havi átlagos 1960 és éves szinten 49 ezres példányszámával. A hetilap válságkörülmények melletti növekedését az éves jelentés a kiváló szerkesztőség és adminisztráció érdemének tekintette, akárcsak az egy évvel korábban beindított folytatásos regénymelléklet sikerét. Ugyanakkor a Minerva bér munkában kilenc más sajtóterméket is kinyomtatott, össze-

sen 213 350 példányban, ami a saját sajtókiadványokkal együtt 1 240 350-es összpéldányszámot jelentett.

A könyvtárakciónak és a bérmunkáknak köszönhetően az intézet 1929-ben is nyereséges volt, és a részvényeseknek ugyanannyi osztalékot fizetett, mint a korábbi két évben. Szintén 1929-ben hajtott végre a Minerva újabb alaptőke-emelést, így az intézet alaptőkéje 4,5 millióról 5 millió lejre emelkedett. A félmillió emelést elsőségi kötvények kibocsátásával oldotta meg.

Fennállásának tízedik esztendejében a Minerva vezetőinek bőven volt mivel büszkélkedniük. A *Magyar Nép* a Romániában élő magyarság egyetlen, igazán népszerű néplapjává vált, amelyet Erdély-szerre csaknem húszezer példányban terjesztettek,⁸² a *Pásztortűz* pedig a legjelentősebb erdélyi irodalmi és művészeti lappá avanszált. A két kiadvány útján a Minerva rendkívül fontos művelési és kulturális feladatkört látott el.

Az első tíz esztendő elteltével a Minerva Erdély-szerre ismert kiadó- és nyomdávalalattá vált. Évente kiadta és/vagy kinyomtatta mindazokat a munkákat, amelyekre a közösségnek szüksége volt, s évente bővítette kiadványai szerzőinek a körét. Jász Pál büszkén jelenthette ki 1930-ban, hogy „az erdélyi magyar irodalom bibliográfiáját összeállító György Lajos és Ferenczy Miklós egyezõ megállapításai szerint az Erdélyben megjelent összes magyar könyveknek egynegyed része a Minerva műhelyéből került ki”, a Minerva tehát „sokoldalú, széles alapon nyugvó és tervszerű kultúrmunkát végez, amelynek további kiépítését és öntudatos továbbfejlesztését a jövőben is tőle várja Erdély magyarsága”.⁸³ Ez a szemlélet a vállalat tevékenységét a következő időszakban is meghatározta.

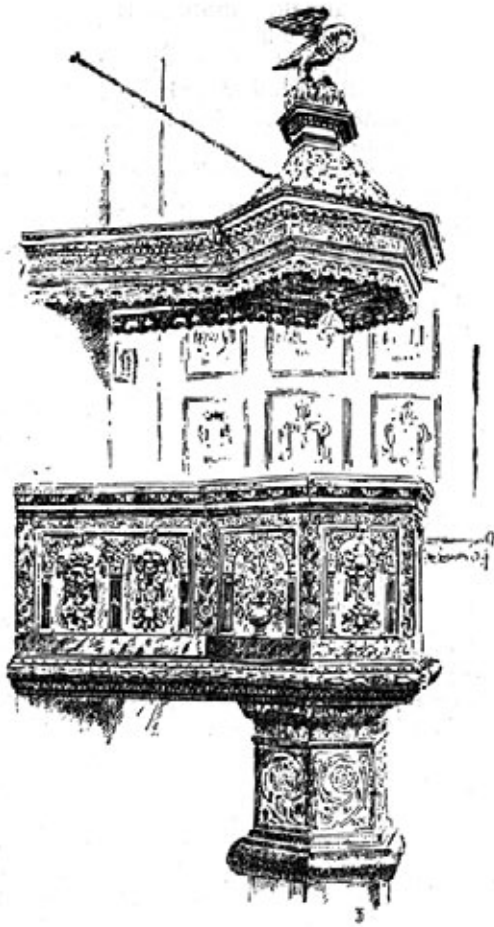
A Minerva 1930-ban újabb műszaki fejlesztést valósított meg, ekkor vásárolta meg Újhelyi Mór különleges dombornyomdáját, amelynek felszerelése nagymértékben hozzájárult a kiadványok minőségének emeléséhez.⁸⁴

Saját adatai szerint ebben az esztendőben a Minerva 16 tankönyvet és 35 más saját kiadványt jelentetett meg, összesen több mint 170 ezer példányban. A bérmunkában nyomtatott kiadványokkal együtt, a vállalat ebben az évben meghaladta a 263 ezres példányszámot.

A Minerva igazgatósága 1930-as jelentését a válság újabb mélységeinek ismertetésével indította. Mivel „a mezőgazdasági termékek ára aránytala-

Kós Károly illusztrációja (1930)

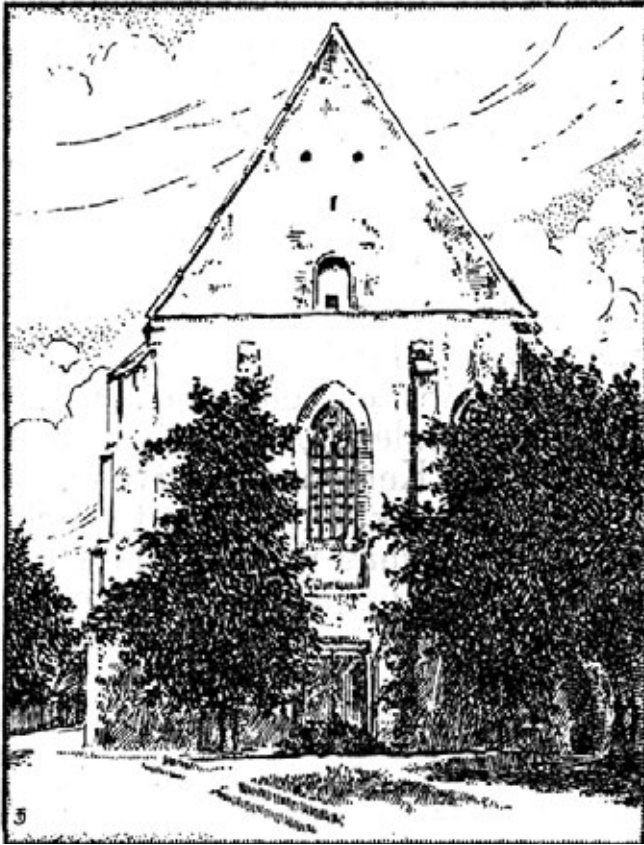
Tóth István grafikája

tankönyvet bocsátottak piacra, összesen nyolc új kiadvánnyal gyarapították könyvtár-sorozataikat, a *Magyar Nép* átlagos hetenkénti 19 200-as példányszáma pedig éves szinten összesen 998 600 lapot jelentett, ami a gazdasági válság közepette igazi csodának számított. Akárcsak az, hogy megrendelésre kilenc sajtóterméket állítottak elő, összesen több mint 1,2 millió példányban. Vidéki népkönyvtáraik számát pedig ebben az esztendőben 50-ről 98-ra növelték. Az elért eredményt jelentős mértékben segítette az intézet könyv- és papírkereskedésének ebben az évben is növekvő forgalma.⁸⁵

Persze, a válság neheze még hátra volt. Az 1931. évi üzleti jelentés beismeréssel indított: „Vállalatunk fennállása óta nem kellett soha annyira

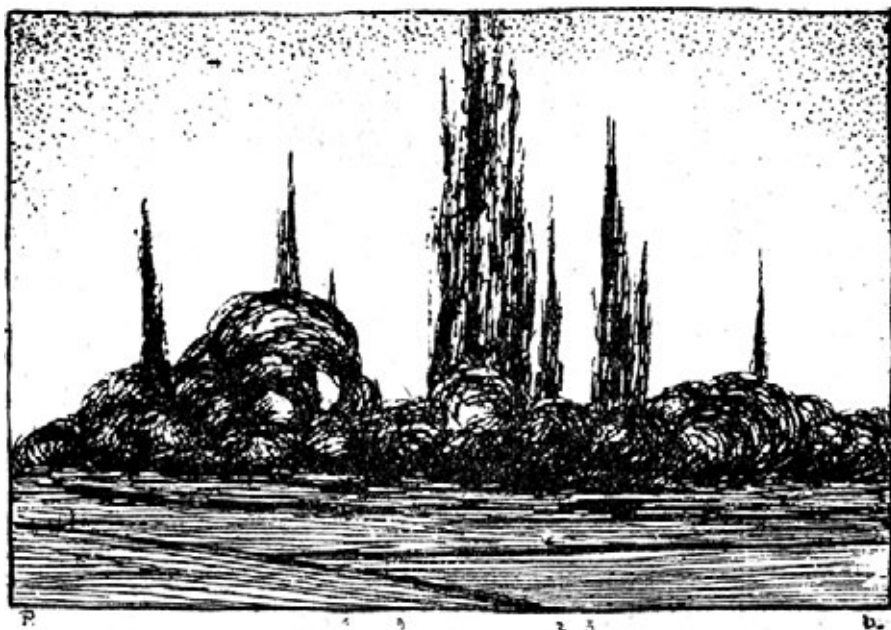
nul visszaesett, s a termények nagy része még olcsó áron sem volt értékesíthető”, a gazdálkodásból élők teljesen tönkrementek, az ipar és a kereskedelem pedig hiába is próbált a nehézségekkel megküzdeni, mert a válság a termelő vállalatoknak mindenképpen tetemes károkat okozott. A Minerva számos üzletfele kényszerült részben vagy teljesen leállítani üzemét, de általában véve is csökkent a vállalkozási kedv. A megcsappant jövedelmek a műintézet vásárlóit arra készítették, hogy folyóiratok, lapok és könyvek beszerzésére legutolsó sorban gondoljanak, ami a Minerva raktárkészleteit növelte, és a műintézetet arra ösztönözte, hogy a könyvtermelést csökkentse.

Még ilyen körülmények között is jó eredménnyel zárták azonban az évet, és részvényenként 8 lejnyi osztalékot is sikerült fizetniük. A Minerva 1930-ban 16 tankönyvet adott ki 44 550, továbbá 35 irodalmi és tudományos munkát 128 682 példányban, a bér munkában nyomtatott 40 kiadványból pedig 89 945 példányt készített. Az előző évhez képest több

Tóth István grafikája

lehangoló jelentést tegyünk a mélyen tisztelt Közgyűlésnek, mint amilyen jelentést most terjesztünk elő.” A világméretű gazdasági válság ezúttal a Minervát is teliben találta, de a vezetőinek az intézetet „a válság elsöprő hullámain” is sikerült átvezetniük és megmenteniük. A hitelezés szünetelése, a követelések behajthatatlansága, az ügyfelek fizetőképtelensége azonban a vállalkozási kedvre is negatívan hatottak, következésképpen mind a saját, mind pedig a megrendelésre készített munkák mennyisége lényegesen csökkent, és az intézet valamennyi üzemének forgalma nagymértékben visszaesett. A Minervának drasztikusan csökkentenie kellett a termelését, kizárólag azokat a kiadványokat jelentette meg, amelyek kiadása elkerülhetetlen volt, és a veszteséges állapot elkerülését minimális nyereség jelentésével oldotta meg. A veszteségeket növelte az is, hogy közvetlenül a tanévnyitás előtt a kormány „ismételten felforgatta a tantervet”, aminek következtében

Pap Domokos illusztrációja

„olyan tankönyvek váltak teljesen használhatatlanná, amelyeket pár hónappal ezt megelőzőleg engedélyezett a közoktatásügyi kormány”, s amelyeket közvetlenül az iskolai év előtt nyomtattak.⁸⁶

Az éves üzleti jelentés szerint 1931-ben tíz tankönyvet adtak ki, 22 650, továbbá nyolc irodalmi munkát 24 470 példányban, ami az előző évi termelés kevesebb mint felét jelentette. Megrendelésre 85 kiadványt nyomtattak, 42 435 példányban. A Magyar Nép Könyvtára három új füzettel gyarapodott, és az év végére elérte a 45-ös számot, de a többi könyvsorozatban egyetlen új kiadványt sem jelentettek meg. A népkönyvtári akciót azonban ebben az esztendőben is folytatták, s így az 1930-beli 98 népkönyvtár mellé újabb 9-et hoztak létre, amivel a népkönyvtárak számát 107-re növelték.

Ebben az évben a *Magyar Népet* átlagosan heti 16 ezer példányban, éves szinten 846 ezer példányban nyomtatták, a *Pásztortűzből* egész évben 25 számot adtak ki, átlagosan 1700, éves szinten pedig 42 050 példányban. Különösen a *Pásztortűz* fenntartása kívánt nagy erőfeszítést, ennek ellenére a lap megjelenését a Minerva nem szüntette be. Az intézet vezetősége már azon gondolkozott, hogy 1932-ben a lapot nem adja ki, a szerkesztők és a munkatársak áldozatkész tevékenysége azonban lehetővé tette a *Pásztortűz* „fenntartását és továbbvitelét Gyallay Domokos kiadói felelőssége mellett”.

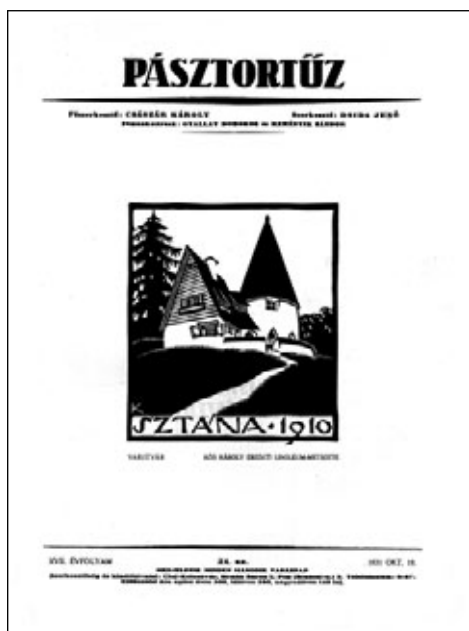
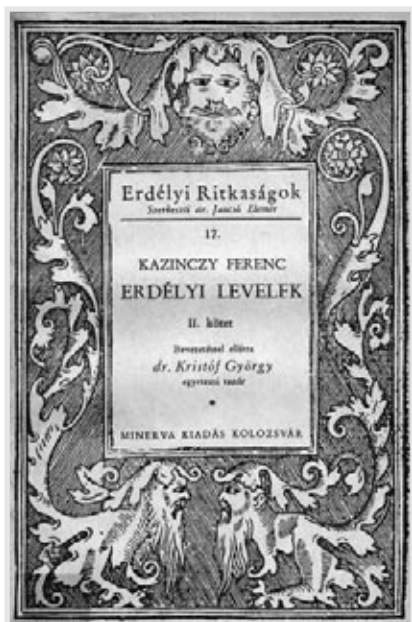
A két saját lapon kívül a Minerva 1931-ben 13 más sajtókiadványt nyomtatott, összesen 203 183 példányban.

Az általános gazdasági és pénzügyi válság 1932-ben még fojtogatóbbá vált, és azt tovább súlyosbította a közterhek növelése, illetve a hitel teljes hiánya. Ebben az évben a Minerva üzemeit mindössze nyolc saját kiadvány (4 tankönyv és 4 irodalmi munka) hagyta el, összesen 13 300 példányban, megrendelésre viszont 84 kiadványt gyártottak, 65 170 példányban. A kedvezőtlen körülmények között egyetlen munka jelent meg a Magyar Népkönyvtára sorozatban, és egész év alatt csupán hét új vidéki népkönyvtárat létesítettek. A *Magyar Népkönyvtár* példányszáma is jelentősen visszaesett, számonkénti 13 500 példányra, és a bér munkában nyomtatott sajtótermékek példányszáma is az előző évinek a harmadával csökkent. Ezek után számottevő eredménynek tekinthetjük, hogy az évet minimális nyereséggel zárták, amiből azonban nem fizettek osztalékot.⁸⁷

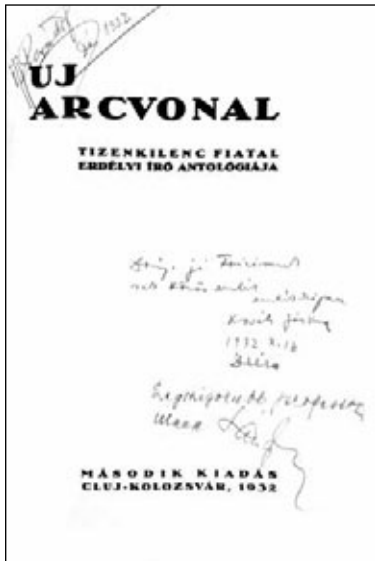
A krízis 1933-ban is tombolt, így a kiadott 14 tankönyv jó eredménynek számított. A műintézet összesen 96 580 példányban jelentetett meg könyveket és más kiadványokat, amiből 53 bér munka példányszáma 58 690-re rúgott. Ebben az évben 20 új népkönyvtárat állítottak fel, s ezáltal a létrehozott népkönyvtárak száma elérte a 134-et.⁸⁸

A *Magyar Népkönyvtár* példányszáma tovább csökkent, a lapot átlagosan heti 12 500, éves szinten pedig 620 400 példányban nyomtatták ki. Megrendelésre tízféle más sajtókiadványt nyomtattak, összesen 228 880 példányban.

A válság legsúlyosabb éve a Minerva számára 1932 volt tehát, 1933 már a mélypontról történő fokozatos emelkedés kezdetét jelentette. Az 1929–1933-as gazdasági válság azonban az intézetet keményen próbára tette, és rendkívüli nehézségek elé állította. A tisztviselők bérét kénytelenek voltak csökkenteni, az alkalmazottak egy részétől pedig meg kellett válniuk. A cég talpon maradását ebben az időszakban főképpen a tankönyvek és a viszonylag nagy példányszámban kiadott *Magyar Népkönyvtár*, illetve a felvállalt bér munka biztosította. A válságot súlyosbították azok az állami sarcok is, amelyeket a vállalatokra 1933 után sorozatosan kivetettek: 1934-ben például 60 ezer lejt kellett a Minervának kötelező belföldi államkölcönjegyzésre befizetnie, később pedig, 1939-ben a háborús előkészületekre „áldozati adó” címen befizetett 1,2 millió lejjel lett szegényebb.⁸⁹

Az Erdélyi Ritkaságok sorozat, az Ünnepnepok című kiadvány és a Pásztorűz címlapjai

Dánér Lajos

*Paris hgy
32 X/15*

Dánér Lajos. Született 1911. március 7-én Brassóban. Középiskolát a brassói román katól. főgimnáziumban, a brassói szász gimnáziumban, majd az egyedi ref. kollégiumban végezte. Jelenleg a kolozsvári ref. teológia hallgatója. Megjelent költete: *Átkunk* (Torda, 1929). Írásait és hírlapi cikkeit Erdély minden jelentősebb folyóirata és napilapja hozza. A közeljövőben lát napvilágot *Világéke* c. utópisztikus regénye.

Kovács József

Kovács József. Békéscsabaiak. Született 1906. május 16-án Kolozsváron. Középiskolát a kolozsvári piarista és kolozsvári ref. főgimnáziumokban végezte. Erdélyi ref. teológiai főiskolán. A piarista Erzsébet Tudományegyetemen, mint magyar, szász és francia szakos tanárjelölt végezte. Egy éven át hírlapíró, téli és nyári magyarországi szállásoknál költött. Megjelent munkája: *Török Gyula élete* (Kolozsvár 1930).

Az emberek

Az intézetben, ahol kisgyermekkoromat töltöttem, az az apám igazgató volt. Nekem azt mondják otthon, hogy a rossz gyermekek kerülnek oda, akik szüleinek nem fogadják szót. És azért van rács a hosszú emelkedő léz ablakaim, hogy ne szökhessek meg. Ezeket a gyermekeket sokszor engedték ki a nagy kőfalat körülött udvarom és kertem től és játszanak is csak akkor volt szabad, mikor megengedték: csemetéitől csemetéig. Ilyenkor elszóltak a műhelyekben és tanteremekben, ahol szigorú tanítók és mesterek felügyelete alatt tanultak, dolgoztak. Mikor rossz voltam, édesanyám átmutatott az ablakomból jól látszó borzalmas hátra, ahol pokroccal berített vaságyakon egymás mellett aludtak a „rossz” gyermekek, és édes fenyegető hangon szólt:

122

B. Bányal László

Bányal (Bannageten) László. Született 1907. november 17-én Gyulafehérváron. Középiskolai tanulmányait egyenlőt, egyetemi tanulmányait Budapesten és Párizsban végezte. Jelenleg francia magyar szakos tanár Colmarban. Megjelent munkája: *La seine orientale* 1929. (Ez a második kiadás.)

KERESZTÜTJÁN.

Sápadt ajkam senki ne érje,
szelést vígyam senki ne vágja.
Hogyan az út a keresztútján,
szegett fővel, hitünkben.

Rögös az út és felfelé víz,
szeszelen, sarum levessél.
Mind túzesebb a Jézus vére
és könnyesebb az állomások.

A helytelen a láb sebére
majd férfiszoromjam odabojtom:
bőrbőrn lúz csepp lezek csak
egy felüldörgő léz ajkam.

5

A válság utáni újabb lendület évei

Az 1934. évi üzleti jelentés már arról számolhatott be, hogy ebben az esztendőben a krízis bénító hatása enyhült, és az intézet üzletágainak eredménye javulni kezdett. A jelentés nem rejtette véka alá azt a tényt, hogy az 1934. évi üzleti eredmény jórészt „annak a takarékosági eljárásnak a folyománya,

amelyet a nehéz gazdasági évek kényszerítő hatása alatt a tisztviselői és munkásfizetéseknel és az általános üzleti költségeknel” hajtottak végre, és amelyektől a tárgyévben sem távolodtak el. Az eredmények enyhe javulást mutattak: tizenöt tankönyvet és hat irodalmi művet adtak ki, összesen 55 500 példányban, megrendelésre pedig 55 kiadványt készítettek, 81 645 példányban, ami az előző évi forgalmat jelentősen túlszárnyalta. 1934-ben 42 új népkönyvtárat is létrehoztak, amelyek összáma elérte a 176-ot, és amelyekben 11 137 könyv szolgálta az ismeretterjesztés, a szórakozás és a nevelés ügyét.⁹⁰

A *Magyar Nép* példányszáma lassan újra emelkedni kezdett, s ebben az évben átlagosan hetente 13 ezer, éves szinten pedig összesen 582 800 példányban nyomtatták. A Minerva szintén 1934-ben indította útjára, Szász Ferenc szerkesztésében, a *Mezőgazdasági Szemle* című mezőgazdasági és közgazdasági folyóiratot, amelyből 12 szám jelent meg, összesen 19 620 példány-

ban. Megrendelésre ebben az esztendőben 13 sajtóterméket nyomtattak, összesen 1 966 840 példányban.

A még tartó válság ellenére, az intézet 1934-ben megvásárolta a Baron L. Pop utca 7. szám alatti ingatlannak a saját telkébe belenyúló 144 négyszögölnyi területrészt, amelyért 74 000 lejt fizetett, s amely vásárlással saját telekingatlanának értékét jelentősen növelte.

A következő esztendők a Minerva életében az újabb lendület jegyében teltek. Az igazgatóság 1935 decemberében újabb alaptőke-emelést kezdeményezett, és egymillió lejt értékű részvényt bocsátott ki. Ezzel a művelettel az

Gy. Szabó Béla könyvborító-grafikája

intézet alaptőkéje hatmillió lejre nőtt. A tőkén felül bevételezett félmillió lej negyedrészt a tartalékalaphoz, 150 ezer lejt a nyugdíjalaphoz csatoltak, százezer lejből pedig a részvénykibocsátás költségeit fedezték.

Ebben az évben a műintézet tizenöt tankönyvet adott ki, 32 300, továbbá 13 irodalmi és tudományos munkát 46 720 példányban. Bibliográfiánkban a tankönyvek közül csak ötöt sikerült azonosítanunk. Megrendelésre 1935-ben 58 kiadványt nyomtatott ki, 66 138 példányban. Ezek az eredmények lényegesen megemelkedett forgalmat jelentettek az előző esztendőhöz képest.

A tizenöt éves összesítés azt mutatta, hogy alapítása óta a Minerva csaknem 2,2 millió könyvet adott ki, amelyből körülbelül 1,35 millió saját kiadású, mintegy 850 ezer pedig bérmunka volt. A saját kiadású könyvek között 179 tankönyv szerepelt, csaknem 800 ezres, továbbá 208 irodalmi és tudományos munka, szinte 850 ezer példányban.

A tizenöt évvel korábban indított *Magyar Nép* hetilapból ez idő alatt több mint tízmillió példány került az olvasók asztalára. Az alkalomra készített statisztika szerint a lap megindulása óta 318 ipari, 63 szövetkezeti, 1040 mezőgazdasági és közgazdasági, 1497 általános kulturális (népművészeti, nemzetnevelési, történelmi stb.), 366 ismeretterjesztő és tudomány népszerűsítő, valamint 2312 szórakoztató cikket közölt. A nélapot, 1935-ben, hetente átlagosan 13 ezer példányban nyomtatták, a tárgyévi 52 száma pedig összesen 562 600 példányban jelent meg.

Szintén ebben az évben, január elsejei kezdettel, vette át a műintézet a korábban Szatmárnémetiben megjelenő *Új Cimbor*a című képes gyermeklap kiadását. Az igazgatóság az új kiadványtól – az üzleti jelentés szerint – azt várta, hogy „a különböző iskolákba járó és különböző felekezetekhez tartozó gyerekeket az anyanyelv alapján összehozza”. Az 1935-ben kiadott 36 lapszámból összesen 37 930 példány készült.

Folytatták ugyanakkor a Szász Ferenc szerkesztésében megjelenő *Mezőgazdasági Szemle* kiadását, amelynek 12 száma összesen 17 320 példányban

Gy. Szabó Béla Szántó-portréval
illusztrált könyvborítója

jelent meg, megrendelésre pedig további tizenöt sajtókiadványt nyomtattak, 1,58 millió példányban.

További eredménynek számított az újabb 41 vidéki népkönyvtár létrehozása, illetve csaknem kilencezer jutalomkönyv eljuttatása jól tanuló és jó magaviseletű diákoknak. Emelkedett ugyanakkor az üzemek forgalma, ami nagymértékben járult hozzá a 2 lejes részvényenkénti osztalékfizetést biztosító csaknem 150 ezer lejes realizált nyereséghez.⁹¹

A kiadott jelentős szépirodalmi művek sora is látványosan bővült. 1935-ben látott napvilágot például Bözödi György riportkötete a székely szombatokról, *Székely emberek, zsidó istenek* címmel, s ugyanebben az évben kerültek kiadásra olyan jelentős munkák, mint például az Erdélyi Helikon íróinak tízedik találkozója alkalmából összeállított *Erdélyi csillagok* című kötet, Görög Ferenc kétrészes munkája, *A magyar nemzet története*, Gy. Szabó Béla *Liber Miserorum* című fametszet-albuma (a kötetet 1935 decemberében a Magyar Bibliophil Társaság az év legszebb öt könyve közé sorolta), Szántó György *Fekete éveim* című kétkötetes munkája és Tamási Áron *Jégtörő Mátyás* című regénye.

A tankönyvkiadási tevékenység 1936-ban szárnyalni látszott, ekkor ugyanis a műintézetnek huszonhat tankönyvcímet sikerült letennie a diákok asztalára, mégpedig 75 550 példányban. Bár ebben az évben a Minerva csak kilenc irodalmi munkát adott ki, összesen 21 500 példányban, megrendelésre – 157 535 példányban – 64 kiadványt gyártott.

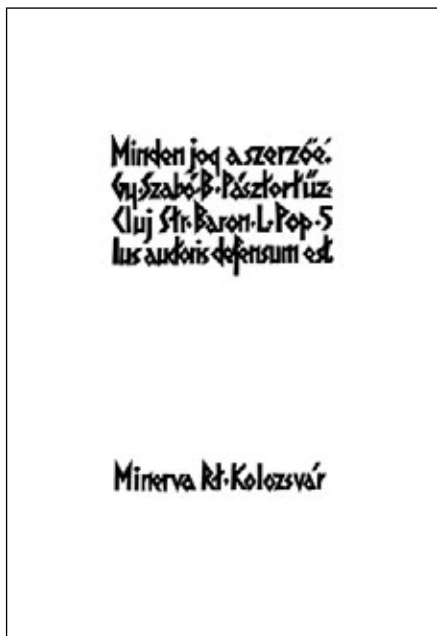
Ennek az évnek a termése sem volt tehát gyengébb, s abból Bárd Oszkár *Telki László* című drámája, Karácsony Benő *Napos oldal* című regénye, Kós Károly *Budai Nagy Antal* című színjátéka, Nyírő József *Havasok könyve*, illetve *Székelyek* című elbeszéléskötetei, Szabédi László *Délia* című drámai költeménye valamint Tamási Áron *Rügyek és reménység* című elbeszéléskötete emelkedett ki.

Ács Ferenc könyvborító-grafikája

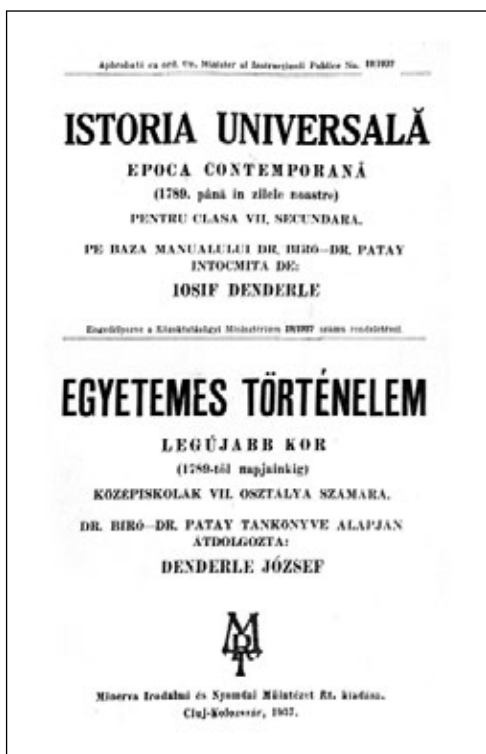
A jelentős Minerva-kiadványok közül ebben az évben mindenképpen említést érdemel dr. Nagy Endre és dr. Szász Ferenc 600 oldalas, több száz illusztrációval díszített *Gazdátudomány* című munkája, amelyet a román földművelésügyi minisztérium a gazdasági iskolák tankönyvének fogadott el, s amelynek második kiadását az intézet egy évvel később, 1937-ben jelentette meg.

A Magyar Nép 1936-ban tartotta az előző évi szintet, és összesen 590 500 példányban jelent meg, az *Új Cimbora* példányszáma több mint hétezerrel nőtt, 45 260-ra, a *Mezőgazdasá-*

Gy. Szabó Béla első fametszetalbumának néhány lapja
és fába metszett cenzorjegye

SERV. CENZ. C. VI. A
BIJN DE IMPRIMAT

gi Szemléből azonban csaknem négyezer példánnyal kevesebb fogyott el. A megrendelésre nyomtatott tizennégy sajtókiadvány példányszáma ebben az esztendőben is meghaladta az 1,5 milliót.

A falusi népkönyvtárak száma 1936-ban újabb 62-vel nőtt, és 279-re emelkedett, a diákoknak juttatott jutalomkönyvek példányszáma pedig ismét közelítette a kilencezret.

Az üzemek forgalmának folyamatos emelkedése azt eredményezte, hogy több mint 200 ezer lejes nyereségből az intézet részvényenként ezúttal is 2 lejnyi osztalékot fizetett.⁹²

Jó évnek bizonyult 1937 is. A Brassai utca 5. szám alatti Minerva-székház manzárdját ebben az évben második emeletté alakították át. A Minerva 1937. október 6-án kérvényezte, és számára a Kolozsvári Polgármesteri Hivatal 1937. október 19-én bocsátotta ki a 28 576. számú építkezési engedélyt, amelynek értelmében

az épület második emeletén, téglából, öt irodát, előszobát, mellékehelyiséget és lépcsőházat építhetett. A munkálatok kivitelezését, a Keppl István építésmérnök által készített tervek alapján, Torday Mihály építkezési vállalkozóra⁹³ bízták. Az általa felhúzott épületrészt a Polgármesteri Hivatal Műszaki Osztálya 1938. április 29-én vette át, megállapítva, hogy „az építkezés a jóváhagyott tervek szerint került kivitelezésre”, és javasolva a polgármesternek az új épületingatlan átvételének engedélyezését.⁹⁴

Ezen az új emeleten, amelynek nagytermében korábban képzőművészeti kiállításokat rendeztek, az intézet könyvelési osztálya kapott helyet. Az éves jelentés úgy fogalmazott, hogy a második emelet kiegészítésével „külsőben is jelentékenyen szépült az épület és értékében is nagyot emelkedett”, és ezt a fejlesztést az üzleti év egyik jelentős és maradandó eredményeként értékelte.⁹⁵

Az intézet 1937-ben 25 tankönyvet adott ki 42 300, továbbá 12 irodalmi és tudományos munkát 23 200 példányban. Az évi üzleti jelentés szerint ez a termés 82 100-zal elmaradt ugyan az előző esztendeitől, a kiadott munkák azonban az előző évek terjedelmét 60 ívvel túlhaladták. Megrendelésre ebben az évben 65 kiadványt nyomtattak, 106 985 példányban.

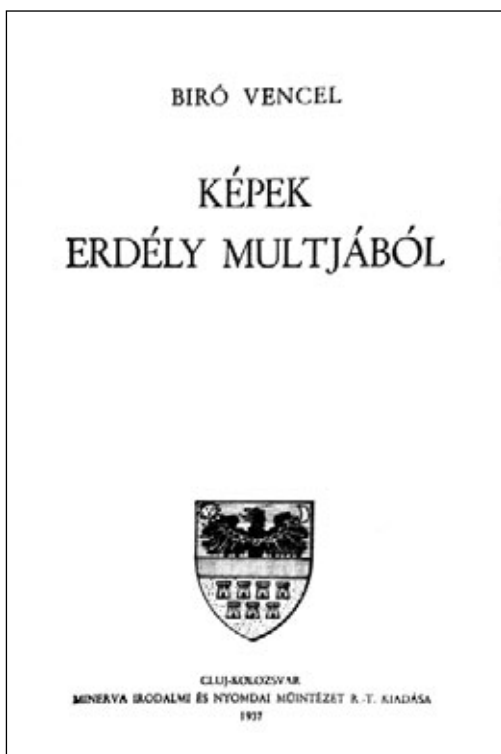
A szóban forgó évben az intézet a *Magyar Nép* mellett csak az *Új Cimbor*a című, havonta háromszor megjelenő képes gyermeklapját adta ki, előbbi heti 13 ezer (évi 677 290), utóbbit pedig éves szinten 47 130 példányban. Bér-munkában 13 sajtókiadványt nyomtatt, összesen 1 659 180 példányban.

Az éves jelentésből tudjuk, hogy 1937-ben 50 új népkönyvtárat hoztak létre, ezekkel együtt a működő népkönyvtárak száma 329-re nőtt, és azok útján 21 742 kötet vált elérhetővé a vidéki magyar olvasók számára.⁹⁶

Mivel az utóbbi évek pénzügyi eredményei nem voltak elhanyagolhatóak, 1937 végén a Minerva jelentősebb modernizációra is rászánhatta magát, és európai szintű gépeket állított munkába. A *Pásztortűz* 1938 elején adott róla hírt, ekképpen: „A lapunkat előállító Minerva nyomdavállalatnak sikerült megszereznie egy új cinkográfiai eljárás szabadalmát, s ennek köszönhető, hogy mélynyomású képek hatására emlékeztető illusztrációkat adhatunk.”⁹⁷

Bár az 1938-as esztendőt a közgazdászok a második világháborút megelőző időszak legeredményesebb évének tartják, a Minerva esetében ez más-képpen alakult. Az intézet éves beszámolója ezzel kapcsolatban úgy vélekedett, hogy 1938 „némileg kedvezőtlenebb volt, mint a megelőző évek, mert az év utolsó harmadában – nyilván a külpolitikai események hatására –, a forgalom érezhetően visszaesett, és ennek következtében sem az összfor-galomban, sem a jövedelmezőség tekintetében” nem sikerült elérni azt az eredményt, amit a vezetőség az év első kétharmadának forgalma alapján remélhetett.

Ebben az évben húsz tankönyvet adtak ki, 61 250, tizenöt irodalmi és tudományos munkát, 33 500 példányban, bér-munkában pedig 73 kiadványt nyomtattak, 173 588 példányban. A tankönyvek közül csak öt volt korábbi-nak az újrakiadása, tizenöt pedig teljesen újonnan engedélyezett tankönyv. A Minerva vezetői ezúttal is elpanaszolták, hogy az intézet számára a tankönyvkiadás nagy nehézséget jelent, amit egyfelől a tanterv folytonos vál-

tozása, másfelől pedig a középiskolai tankönyvek forgalmának évről évre történő csökkenése idéz elő.

A gondok ellenére, örömmre és büszkeségre adott okot az évi üzleti jelentés előterjesztőinek az a tény, hogy a Valentiny Antal által összeállított és az Erdélyi Tudományos Füzetek 102. számában közzétett romániai magyar bibliográfia számbavételi munkája megállapította: „Kolozsvár városa az összes megjelent művek 48,9%-ával még fokozottabb mértékben vált központjává a romániai magyar szellemi életnek, mint 1927-ben, midőn az itt megjelent művek az összeseknek 44,5%-át képezték. A kolozsvári könyvtermelés több mint fele (50,7%) azonban egy helyről, a Minerva Rt. műhelyéből került ki. Ez a jelentős intézmény is még nyert fontosságában 1927 óta, mikor a kolozsvári magyar könyvek 45%-át nyomtatta. Ilyképpen ma a bibliográfiában szereplő művek több mint egynegyede a Minerva Rt. nevét viseli a címlapján, mint kiadási vagy legalábbis nyomtatási helyét.”⁹⁸

Debreczeni László Pásztortűz című grafikája

tás az intézet könyvkiadói tevékenységét méltóképpen elismerte. Majd így folytatta: „A teljesítmény valóságos képét azonban ez a statisztikai kimutató sem adja, mert amennyiben a megjelent művek terjedelmét vesszük alapul [és nem pedig a kiadványok számát – T. Sz. Z.], vállalatunk javára nagy eltolódás állapítható meg.” Ezt követően pedig magyarul kifejtette: 1937-ben a Kolozsváron megjelent művek összszáma 1051 volt, amihez a Minerva, az általa előállított 641 ívvel, 61,03%-kal járult hozzá, a Romániában kiadott magyar nyelvű kiadványok terjedelméből pedig 37,93%-nyit állított elő.

Öt füzetrel, 59-re bővült 1938-ban a Magyar Nép Könyvtára sorozat, és az intézet 34 új népkönyvtárat szervezett, aminek következtében a működő népkönyvtárak száma 363-ra emelkedett.

Gr. Bánffy Miklós könyvillusztrációi

Haranghy Jenő grafikája

Jogszabály kötelezte ekkor a Minervát, hogy a *Magyar Nép* hetilap kiadását külön részvénytársasági keretben folytassa. Ezért 1938. június 10-én kénytelen volt 100 ezer lejjel alaptőkével létrehozni a Magyar Nép Lapkiadó Rt.-t, ami az intézetnek valójában fölösleges költséget jelentett. A hetilap egyébként 1938-ban már átlagosan 13 500 példányban jelent meg, éves szinten 687 300 példányt nyomtattak belőle. Az intézet 1938-ban is 13 sajtóterméket nyomtatott bér munkában, összesen 778 ezer példányban.

Itt kell megemlítenünk újra, hogy a Minerva több éven át saját akciót rendezett jó tanulók és jó magaviseletű iskolások év végi megjutalmazására. 1938-ban például erre a célra 11 116 könyvet juttatott, s az akció beindításától kezdve a jutalomkönyvek száma elérte a 89 449 kötetet.

Az 1939-es üzleti jelentés és zárószámadás a tárgyévét „nyugtalan külpolitikai légkörben” elteltnak minősítette, amikor „[a]z egész világot izgalomban tartó feszült külpolitikai események és háborús mozgólódások, majd pedig Románia szomszédságában lefolyt háború felette kedvezőtlenül hatott a nyomdai és ezzel rokon iparágak üzletmenetére, a kiadói és a könyvkereskedői tevékenységre”. Az általános nyugtalanság drágulásokat okozott, emelkedtek az anyagárak, a munkabérek és a közterhek, visszaesett a forgalom, és ez a termelési költségek növekedéséhez vezetett. Különösen a közteherviselés nyomott a lat-

ban, hiszen az intézet ebben az évben, hatmillió lejes alaptőke mellett több mint 1,2 millió lejnyi közteher megfizetésére köteleztetett, amely összegnek a kitermelése jelentős erőfeszítést jelentett.

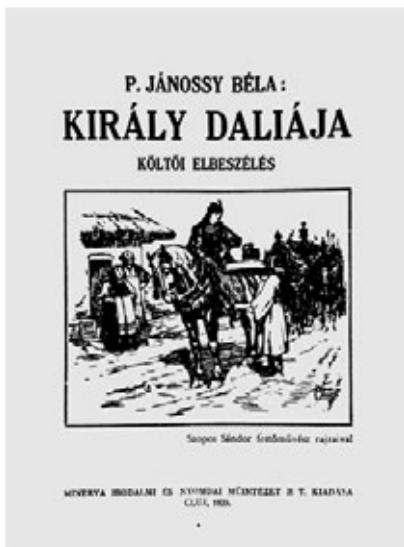

Ebben az évben az intézet tizenhárom tankönyvet adott ki, 44 989, továbbá hét irodalmi és tudományos munkát, 21 400 példányban. Megrendelésre ugyanakkor 91 kiadványt nyomtatott, összesen 150 785 példányban. 1939-ben a Magyar Nép Könyvtára is csupán két kiadvánnyal gyarapodott. A *Magyar Nép* hetilapot ebben az évben is a külön létrehozott részvénytársaság adta ki, számonként átlagosan 13 500, éves szinten pedig 655 200 példányban. Az intézet mindent elkövetett azonban hogy a Propagandaügyi Minisztériumot rávegye: „tekintsen el a külön részvénytársasági formától, és járuljon hozzá, hogy a lap ismét a Minerva Rt. kiadásában jelenhessen meg”. Ezirányú lépései sikeresnek bizonyultak, következésképpen a különvállalatot még 1939-ben felszámolták, és a *Magyar Népet* 1940 januárjától ismét a Minerva adta ki.

Az *Új Cimbora* irodalmi gyermeklapot az intézet ebben az évben is 24 számban, összesen 26 030 példányban jelentette meg, saját kiadványaként. Emellett a Minerva további 17 sajtóterméket nyomtatott bér munkában, összesen 1 133 760 példányban.

A gazdasági nehézségek dacára, az intézet folytatta a falusi népkönyvtárak szervezését, s 1939-ben 48 új népkönyvtárat hozott létre. A Minerva irodalom-, művelődés- és könyvtámogató szellemére vall az is, hogy az átfo-gó munkával szervezett, 1929-ben be-indított országos népkönyvtár-akciója révén 1939 végéig 22 erdélyi és bánsági megyében – sőt, Románia Kárpátokon túli részein is! – 20-20 népkönyvtárat alapított.⁹⁹ Országszerte összesen 411 Minerva-népkönyvtár működött ekkor, amelyek útján hozzávetőleg 30 ezer kötet (egészen pontosan 29 536) állt a falun élő olvasók rendelkezésére.¹⁰⁰ Ugyanakkor a Minerva számos erdélyi faluba ingyenes tankönyveket és irodalmi műveket is juttatott. Szintén nőtt 1939-ben a jutalomkönyv-akcióban a diákoknak juttatott könyvek száma, az esztendő végéig 101 118 kötetre.

A kedvezőtlen pénzügyi eredmények mellett, az intézetnek sikerült osztalékot is fizetnie, igaz, ezúttal is mindössze két lejnyit részvényenként, ami a részvények névértékének 2 százaléka rúgott.¹⁰¹

Szopos-rajzzal illusztrált könyvborító

ERDÉLYI GAZDA

AZ E. G. E. HAVONTA EGYSZER MEGJELENŐ HIVATALOS LAPJA

Előfizetési árak:
Egész évre — — — — — 100 Lel.
Tagoknak tagsági díjjal évi 60 Lel.
Egy szám ára 5.— Lel.

FOSZERKESZTŐ:
TELEKI ÁDÁM gr.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Cluj, Strada Andrei Mureşan 10.
Telefon: 21-58.
Árnyékszék csekk szám 4021.

Karácsony ünnepe

számomra örömteljes alkalom, hogy ismételten szólhassak hozzátok, Gazdatestvéreim.

Amikor látogatásaim során gazdaköreitekbe és otthonaitokba jártam, mindig azzal a meggyőződéssel távoztam, hogy saját értéktudatának birtokában a magyar gazdatársadalom a szervezkedésével és közös munka vállalásával gyermekeinek jövőjét építi.

Egy az egészért és az egész egyéért!

Ezzel a jelszóval szervezkedünk, ennek a célnak a szolgálatában állunk, tanítunk s ugyan csak ezzel az eszmével indítjuk utjára a nemrégiben létesített „Mezőgazdák Kereskedelmi Részvénytársaságát”. Szolgálja becsülettel és önzetlenül Gazdatestvéreim érdekeit.

Lelki szemeim előtt hivatmas karácsonyfa jelenik meg. Az E. G. E. karácsonyfa. Körül állja az E. G. E. családja, a Romániában élő magyar gazdatársadalom. Szeretetet, hitet és bizalmat áraszt. Dicsőség és hálaadás Istennek, azért a nagy ajándékért, amellyel bennünket testvéri közösségbe, egy akaratba tömörített.

Alázatos lélekkel, kérek minden Gazdatestvérem és családja részére igazi lélekemelő karácsonyt és az Újzsidőben cselekvő erőt a munka folytatására.

DR. SZÁSZ PÁL.

A Minerva létének második évtizedében is igyekezett vállalt misszióját teljesíteni, és ennek megfelelően kiadni a közösség számára szükséges tankönyveket és könyveket. 1931-ben Kisbán (Bánffy) Miklós, 1932-ben Imre Lajos, 1933-ban Gyárfás Elemér, 1936-ban György Lajos, 1937-ben Molter Károly és Vásárhelyi Z. Emil, 1938-ban Kelemen Lajos, 1939-ben Asztalos István és Gyalui Farkas munkáját jelentette meg, hogy csak az ismertebb neveket említsük. Kiadásra kerültek a vállalat működésének második évtizedében az Erdélyi Fiatalok falufüzetei, a Minerva tankönyv-jegyzékei, gazdasági könyv-jegyzékei, múzeumi kötetek, erdélyi műemlékek ismertető kiadványai, olvasókönyvek, sajtó- és könyvbibliográfiák, történelmi kiadványok, törvénytárak, antológiák, emlékkönyvek, s a román kultúrát a magyar olvasóközön-séggel ismertetni hivatott kötetek.

A vállalat igazgatósága mindvégig előre tekintett. Csodákra nem várt, hanem Krizsó Kálmán találó megfogalmazása szerint „újabb és újabb könyvkiadói ötlettel, kezdeményezéssel foglalkoztatta a nyomdát, a könyvkötészetet, [az] adminisztrációt, és nem utolsó sorban: ezen keresztül segítette a magyar írókat.”¹⁰²

Ebben az évtizedben a Minerva, a szinte folyamatos gazdasági nehézségek ellenére, teljes erővel folytatta az induláskor felvállalt kulturális munkát. Lapok, tankönyvek, irodalmi és tudományos kiadványok százazreit adta ki, és ezen nemes tevékenység fenntartása érdekében jelentős könyvkötészeti, cin-

MAGYAR NÉP

KÉPES HETILAP

Előfizetési árak:
 egész évre 150.— L., félévre 85.— L.
 Egyes szám ára 4.— L.
 Külföldre egész évre 250.— L.

Laptulajdonos: Magyar Nép R. T.
 Főszerkesztő: Gyallay Domokos.
 Felelős szerkesztő és ügyv. igazgató:
 dr. Szász Ferenc.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
 CLUJ,
 Strada Baron L. Pop 5. szám.
 Megjelenik minden szombaton.

A nép fia — a nép apostola.

Az egyház mindig szeretettel nyitotta meg az érvényesülés útját a falusi nép gyermekei előtt. Szárnyai alatt, nemes lelkek adományaiból épült és fenntartott iskoláiban, fölnevelte a nép tehetséges fiait s aztán szolgálatukat fölhasználva, módot adott nekik, hogy fölemelkedjenek s övéik előtt világító fáklyák gyanánt lobogjanak.

A politika azonban — erről tanuskodik történelmi multunk — kevésbé nyújtott érvényesítési lehetőségeket a nép fiai számára. Utjai kevésbé egyenesek: összeköttetés, vagyon, hivatalos és születési tekintély voltak legtöbbször föltételei a politikai pályán való előhaladásnak.

Ime, az egyház most is a legmagasabb vezető helyre, a püspöki méltóságra hívja el és szenteli föl a falusi gazdálkodó család gyermekét. Bizonyos, hogy ez a kiválasztás tisztán a tehetség és jellem mérlegelésével történt s ez az oka, hogy *Márton Áron* alakja ma már nemcsak a római katolikus hívek, de az egész

erdélyi magyarság tekintete előtt a vezéresillag fényében tündököl.

Az alatt az idő alatt ugyanis, amióta az egyházi életben fontos szerephez jutott, életbevágó fontos kérdéseket sikeresen oldott meg. A vezetése alatt álló egyházi szervezetek súlyos anyagi ügyeit a kibontakozás útjára terelte s e munkájában nemcsak hozzáértést, hanem a saját személyére nézve önzetlen lemondást tanusított.

Példaadásával lelkes munkatársi kört alakított ki az egyház ügyeinek szolgálatára, a hívek tömegében pedig hitet és bizalmat ébresztett az intézmények hivatása iránt. De az egyetemes magyarság nehéz feladatait is olyan magatartással kívánta szolgálni, amelyek az állambatalom és magyar nép érde-

Márton Áron.

keit összhangba tudták hozni. Méltóságának beteljesedése azt jelenti: a nép fia a nép apostola fog lenni!...

A püspöki fölszentelés szép jeleneitől tüzetes tudósításban tájékoztatjuk olvasóinkat.

MAGYAR NÉP

KÉPES HETILAP

Előfizetési árak:
egész évre 150.— L., félévre 85.— L.
Egyes szám ára 4.— L.
Külföldre egész évre 250.— L.

Lapfőigazgató: Magyar Nép R. T.
Főszerkesztő: Gyallay Domokos.
Felelős szerkesztő és ügyv. igazgató:
dr. Szász Ferenc.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
CLUIJ,
Strada Baron L. Pop 5. szám.
Megjelenik minden szombaton.

A királyi családot ünnepelte az egész ország május 10-én.

Hogy teljességében felmérhesd egy hely magasságát, szükséges van helyes látásszögre, több lépést kell hátrafelé tenned, hogy szemed elé táruljon a beha-

A diesőség és fáradhatatlan törekvés hagyományát követve, a harmadik király az országot a nagyság új csúcra emelte, amelyet mi, a ma polgárai II. Ká-

Őfelsége II. Károly király.

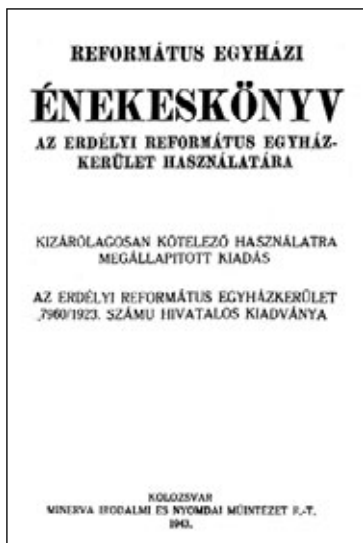
Őfelsége Mihály nagyvajda.

zott csucs fenséges látványa, hogy te, kicsiny halandó, csodálni tudd az örökkévalósággal eljegyzett hegység nagyságát.

Őfelsége II. Károly király uralkodása nagyon közel van hozzánk, hogy számot vethetnénk nagyságával, hogy teljesen megérthessük hatalmas szerepét az új Románia fejlődésében.

roly király Őfelsége aranykorának kortársai, nem is tudunk a maga igaz jelentőségében felbecsülni. Szeretett uralkodónk néhány éves, de annyi csodálatos virággal ékesített működése még sokáig fog folytatódni — amit teljes szívünkből kívánunk, — gazdag és hasznos eredményekkel.

kográfiai, vonalazási bármunkát végzett, iskolai, valamint üzleti könyveket és főkönyveket gyártott. A kiadványainak és termékeinek jelentős részét kolozsvári üzleteiben értékesítette, ahol papírral, könyvvel és írószerrel is kereskedett.

Szintén ebben az évtizedben szervezte meg a Minerva „képosztályát”, amely elsősorban magyarországi műalkotások erdélyi forgalmazását végezte, és emiatt sok bírálat érte az erdélyi művésztszadalm részéről.

Az intézet már a húszas évek végén létrehozta vetítógépekkel és rádiókészülékekkel kereskedő részlegét is. Az ebből a profilidegennek számító tevékenységből származó hasznot, az intézet alaptevékenységeinek finanszírozására fordította.

Megállapíthatjuk tehát, hogy az erdélyi magyarság első kisebbségi korszakában, 1920 és 1940 között a Minerva végig ellátta feladatait, és a közösség rendelkezésére bocsátotta mindazokat a tankönyveket, iro-

dalmi és tudományos műveket, ismeretterjesztő és népművelő munkákat, továbbá hetilapokat, folyóiratokat és más kiadványokat, amelyek nélkül a magyar oktatás és művelődés Erdélyben mérhetetlenül erőtlenebb és sokkal színvonalatlanabb lett volna.

Ebben az időszakban az erdélyi magyar könyvkiadás összesítésében 6948 kiadvány szerepel. Kolozsvár 3497 művel az első helyet foglalja el, miközben a második helyezett Nagyváradon mindössze 582, Temesváron 426, Aradon 344, Brassóban 277, Marosvásárhelyen 221, Szatmárnémetiben pedig csupán 208 könyvet nyomtattak ki. Az időszaki sajtótermékek tekintetében 457 címmel szintén Kolozsvár vezet, ami a teljes korabeli sajtótermés 27 százalékát teszi ki. Monoki szerint a Minerva ebben a periódusban 1563 könyvet¹⁰³ és 56 időszaki sajtókiadványt nyomtatott, messzemenően kiemelkedve a többi nyomdávalalatt közül, amelyek – a 171 címmel szereplő szintén kolozsvári Szent Bonaventura Könyvnyomda kivételével – egyenként másfélszáz könyvnél kevesebbet vagy jóval kevesebbet jelentettek meg.¹⁰⁴

A Minerva kapacitásainak folyamatos növekedése az intézmény hírét és munkáját Erdélyben, Romániában és Magyarországon is ismertté és elismertté tette. Magyarországi bizonyíték erre a Biró Miklós által 1936-ben kiadott *Nyomdászati lexikon*, amelyben a kolozsvári Minerváról a következő rövid, de sokatmondó megállapítás áll: „Minerva Rt. Kolozsvárt: az erdélyi

magyarság legnagyobb nyomdája. 1919-ben alapították. Vezérigazgatója: dr. Vékás Lajos, üzemigazgató: Lengyel Albert.”¹⁰⁵

A vállalat valóban rendkívüli eredményeket ért el. Már korábban is igen sikeresnek bizonyultak a Minerva kiadásában megjelent sorozatok: *Erdélyi Magyar Naptár* (1921-től, 25 kötet), *A Magyar Népkönyvtár* (1930-ig 41 füzet; 1939-ig 62 füzet), a *Minerva Könyvtár* (1925–1928 között 15 füzet), a *Magyar Ifjúság Könyvtára* (1928–1940 között 12 füzet), a *Pásztortűz Könyvtára* (1925–1930 között 18 füzet), az *Erdélyi Tudományos Füzetek* (1926–1947 között 208 füzet),¹⁰⁶ az *Erdélyi Ritkaságok*¹⁰⁷ (1939–1944 között 13 mű 18 füzetben) és a *Minerva Népkönyvtár* (1930-ban 15 füzet), amelyek füzetenként-kötetenként négy-hatezer példányban jelentek meg.

Mindezt pedig kiegészítették az együttvéve sokmillió példányban nyomtatott folyóiratok, világi és egyházi hetilapok és napilapok:¹⁰⁸ *Contribuțiuni botanice*, *Erdélyi Gazda*, *Erdélyi Magyar Naptár*, *Erdélyi Múzeum*, *Erdélyi Orvosi Lap*, *Globus*, *Hangya*, *Közgazdaság és Az Út* (1920–1921; 1933–1935); *Magyar Népkönyvtár*, *Pásztortűz*, *Református Szemle*, *Sport* (1921-től); *Keresztény Magvető*, *Méhészeti Közlöny* (1922-től); *Revista stomatologică – Sztomatológiai Szemle* (1923-tól); *Jóbarát*, *Progresul economic* (1925-től); *Reformátusok Lapja* (1926-től); *Kálvinista Világ* (1927-től); *Erdélyi Helikon*, *Erdélyi Irodalmi Szemle* (1928-tól); *Politița* (1929-től); *România Nouă*, *Szövetkezeti Értesítő* (1933-tól); *Hölgyfutár* (1937-től); *Ellenzék*, *Estilap*, *Iskolaszövetkezeti Közlöny*, *Keleti Újság*, *Magyar Újság*, *Mezőgazdasági Szemle*, *Múzeumi Füzetek*, *Népkönyvtár és Nyelv* (1940 után).

Román kiadványok a Minervától

Külön kell szólnunk azokról az erőfeszítésekről, amelyeket a Minerva a román nyelv és irodalom megismertetése terén tett, s amelyek nem csupán a diákságot célozták meg, hanem az 1920-ban új hazába került erdélyi magyarság egészét is. Több tucatnyira emelkedik azoknak a Minerva által kiadott könyveknek a száma, amelyek ezt a célt szolgálták.

A román tankönyvek szerzői közül megemlítést érdemel Diomed Bedeleian, C. Dima, Florián Tibor, C. D. Fortunescu, Gheorghe Ioanovici, I. Popovici, T. C. Stan és B. Zaharescu, akiket a Minerva éveken át foglalkoztatott, hogy a magyar iskolák számára szükséges román nyelvű tankönyveket elkészítsék, s akik közül egyesek nyelvtani és társalgási kötetekkel is igyekeztek segíteni az erdélyi magyarok román nyelvtanulását.

Szólnunk kell azokról az erőfeszítésekről is, amelyeket a Minerva avégett tett, hogy a román közösség a magyar irodalmat, tudományt és társa-

dalmat megismerhesse. Kristóf György például román nyelvű Jókai-kötetet állított össze – amelyhez a neves magyar író néhány novelláját Bitay Árpád fordította le románra –, és Mihai Eminescu költészetét ismertette a magyar olvasókkal. Szintén Bitay közölt műfordításokat román költőktől, amely kötethez ugyancsak Kristóf írt előszót. Bitay egyébként több munkát is írt a román–magyar nyelvi és irodalmi kölcsönhatásokról.

Ferenczi Sándor és Florián Tibor eközben román szerzők munkáit fordította magyarra, Rajka László Jókai román tárgyú novelláiról értekezett, Kállay Ernő a magyar–román vegyes házasságokat, Polónyi Nóra pedig a románság 20. század eleji kulturális, szociális és politikai felfogását vette górcső alá. Id. Kántor Lajos a magyar és a román népköltészetben, illetve a két nép intézményépítésben tetten érhető kölcsönhatásokat, továbbá a kortárs román irodalom megannyi vonatkozását tanulmányozta mélyrehatóan és maradandó értéket alkotva. Makkai László az erdélyi románok nyomait kutatta középkori oklevelekben, és a két világháború közötti román történetírást vizsgálta. Több magyar szakember pedig jogi, orvosi és történettudományi munkáit jelentette meg a Minervánál román fordításban.

Ezen művek sorából is kiemelkedett az a rendhagyó és úttörő vállalkozása az intézetnek, amely az 1929-ben kinyomtatott *Minerva – Enciclopedie Română* című monumentális munkát életre keltette.¹⁰⁹ Ez az első világháború után kiadott első román enciklopédia volt, amelynek a megjelentetése „nagy meglepetést keltett a romániai irodalmi és tudományos világban”, egyfelől azért, mert az 1919-es impériumváltás után az első román enciklopédia volt, másfelől, mert kolozsvári magyar intézmény adta ki és nyomtatta.¹¹⁰ A csaknem ezer oldalas, mintegy harmincezer szócikket tartalmazó, több mint ezer szövegközi klisével, száz fehér-fekete és tíz színes térképpel, valamint 50 műmel-léklettel kiegészített munkát a dr. Alexandru C. Pteancu erdélyi főtanfelügyelő elnöklele alatt álló olyan szerkesztőbizottság és szerzői gárda alkotta, amely a Minervával jó viszonyt fenntartó neves – elsősorban erdélyi származású, túlnyomórészt görög katolikus – román értelmiségiekből állott.¹¹¹

A Minerva a vizsgált huszonnyolc év folyamán tizenkét román nyelvű sajtó- és alkalmi kiadványt nyomtatott. Sok más román lap és folyóirat mellett, szintén a Minerva üzeimeiből került ki például 1933–1938 között a parasztpárti Zaharia Boilă által igazgatott és Paul Boilă által szerkesztett *România Nouă* újság,¹¹² amelynek akkori fiatal munkatársai közül a szilágysági származású Corneliu Coposu nevét ma már mindenki ismeri.¹¹³ Román szerzők szerint, a *România Nouă* a korszak egyik legfontosabb sajtókiadványa volt.¹¹⁴ De fontos terméke volt a Minervának az 1944–1945-ben megjelent *Plugarii* című újság is, amelyet Romulus Hatoş és Iulian Chitta szerkesztett, és amelynek tiszteletbeli igazgatója Petru Groza, a későbbi román miniszterelnök volt.

MINERVA ENCICLOPEDIÉ ROMÂNĂ

CII PESTE 3000 CLISEE ÎN TEXT,
100 HĂRȚI SIMPLE, 10 HĂRȚI ÎN CULORI
ȘI 50 PLANȘE ARTISTICE.

CLUJ 1939
EDITURA COMITETULUI DE REDACȚIE AL ENCICLOPEDIIEI ROMÂNE
MINERVA

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:
ALEXANDRU C. PTEANCU
*Doctor în drept și științe, profesor general
al Institutului de drept.*

MEMBRI:

<p>AUGUSTIN MAIOR <i>Inginer, profesor universitar, Directorul Institutului de Științe Industriale și Științe ale Universității din Cluj.</i></p> <p>ROMULUS DEMETRESCU <i>Doctor în științe, profesor la Școala Normală Universitară din Cluj.</i></p> <p>AURELIAN FLORINESCU <i>Licențiat în Matematică și Geografie, profesor la Școala Normală Pedagogică Universitară, Șef de lucruri la Institutul de Geografie al Universității din Cluj.</i></p> <p>SEVER POP <i>Doctor în drept, avocat la Tribunalul Judecătoresc din Cluj.</i></p> <p>ANA VOILEANU-NICOARĂ <i>Prof. titulară adjunctivă la Conservatorul de muzică și artă dramatică din Cluj.</i></p> <p>Maistr. ALEXANDRU CRISTESCU din ARDUD.</p>	<p>STEFAN METES <i>Licențiat al Școlii Medicale din Cluj, Medic - medicinist al Spitalului Județean.</i></p> <p>Dr. VALERIU I. BOLOGA <i>Doctor universitar, director șef al Institutului de Științe Medicale și Farmaceutice din Cluj.</i></p> <p>VICTOR LATIU <i>Doctor în Științe, profesor la Școala Normală Pedagogică Universitară, Șef de lucruri la Școala de Muzicologie al Universității din Cluj.</i></p> <p>SEPTIMIU POPA <i>Prof. profesor universitar, publicist.</i></p> <p>ION MUȘEA <i>Doctor în Drept, bibliotecar la Biblioteca Universitară din Cluj.</i></p> <p>Dr. PETRU B. CIRLEA <i>Mem. gen. al Comandamentului No. 1. S. S. R. Cluj.</i></p>
---	--

AFRICA în Enciclopedia Română „Minerva”

Intitulat cartografiat „Pitavet” București

Térkép az enciklopédiából

A bécsi döntés utáni évek a Minerva életében

Az 1940. augusztus 30-i második bécsi döntés nyomán Erdély északi része – és benne Kolozsvár is – két évtized után újra magyar fennhatóság alá került. A következő időszak legelején a Minervát érzékenyen érintette az, hogy vezérigazgatóját, az intézetet húsz esztendőn át biztos kézzel vezető Vékás Lajost, az új magyar hatalom a Kolozsvári Ítéltábla elnökévé nevezte ki, és 1940 végén eltávozott a Minerva éléről.

Vékás Lajos két évtizedes munkáját a műintézet 1940. évi üzleti jelentése nagy elismeréssel értékelte. Hangsúlyozta, hogy a Minervát Vékás húsz esztendőn át, az alapítástól kezdve igazgatta, az intézményt „féltő gondnal, nagy körültekintéssel és fáradságot nem ismerő szívós kitartással vezette”.

„A szerény, kisméretű vállalkozásból virágzó nagyvállalatot teremtett, mely számos akadály és gátló intézkedés dacára is híven és közmegelegedésre teljesítette nemes hivatását: az anyaországtól elszakított részek közművelődési igényeinek minél hatásosabb kielégítését, a tanuló ifjúságnak magyar tankönyvekkel való ellátását, az erdélyi magyar irodalom pártolását, fejlesztését amellet, hogy számos magyar embernek nyújtott megélhetési lehetőséget. Bár ez a hatalmas, mindenre kiterjedő gondosságú és megfeszített erővel végzett munkálkodása mindannyiunk szeme előtt folyt le, és mindnyájan jól ismerjük ezt, mégis meg kell emlékeznünk róla, mert olyan minden megbecsülést kiérdemelt munkásság volt ez, amit erdélyi magyarságunk soha nem feledhet el, s amire mindig csak a legnagyobb hálával, elismeréssel fog gondolni. A magyarságért, a magyarság szent ügyéért teljes erejével, legjobb tudásával küzdő, önzetlen férfiú [ő], aki mintaképül szolgálhat minden idők magyarjának!” – fogalmazott a jelentés.¹¹⁵

A dokumentum szintén elismerő szavakkal méltatta a műintézet igazgatósági tagjaként folytatott munkásságát a földművelési miniszterre kinevezett br. Bánffy Dánielnek, illetve az elhunyt Boros György unitárius püspöknek.

Az 1940. évi eredmények azonban gyengék voltak, s ebben döntő szerepet a háborús hangulat, illetve a magyarországi könyvek és sajtótermékek megjelenése játszott, továbbá az a román hatósági intézkedés, miszerint a katonai szolgálatra behívottak családjainak az intézet köteles volt az illető teljes bérét kifizetni, az egész szolgálat idejére. A nehézségeket a Magyarországhoz történő visszacsatolás utáni megnövekedett nyomdai, papír- és írószerszerekkereskedelmi forgalom csak részben enyhítette.

A Minerva ebben az évben összesen nyolc kötetet adott ki, kevesebb, mint húszezer példányban, megrendelésre pedig mindössze 78 munkát nyomtatott, 87 260 példányban. Tetézte a bajt, hogy a bécsi döntés nyomán a *Magyar*

Nép elveszítette mintegy ötezer dél-erdélyi olvasóját is, ami a lap éves példányszámát 548 700-ra csökkentette. Szintén visszaesett az *Új Cimbor*a iránti kereslet, s ennek okán az intézet vezetői a lap kiadásának 1940. december 31-ével történő beszüntetése mellett döntöttek.

A magyarországi sajtótermékek beözönlése látványosan csökkentette a bérmunkában ki nyomtatott újságok példányszámát is, így éves szinten mindössze tizenegy lapot nyomtattak ki, összesen 345 740 példányban. Sikerült viszont a Minervának 1940 végén áthelyeznie könyv- és papírkereskedését a Deák Ferenc utca 1. szám alól a Mátyás király tér 8. szám alá, a kolozsvári főtér legforgalmasabb pontjára. A vidéki népkönyvtárak szervezésének is ez volt az utolsó éve, amikor is, az év első felében, további 80 könyvtárat létesítettek, és ezzel a népkönyvtárak száma elérte a 491-et. Ilyen körülmények mellett az 5224,59 pengős nyereségből részvénnyenként 6,66 fillérfi osztlékot fizettek.¹¹⁶

A bécsi döntés utáni új körülmények lehetővé tették a vállalat konszolidációját: 1941-ben nagyarányú tőkeemlést hajtottak végre, majd a Minervába beolvastották a Concordia Nyomda és Lapkiadó Rt.-t,¹¹⁷ illetve, megvásárlása után, az Ardealul nyomdát¹¹⁸ is. A műintézet gazdasági eredményeire azonban az új körülmények rendkívül negatívan hatottak. A Minerva 1941-ben mindössze három, 1942-ben pedig négy könyvet tudott megjelentetni. A *Magyar Nép* éves példányszáma 1941-ben 129 ezerre csökkent, hogy aztán 1942-ben 458 600-ra növekedjen. Szerencsére, az 1941-ben végrehajtott alaptőke-emlést követően, a Minerva átvehette az *Ellenzék*, az *Estilap*, a *Keleti Újság* és a *Magyar Újság* nyomását is, amelyek éves összpéldányszáma 1942-ben 643 900-re emelkedett. Gyenge eredményei miatt az intézet 1941 nem adott osztlékot, 1942-ben pedig a 40 pengős névértékű részvényre mindössze 40 fillért fizetett.¹¹⁹

Az 1929-ben megszerzett Szappany utcai ingatlan bővítéséhez a műintézet 1943-ban látott hozzá.¹²⁰ Bár a kolozsvári polgármesteri hivatal által kibocsátott építkezési engedély értelmében a meglévő házra, ráépítéssel, két emeletet emelhetek volna, végül ettől – bizonyára a háborús körülmények hatására – elálltak, és mindössze egy emeletet építettek. Ezt követően a Brassai utcai épület helyiségeit a vállalat adminisztrációs osztályai foglalták el, mert maga a nyomda átköltözött az új épületbe.

A Minerva, 1944-ben, újabb vásárlás következtében, megszerezte a mai Brassai Sámuel utca 5. szám és Dávid Ferenc utca 4. szám alatti, két utcára nyíló, 355 négyszögöl (1278 négyzetméter) területű házastelket,¹²¹ amely a Brassai utca 7. szám, illetve a Szappany utca 5. szám alatti ingatlanokkal szomszédos, és amelynek révén az összefüggő telekingatlan immár három utcára rendelkezett kijáráttal.

A Minerva teljes ingatlanvagyonára ekkorra tehát a Brassai Sámuel–Dávid Ferenc–Szappany utcák térségében 884 négyszögöles (3182 négyzetméteres), három helyrajzi számon elterülő, összefüggő telekingatlanból, továbbá az ezeken található kilenc – összesen több mint ötezer négyzetméteres lakfelületű, egyenként földszintes, egy- és kétemeletes – épületeingatlanból állott.¹²²

A rendelkezésünkre álló forrásokból biztossággal megállapíthatjuk, hogy bár az új hatalom a magyar könyvkiadás és sajtó számára mindenképpen kedvezőbb légkört jelentett, a Minervának továbbra is sok nehézséggel kellett megküzdenie. Az első csapást az képezte, hogy a magyar hatóságok nem ismerték el a román érában erdélyi magyar szerzők által kidolgozott tankönyveket, és magyarországi kiadók tankönyveit ajánlották használatra. Ezt bizonyítja egyébként az a tény is, hogy 1940-ben, 1943-ban és 1944-ben a Minerva egyetlen tankönyvet sem adott ki, 1941-ben és 1942-ben pedig összesen három tankönyvcímet sikerült megjelentetnie.¹²³ 1943-ban és 1944-ben is

mindössze 8-8 saját kiadású kötet hagyta el a Minerva üzemeit. A műintézet kiadványai közül meg kell említenünk Szabó T. Attila 1942-ben, továbbá László Gyula 1943-ban kiadott munkáit.

A bécsi döntést követően a magyarországi sajtó észak-erdélyi útja elől is elhárultak az akadályok, ami szintén negatívan hatott a Minerva üzleti eredményeire. A *Magyar Nép* példányszáma, a kezdeti jelentős csökkenést követően, 1942-ben emelkedni kezdett, 1943-ban pedig visszaállt a háború előtti időkben elért évi 774 700 példányra. Nem maradt el ettől a szinttől a lap 1944. január-augusztusi (augusztusban megszűnt) példányszáma sem, amikor is a *Magyar Nép* összesen 519 ezer példányban látott napvilágot.

Az 1944. évi üzleti jelentés rövid mérleget készített a Minerva 1944-es évről, de nemkülönben a vállalat alapítása óta eltelt 25 esztendő eredményeiről. Tudomásunk szerint az 1944. évi volt a vállalat utolsó nyomtatásban közreadott évi üzleti jelentése. Abban a pénzügyi mérlegszámlát dr. Moldován Pál ügyvezető igazgató, Sólyom István titkár, főkönyvelő, valamint az igazgatóság tagjai – Józán Miklós (korelnök), gr. Bánffy Miklós, Bodor Bertalan, dr. Boga Alajos, dr. Imre Kálmán, dr. Inczedy-Joksman Ödön, dr. Nagy László, dr. Somody András és Vásárhelyi János – továbbá a felügyelőbizottság tagjai – Hadházy Sándor (elnök), Csákány János és Xántus János – írták alá.

Az üzleti jelentés rámutatott: a katonai behívások miatt a Minerva 1943. december 31-i 244-es alkalmazotti létszáma 1944 végére 166-ra csökkent, miközben a háborús események hatására előállott anyagbeszerzési nehézségek a termelésnek további gondokat okoztak. A 1944. évi üzleti eredmény ennek dacára az előző évinél jobb volt, s a tiszta nyereség 34 700,92 pengőt tett ki. Ezt az 1945. április 20-i közgyűlés határozata értelmében – a kötelező tartalékalapok feltöltése után – a Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Katolikus Egyház, a Református Egyház, az Unitárius Egyház, a Nyomdász Szakszervezet Rokkantak Alapja, a deportált zsidók és a Népvédelmi Egyesület között 2000 pengős egyenlő részekben osztották szét. Csak a nyomda szaktanácsa jutott ennél nagyobb összeghez (5000 pengőhöz), továbbá „a Minerva Üzemből katonai szolgálatról vissza nem tértek és a közmunkára szállítottak (értsd: a Szovjetunióba, lágerekbe elhurcoltak – T. Sz. Z.) családtagjai”, akiknek segélyezésére 6417,92 pengőt különítettek el.

A jelentésbe foglalt általános eredményösszesítőből az erdélyi magyarság megtudhatta, hogy 25 éves fennállása alatt a Minerva 4 218 852 könyvet nyomtatott, amelyek közül 1 992 375 példány saját kiadású munka, 2 226 477 pedig bérben nyomtatott kiadvány volt. A saját kiadású könyvek között 265 tankönyv szerepelt, 1 055 999 példányban, továbbá 441 irodalmi és tudományos mű, 936 376 példányban.

Az 1944 októberében bekövetkezett újabb helyzetváltozás nyomán, az év végén a három egyház lemondott a Minerva-részvények többségéről (52 százalékról), és azokat átengedte az intézet személyzetének. Az 1944. üzleti évről kiadott jelentés ennek ellenére nyilvánvalóvá tette, hogy bár a vállalat „részvényeinek egy része gazdát cserélt, azonban történelmi hivatása nagyjából ugyanaz maradt: nemes és szép ruhába öltöztetni a gondolatot, és eljuttatni a tudásra szomjúhozó emberiség minél szélesebb rétegeihez”.¹²⁴

A Pásztortűz könyvtár eddig megjelent kötetei:

1-2. sz. P. GULÁCSY IRÉN: Fügeleg.
(Regény)	100 L.
3. sz. MAKKAI SÁNDOR: Megszó-
lálnak a kövek. (Elbeszélések) ...	80 .
4. sz. BALOGH ENDRE: Menét írok
neked. (Elbeszélések)	80 .
5. sz. KOSÁRYNÉ RÉZ LOLA:
A pápaszem. (Regény)	80 .
6. sz. KOMÁROMI JÁNOS: Régi le-
gények. (Elbeszélések)	80 .
7. sz. SZABÓ MÁRIA: Maguntól-
másokig. (Elbeszélések)	80 .
8. sz. HENRY BORDEAUX: Test és
Lélek. (Regény)	80 .
9. sz. GYALLAY DOMOKOS: Vas-
keményen. (Regény)	80 .
10. sz. SIKLOSSY LÁSZLÓ: Gyora-
kocsin Erdélyben. (Kulturhistoriai
cikkek)	80 .
11. sz. R. BERDE MÁRIA: Télutó.
(Elbeszélések)	80 .
12. sz. DÓZSA ENDRE: Régi jó és
régí zord idők	80 .
13. sz. BOTOS JÁNOS: Az orlái fa-
ember (Elbeszélések)	80 .
14. sz. TAMÁSI ÁRON: Erdélyi csi-
llagok (Elbeszélések)	80 .

MINERVA

Irodalmi és Nyomdai
Műintézet R.-T.
Cluj-Kolozsvár,
Strada Baron L. Pop
(Brassai-utca) 5.

**Kiadóvállalat
Könyvnyomda
Könyvkötészet
Fotocinkográfia
Uzletikönyvgyár
Reklámnaptárgyár
Könyv- és
zeneműkereskedés**

Teléfonoszámok:
Központ 6-87
Könyvesbolt 4-72

<h3>Rádió</h3> <p>Az összes német gyártmányok átadásos rádióin. — Eladás elő- ször is a nálunk készültéire is a</p> <h2>MINERVA R.-T.</h2> <p>RÁDIO OSZTÁLYGÁI</p> <h3>CLUJ-KOLOZSVAR</h3> <p>Strada Baron L. Pop (v. Brassai-utca) 5. sz.</p>	 <p>MNEUMANN Képfelvételek 1934</p>
<h3>Gazdák Takarékpénztára</h3> <h2>R T</h2> <h3>CLUJ KOLOZSVAR</h3> <p>Calea Victoriei No. 38</p>	<p>Ne beszéljen másval, csak</p> <h2>Béldi kézfimomlító!</h2> <p>FIMOMT, PUBLI, THERMIST!</p> <p>Fővárosi: »EMKE« drogeria</p> <p>Cluj-Kolozsvár, Pijsza Ustrei 17B16j</p>

* **MINERVA RT**
kiadásában megjelent:

DiákNapló és Naptár
az 1930-31. évre

és

Tanári Zsebnaptár
az 1930-31. évre

Diák Naptár ára darabonként ... 10 Lei
Tanári Zsebnaptár díszesböt-
ben darabonként 30 Lei

* **MINERVA RT** *

ERDELYI MUZEUM

Előfizetési ára egész évre 400 Lei.

Szerkesztőség: Str. Copănișanu (v.
Farkas utca) 2. — Kiadóhivatal: Str.
Baron L. Pop (v. Brassai utca) 5. sz.

MINERVA
IRODALMI ÉS NYOMDAI
MŰINTÉZET R. T.
CLUJ-KOLOZSVAR
Str. Baron L. Pop (Brassai-utca) 5. sz.

Minden magyar ember olvassa
a

KELETI UJSÁG-ot

a Magyar Párt hivatalos lapját.

Előfizetési ár:

Egész évre ... 1200 Lei
Félévre ... 600 .
Negyedévre ... 300 .
Egy hónapra ... 100 .
Egyes szám 5 Lei

ELLENZÉK

ELŐFIZETÉSI ÁRA:

Egész évre ... 1200 Lei
Félévre ... 600 .
Negyedévre ... 300 .
Egy hónapra ... 100 .
Egyes szám ... 5 .

Szerkesztőség és Kiadóhivatal
CLUJ-KOLOZSVAR
STR. UNIVERSITĂȚII N. EGYETEM-
BUKAI 8. SZÁM.

A MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI
MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG.
KÖNYVKERESKEDESÉNEK

KÖNYVJEGYZÉKE

A „MINERVA” NYOMDA NYOMÁSA = CLUJ-KOLOZSVAR
1926

MINERVA
Irodalmi és Nyomdai Műintézet
R.-T.
CLUJ-KOLOZSVAR

KÖZPONT: Strada Baron L. Paz (Brassai-utca) 5. Telefon 6-87.
DETAL: Strada Regina Maria (Deak Ferenc-utca) 1. Telefon 4-72.

KÖNYVNYOMDA
KÖNYVKÖTÉSZET
KLISÉGYÁR
VONALAZÓ INTÉZET
ÜZLETI KÖNYVGYÁR
KÖNYVKIADÓ VÁLLALAT
KÖNYV-, PAPIR- ÉS ZENEMŰ-
KERESKEDES.

E szakmába vágó mindenemű munkát
gyorsan, pontosan és
mértékelt áron
szállít!

Kérjen ajánlatot!

„Minerva” Népkönyvtár

Csiszós, sínes csiplogó állított kárpát tartalmú füzetek meg-
lepően alacsony áron.

Füzetenként csak 6 lej.

Eddig megjelentek a következő füzetek
5-3.000 példányban:

1. Mesemondó.
2. A fogoly kalotna és egyéb verses történetek.
3. Petőfi Sándor verseiből.
4. Amlak, a bunok királyja.
5. Árpád, Álmos fia.
6. Toldak terében.
7. Garay János verseiből.
8. Házi kincstár. (Első füzet)
9. Befeharasz játék.
10. Három legeres parajai költő.
11. Néhai család, jó Mátyás király.
12. Az utolsó golyó.
13. Úngarok gyengeségének barokk leírásával.
14. Jakab Östön verseiből.
15. Nevezeték! (Első füzet)

A sorozatot folytatjuk!

Megrendelhető a többi kötetekkel együtt a könyvek listáján
(és a könyvek súlyának megfelelően 5-15 lej postaköltséggel)
díjazás beküldése, vagy utóvivő mellett is a

Minerva Irod. és Nyomdai Műintézet R. T.

könyvkereskedésben
Cluj-Kolozsvár, Brassai-utca 5.

Egyenlő minőségű más könyv is megrendelhető!

KLISEKET

IRODALMI MŰVEKHEZ
ARJEGYZÉKEKHEZ
PROSPEKTUSOKHOZ ÉS
MINDENFÉLE
NYOMDAI MUNKÁHOZ

**JUTÁNYOSAN
GYORSAN**

KÉSZIT A

MINERVA R. T.

SOKSZOROSÍTÓ OSZTÁLYA
CLUJ-KOLOZSVAR
TELEFON 6-87

A Minerva sorsa a második világháború után

A bevonuló szovjet és román hatóságok, 1945-ben a Minerva Rt.-t az „elleneséges javak” kezelését ellátó CASBI (Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice – Ellenséges Javakat Kezelő és Felügyelő Pénztár) hatáskörébe utalták. A kolozsvári magyarság korabeli vezetőinek sikerült azonban kiharcolniuk, hogy a bukaresti CASBI-központ a Minerva felügyeletére Lakatos István ismert szociáldemokrata politikust nevezze ki. 1946 őszén azonban a Szövetséges Ellenőrző Bizottság a Minervát a CASBI hatásköréből kivette, mivel megállapította, hogy az nem képez „elleneséges vagyont”. Ez a döntés a 1946. november 4-én vált jogerőssé, amikor azt a *Monitorul Oficial* (Hivatalos Közlöny) 256. számának I. részében közzétették.¹²⁵

A Minerva az adott körülmények között is igyekezett vállalt feladatának eleget tenni. A front átvonulása után, 1944 októberében, újra kezdte a munkát, és az új helyzethez igazodva próbálta tovább szolgálni a magyar közösséget. Amint azt az összeállított bibliográfia adatai ékesen bizonyítják, tankönyvek, könyvek, katalógusok, brosúrák egész sorát adta ki, továbbá a szükséges folyóiratokat, heti- és napilapokat: *Dolgozó Nő, Egység, Erdély, Erdélyi Szikra* (később *Igazság*), *Falvak Népe, Lumina, Lupta Ardealului, Népvédelem Lapja, Plugarii, Tribuna Nouă, Utunk, Világosság*.

Ha az 1944-től az 1948. június 11-i államosításig eltelt időszak kiadványait is figyelembe vesszük, az 1920–1948. időszakban a Minerva által kiadott saját könyvek száma meghaladta a kétmillió példányt, az összes kinyomtatott köteté pedig 4,5–5 millió körül mozgott.¹²⁶ Számításaink szerint (lásd a függeléként közölt táblázatot) ugyanebben az időszakban a Minerva mintegy 35 millió folyóirat- és újságpéldányt adott ki és/vagy nyomtatott.

A Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. teljes ingó és ingatlan vagyonát 1948-ban elkobozták. A hivatkozott jogalap az 1948/150. sz. Törvény volt, legalábbis ez került be a vállalat által birtokolt ingatlanok telekkönyvébe.¹²⁷ A teljes vagyon kezdetben a Román Munkáspárt Kiadójának a tulajdonába jutott,¹²⁸ amely hivatalosan Bukarestben székel, s amelytől 1979-ben államosították,¹²⁹ amikor az egész géppark és az azt befogadó ingatlanok a román állam birtokába kerültek, kezelőjük a Szocialista Művelődés és Oktatás Országos Tanácsa, nevében pedig a felszámolt Minerva Rt. valamennyi javát gyakorlatilag megöröklő Kolozsvári Nyomdaipari Vállalat¹³⁰ lett.¹³¹

Ez a vállalat 1979-ben a város keleti részén, a Szent Péteri-plébániatemplom közelében felépült új székhelyére költözött, és ez alkalommal a volt Minerva-ingatlanok egy részének kezelését a kolozsvári Filmvállalatnak,¹³² egy másik részének kezelését pedig a Városi Lakásgazdálkodási Vállalatcsoportnak¹³³ engedte át. Az ekkor készült, és a városháza levéltárában fennmaradt

átadási-átvételi jegyzőkönyvből¹³⁴ tudjuk, hogy a kezelői jog átruházására 1981. január 5-én került sor, de később ezt az ingatlanok telekkönyvébe nem jegyezték be. Az osztozkodást követően az épületek továbbra is a román állam tulajdonában maradtak, kezelésüket pedig három állami vállalat látta el: a GIGCL, azaz a helyi ingatlangazdálkodási vállalat, a Kolozsvári Nyomdaipari Vállalat, illetve a Kolozs Megyei Filmvállalat.

Az 1990-es rendszerváltáskor a helyzet megváltozott. Az 1990/15. sz. Törvény 5. cikkelye az állami egyedáruságok (regii autonome) kezelésében levő ingatlanvagyonot a szóban forgó egységek birtokába adta. Ennek következtében a Kolozsvári Nyomdaipari Vállalat, amely 1990 után bukaresti Országos Coressi Nyomdaipari Vállalat¹³⁵ helyi egységét képező Ardealul Nyomda¹³⁶ néven folytatta a tevékenységét, az egykori Minerva-ingatlanok egy részére 1994-ben a földhivatali telekkönyvbe bejegyeztette tulajdonjogát.¹³⁷ Az Országos Coressi Nyomdaipari Vállalat, a Româniafilm Vállalat és a Kolozsvári Polgármesteri Hivatal 2000 óta perben állnak egymással az ingatlanok egymás közti felosztása végett. A per 2015 novemberében, e kötet kéziratának lezárásakor még nem ért véget.

*

A Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. huszonnyolc éves működésére visszatekintve, fontosnak tartjuk górcső alá venni az intézet tankönyvkiadási tevékenységét, továbbá azt a szintén megfeszített munkát, amelyet a saját kiadványai közül a *Magyar Nép* képes heti néplap, illetve a *Pásztortűz* irodalmi és művészeti folyóirat kiadása jelentette. Ugyancsak fontosnak tekintjük annak a jelentős művészetpártoló tevékenységnek a behatóbb ismertetését, amelyet a Minerva fennállása idején folytatott.

A Minerva tankönyvkiadási munkája

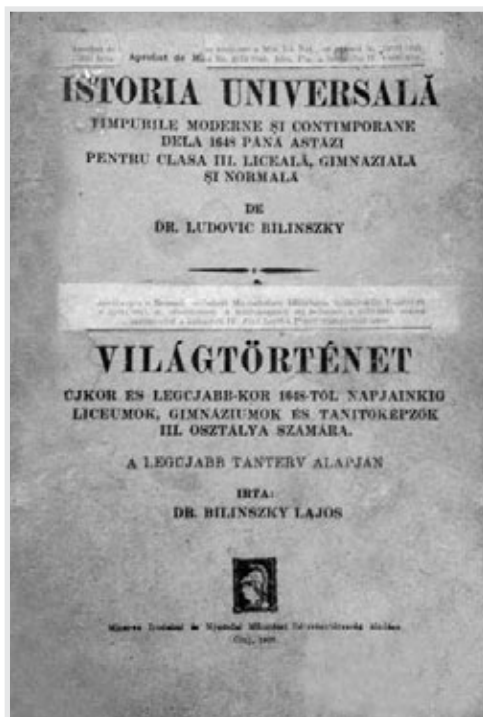
Az 1920 után kialakult kényszerhelyzetben elinduló erdélyi magyar tankönyvkiadás első fegyvertényét a Péter Károly, Tóth Irma és Mezei Mihály által írt és még abban az évben a kolozsvári Minervánál kinyomtatott és kiadott *Olvasókönyv a magyar népiskolák II. osztálya számára* című tankönyv képezte.

Akkor talán még senki nem sejtette, hogy ezt a tevékenységet a román hatóságok a következő években megpróbálják majd szám-talan eszközzel ellehetetleníteni. A magyar állami és felekezeti iskolák helyzetét az 1924-ben és az 1928-ban meghozott C. Anghelescu-féle oktatási törvények szabályozták. Előbbi a román nyelv, mint tantárgy, kötelező oktatását írta elő, az utóbbi pedig azt, hogy a magyar iskolákban Románia történelmét, földrajzát és alkotmányát kizárólag román nyelven kell oktatni. A jogszabályok azt is előírták, hogy az iskolákban használt tankönyveket a román hatóságoknak jóvá kell hagyniuk. Az engedélyezés szempontjai és feltételei, a tankönyvekkel szemben felállított követelményrendszer pedig szinte évente változott, sok esetben olyan helyzetet teremtve, hogy mire a legutóbbi hatályos normáknak megfelelő tankönyv megjelent, már nem lehetett belőle tanítani, mert új előírás született. Tankönyvre márpedig a tanulóknak szükségük volt, de az új körülmények között a kötelező román nyelvvizsgára kényszerített tanítók, tanárok és közalkalmazottak mellett, a szélesebb tömegeknek is.

A Minerva mindent elkövetett annak érdekében, hogy az adott nehézségek közepette a tankönyvkiadás zökkenőmentes legyen. Ennek érdekében igyekezett a kiadványait idejében engedélyeztetni, s azok kiadására a magyar történelmi egyházaktól, a felekezeti iskolák főhatóságaitól a szükséges előlegeket megszerezni. Lehetetlen helyzetek azonban időről időre előálltak, és a Minerva nagyon sok esetben látta kárát ennek a tevékenységnek, hiszen ha a kinyomtatott tankönyveket már nem lehetett használni, azokat a megrendelők nem vették át, következésképpen tehát nem is fizették ki.

Az Erdélyi Református Egyházkerület Kolozsvári Gyűjtőlevéltárában sűrű levélváltás tanúsítja a Minerva és a magyar történelmi egyházak között ez

ügyben kialakult vitákat, s azt a tényt nemkülönben, hogy ha a felekezeti iskolák számára szükséges tankönyvek kiadására az egyházak előleget adtak vagy kölcsönt folyósítottak a Minervának, ezekért az intézettől a bankpiaci szintet jóval meghaladó kamatot követelték és inkasszáltak.¹³⁸

A követelt kamatokat a Minerva időnként nem bírta kifizetni, főképpen a nagy gazdasági válság körülményei között, s ilyenkor kénytelen volt engedményekért folyamodni. Példaképpen a református egyházkerületi igazgatótanácshoz intézett 1933. január 12-i Minerva-levélből idézhetünk: „Azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulunk a méltóságos Igazgató Tanácshoz, hogy 1933. január 1-től kezdődőleg kegyeskedjék az ott fennálló tartozásunk után járó kamatot évi 10% kamatra mérsékelni. Szükségtelen bővebben indokolni, hogy a mai gazdasági helyzet mellett 10%-on felüli kamatot fizetni majdnem lehetetlen, és hogy a 10% kamat fizetése a mai kereseti lehetőségek mellett óriási erőfeszítésekbe kerül.”¹³⁹ Az egyházi testület a kérelmet jóváhagyta, és erről az intézetet 1933. január 27-i levelében értesítette: „Az egyházkerületnél fennálló tartozása után nettó 10%-os kamatot fog számítani.”

Korábban azonban az ennél magasabb kamatok is behajtásra kerültek, attól függetlenül, hogy az egyház éppen újabb tankönyvek és más kiadványok

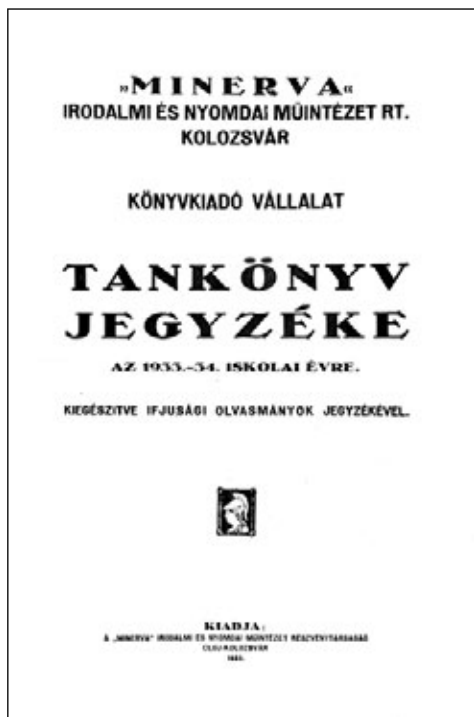
kiadására folyósított kölcsön címén olyan összegeket, amelyek valójában a munkák kiadásához szükséges előlegeknek tekintethetők. Erre releváns példa a református egyházkerület vezetőségének saját pénztárához intézett 1928. május 26-i utasítása: „Utasítjuk a Kebli Pénztárt, hogy a Minerva Irodalmi Rt.-nak fizessen ki az Énekeskönyv terhére 360 000 lejt, továbbá 3520 lejt a Bibliai Idézetek című számla terhére és 46 800 lejt a Brassói Nagyhat Emlékkönyve című számla terhére. Ezen kifizetésre kerülő összegből vonja le a 200 000 lejes kölcsönt és annak 20 183 lejes kamatát, valamint a 100 000 lejes kölcsön kamatát, 21 799 lejt, valamint a Studium követelését, 20 000 lejt.”¹⁴⁰

A Minerva a színvonalas tankönyvek kiadását folyamatosan feladatának tekintette, de elvárta, hogy az ezzel kapcsolatos költségeihez¹⁴¹ a felekezeti iskolákat fenntartó egyházak is hozzájáruljanak. 1931.

június 2-án például dr. Vékás Lajos vezérigazgató azzal a kéréssel fordult az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsához, hogy tankönyvkiadási célra több év alatt visszafizetendő kamatmentes kölcsönt vagy anyagi segílyt nyújtson. Levelében hangsúlyozta, hogy a szükséges tankönyvek kiadása „iskoláink fennmaradhatása érdekében feltételül óhajtható”, és hogy evégett „az iskolafenntartó egyházi főhatóságoknak és a Minerva Rt.-nak össze kell fognia”.

Ugyanakkor dr. Vékás Lajos rámutatott: „A Minerva Rt. igazgatósága a maga részéről hajlandó minden lehető megtenni ennek a fontos magyar ügynek az érdekében. Azonban a kifejtett indokok és a felsorolt adatok meg kell [hogy] győzzék az iskolafenntartó főhatóságokat arról, hogy lehetetlenség azt várni és követelni a Minerva Rt.-tól, hogy ezt a nehéz ügyet egyedül a saját erejéből oldja meg.”¹⁴² Olyan levelek is fennmaradtak a kolozsvári református gyűjtőlevéltárban, amelyek azt bizonyítják, hogy a tankönyvek kiadásának ügyében a Minerva a református és a római katolikus egyház segítségét egyaránt kérte.¹⁴³

Vékás Lajos azonban magát a magasztos célt nézte, a magyar oktatás ügyét mindenekfölötti közérdeknek tekintette, és ebből kiindulva mindig

sikerült a vitákat mederben tartania. Igaz, az általa vezetett intézetnek a békéért és a túlélésért az esetek nagy többségében fizetnie kellett.

A teljesítmény azonban még ilyen körülmények között sem volt csekély, és ennek alátámasztására álljon itt néhány adat. Fennállásának 28 esztendeje alatt a Minerva 274 tankönyvet (címet) tett le az erdélyi magyar oktatók és diákok jelképes asztalára, összesen körülbelül 1,1 millió példányban. Bibliográfiánk tanúsága szerint, korszakonkénti bontásban: 1920 és 1940 között 228, 1941 és 1944 között 3, 1945 és 1948 között pedig 43 tankönyvcím hagyta el az intézetet.¹⁴⁴

Az újonnan kiadott tankönyvcímek éves lebontását az alábbi táblázat az összeállított bibliográfia alapján mutatja be, az újranyomások figyelmen kívül hagyásával és a kolligátumok egyetlen címként történő kezelésével:

Év	Kiadott tankönyvcímek száma
1920	1
1921	8
1922	26
1923	23
1924	12
1925	16
1926	12
1927	8
1928	5
1929	4
1930	12
1931	7
1932	5
1933	8
1934	6

Év	Kiadott tankönyvcímek száma
1935	5
1936	21
1937	15
1938	21
1939	13
1940	0
1941	2
1942	1
1943	0
1944	0
1945	3
1946	29
1947	8
1948	3
Összesen:	274

A Magyar Nép című képes néplap

Az 1921-es év igen jelentős teljesítményét a Minerva számára a hetente megjelenő *Magyar Nép* című néplap megjelentetése képezte. Erről a vállalkozásáról az intézet igazgatósága már júniusban döntött, amikor a lap tervezetének elkészítésére Gyallay Pap Domokos (1880–1970) kolozsvári unitárius kollégiumi tanárnak adott megbízást. A magát politikai, gazdasági, szépirodalmi képes hetilapként meghatározó, elsősorban a vidéki, falusi magyar lakosságnak gazdasági, kulturális és politikai tájékoztatást nyújtó *Magyar Nép* 1921. november 25. és 1944. szeptember 9. között jelent meg, és azt kezdetben a „Minerva Irodalmi R.-T.” kolozsvári, Deák Ferenc utca [ma Eroilor/Hősök útja] 2. szám alatt működő nyomdájában nyomtatták.

A bencédi születésű Gyallay Pap a székelykeresztúri és a kolozsvári unitárius kollégiumokban tanult, azt követően pedig, 1906-ban, Kolozsváron szerzett történelem–latin szakos tanári oklevelet. Oktatói és irodalmi pályafutását Tordán kezdte, később pedig, az I. világháborúban, Galíciában harcolt. 1918 végétől 1927 nyaráig a Kolozsvári Unitárius Kollégium tanára volt, s ezzel párhuzamosan, 1921-től a *Magyar Nép* főszerkesztője, hogy aztán 1927-ben a Minervához kerüljön főállásba. Közben, 1924 és 1934 között, munkatársa, főmunkatársa vagy szerkesztője volt a Minerva folyóiratának, a *Pásztortűz*-nek is. Az 1928-ban már 19 ezer példányban megjelenő *Magyar Nép* képes heti néplap neki köszönhetően szavalókönyveket és szövegfüzeteket is kiadott, évente összesen 12–15 ezer példányban.¹⁴⁵ Gyallay Pap az impresszumban az újság főszerkesztőjeként 1943 szeptemberéig szerepelt, de a lapot valójában csak 1940 végéig vezette.¹⁴⁶ Akkor elhagyta Erdélyt, s 1941-től Budapesten élt, ahol – miután 1940-ben Corvin-koszorúval kitüntették – 1942-ig a *Szebb Jövőt* című, leventéknek szóló szélsőjobboldali lapot szerkesztette, hogy aztán 1942-től, 1944-es nyugalomba vonulásáig, a Zrínyi Miklós Gimnázium tanáráként tevékenykedjen.

A *Magyar Nép* felelős szerkesztője 1924 szeptemberéig dr. Naláczy István volt, őt pedig 1927 júniusáig Petres Kálmán követte, aki a későbbiekben a mezőgazdasági rovatot szerkesztette. A felelős szerkesztői és ügyvezető igazgatói feladatkört 1928 júniusától 1941-ig Szász Ferenc, 1941 januárjától

Gy. Szabó Béla: Fáramászó (1935)

**A »MAGYAR NÉP«
KÖNYVTÁRA**

SZERKESZTI: GYALLAY DOMOKOS

**NÉPRAJZI FELADATOK
ERDÉLYBEN**

ÖSSZEÁLLÍTOTTA:
Dⁿ ROSKA MÁRTON

MINERVA IRODALMI ES NYOMDAI MŰ-
INTÉZET RT. CLUJ-KOLOZSVÁR, 5. SZ.

A
MAGYAR NÉP

politikai, gazdasági és szépirodalmi képes
hetilap olvasóközönségének
mulattatására és ismer-
teinek bővítésére
adja ki a

MAGYAR NÉP KÖNYVTÁRA

címli füzet-sorozatot.

Ezek a füzetek olcsó áron,
csinos kiállításban a ma-
gyarirodalomszínét-javát,
a hasznos és szükséges
ismereteknek bőséges tár-
házát fogják az olvasókkal
megismertetni.

Gyönyörködtető, okulást nyújtó könyvek lesznek
ezek, együtt pedig valóságos kis könyvtár
annak a polcán, aki lassanként
a megjelenő füzeteket
megszerzi.

A
„MAGYAR NÉP”

Erdély legjobb és legelterjedtebb
hetenként megjelenő képes nép-
lapja.

20.000 példányban jelenik meg.

Előfizetési árak:

Belföldön:		Külföldön:	
Egész évre	170 L.	Egész évre	270 L.
Félévre	95 L.	Félévre	140 L.
Egyes szám	4 L.	Egyes szám	5 L.

Negyedéves előfizetés nincs.

KIADÓHIVATAL:

Cluj-Kolozsvár, Sír. Baron L. Pop
(volt Brassai-u.) 5. sz.

*Kérjen hirdetési díjszabást és
mutatványszámot!*

A
MAGYAR NÉP

Erdély legelterjedtebb, hetenként megjelenő
képes néplapja.

21.000 példányban jelenik meg.

Ijúsági rovattal minden jóra való magyar ifjúnak
olvasnia kell.

A „MAGYAR NÉP” ELŐFIZETÉSI ÁRA:

Egész évre	170.— lej
Félévre... ..	95.— lej
Egyes szám... ..	4.— lej

Negyedéves előfizetés nincs.

Kiadóhivatal:

Cluj-Kolozsvár, Brassai-u. 5. sz.

Kérjen mutatványszámot és hirdetési díjszabást!

**Minden derék magyar embernek
olvasnia és terjesztenie kell ezt
a különösen szerkesztett képes
néplapot.**

A Magyar Nép Könyvtára egyik füzetének címlapja és a Magyar Nép reklámjai

Dávid Iván, majd júliustól Nemes István látta el. A néplap felelős kiadója végig Tóth Kálmán volt.¹⁴⁷

Gyallayék a világháború romjain történő új, életképes magyar élet felépítését kívánták minden erejükkel elősegíteni. Programjukat a lap első számának vezércikkében ekképpen fogalmazták meg: „Kicsiny lapunk a romániai magyarok egységének, összetartásának ígéhirdetője kíván lenni. A legtávolabb levőt és a legkisebbet is bele akarjuk kapcsolni kétmillió magyar testvéri közösségébe. Munkára akarjuk serkenteni a lankadt karokat, hitet akarunk önteni a csüggedt szívekbe, világosságot akarunk gyújtani a tétován járók számára.”¹⁴⁸

A néplap az 1920-as években jelentős hangsúlyt fektetett az ipar és a szövetkezetek helyzetének és a piaci viszonyoknak a bemutatására, megmagyarázta az új törvényeket, mezőgazdasági téren pedig körültekintő, részletes, oktató jellegű cikkeket közölt. A kisgazdákat korszerű gazdálkodási módszerekre, míg a gazdaasszonyokat baromfitenyésztésre, konyhakertészetre tanította. Emellett valamennyi kulturális eseményről is hírt adott, és – elsősorban Buday Árpád, Karácsonyi János, Biró Vencel, Ferenczi Sándor és Kelemen Lajos írásai által – a tankönyvekből kiszorult magyar történelem eseményeinek felidézését biztosította.

A hetilap állandó munkatársai közül Csúry Bálint, Boros György, György Lajos, Kristóf György, Vásárhelyi János, Bitay Árpád, Tavaszy Sándor, Rass Károly, Trefán Leonárd, Kiss Ernő, Grandpierre Emil, Kádár József, Gyalui Farkas, Járosi Andor, Vári Albert, Gál Kelemen, Rajka László és Kántor Lajos nevét emeljük ki. Az 1920-as évek közepére kialakult a hetilap állandó rovatbeosztása: Külföld, Belpolitika, Hírek, Könyvek, Művelődési mozgalmak, Mezőgazdaság, Mulattató, Kérdések. A két világháború között a *Magyar Nép* a legnépszerűbb hetilappá vált, fénykorában, az 1920-as évek végén 19–21 ezer példányban jelent meg. A második világháború éveiben folyamatosan tájékoztatott a háború eseményeiről, de a cikkek nagy része aláírás nélkül jelent meg. Politikai téren a lap az 1930-as években az Országos Magyar Párt (OMP), az 1940-es években pedig hangsúlyosabban az Erdélyi Párt (EP) nézeteit tette magáévá, azokat népszerűsítette és magyarázta.¹⁴⁹

Újabb kutatások¹⁵⁰ bebizonyították, hogy a *Magyar Nép* szerkesztői, főképpen 1940 után, mintegy elfeledve saját korábbi kisebbségi helyzetük nyomorúságát, előszeretettel adtak helyet szélsőséges, kirekesztő nézeteknek; nem fordultak szembe a kor rémséges ideológiáival, a nácizmussal és a fasizmussal, s ennek következtében a második világháború éveiben az antiszemitizmus szítására is valamennyi alkalmat megragadtak és kihasználtak. A hetilap számos gúnyos hangvételű, gyűlölködő, a zsidókat elmarasztaló és ellenük tettleges-ségre buzdító cikket közölt, az esetek többségében a szerző megjelölése nélkül

(ilyen jellegű cikkeit csak Dávid Antal szignózta, írói álnevén, Dávid Ivánként). Az írások nagy része nemcsak a pusztá tények közlésére szorítkozott, hanem szerzőjük kommentálta, magyarázta, véleményezte is a híreket, teljes mértékben nélkülözve az újságírói objektivitás szakmai követelményét.¹⁵¹

A Pásztortűz

Pásztortűz-reklámok

Az erdélyi falu lakosait megszólító *Magyar Nép* mellett, a Minerva másik jelentős saját sajtóorgánuma a ma már egyik legrangosabb erdélyi irodalmi lapként számon tartott *Pásztortűz* volt. A Minerva szemszögéből cseppet sem elhanyagolható szempont volt, hogy az erdélyi magyar családok hetilapjának szánt *Pásztortűz*, a *Magyar Nép* képes heti néplappal együtt, saját kulturális missziójuk révén, külső támogatásra is számíthattak.

A *Pásztortűz* indulásáról tanulmányunk szempontjából az első szám dátuma a legfontosabb: 1921. január 9. Kezdetben irodalmi, művészeti és társadalompolitikai képes folyóiratnak indult, az első két év után azonban a lap a társadalompolitikai kérdések tükrözéséről lemondott. A *Pásztortűz* 1923 tavaszáig hetente, 1924 márciusáig kéthetente, 1937 végéig havonta kétszer, attól kezdve pedig havonta egyszer jelent meg. A folyóirat utolsó száma 1944. február 15-én került ki a Minerva nyomdájából.¹⁵²

A lapot azt követően kezdte el kiadni a Minerva, hogy az addig S. Nagy László által szerkesztett *Erdélyi Szemlé*t megvásárolta. A lap élére, főszerkesztőként, 1923. augusztus 1-jéig Reményik Sándor került, aki 1927–1930 között szerkesztőbizottsági tagként, majd főmunkatársként, 1934-től ismét főszerkesztőként, 1938-tól pedig laptulajdonosként teljes mértékben összekötötte nevét a folyóirattal. A *Pásztortűz* főszerkesztője 1923–1924 között Nyíró József, felelős szerkesztője pedig Walter Gyula volt, s ebben az időszakban a lap a Haladás Betéti Társaság kiadásában jelent meg, hogy később a Minerva újra a folyóirat tulajdonosává váljék, s 1927-ig a György Lajos főszerkesztősége alatt készüljön. Ezt követően a lapot az Áprily Lajosból, Gyallay Pap Domokosból (felelős szerkesztő) és Reményik Sándorból álló szerkesztőbizottság irányította. A *Pásztortűz* szerkesztőjévé Vékás Lajos 1927-ben Dsida Jenőt nevezte ki, de ő később visszavonult, így 1930-tól a lapot, főszerkesztői minőségben, Császár Károly vezette.¹⁵³ Dsida 1932 és 1936 között ismét a folyóirat szerkesztője, Császár Gyula pedig 1934-től 1940-ig felelős szerkesztő volt. A *Pásztortűz* élén 1941–1944 között Vásárhelyi Ziegler Emil állt. Kéki Béla 1936–1940 között társszerkesztőként, az 1944-es megszűnésig pedig szerkesztőbizottsági tagként tevékenykedett, Heszke Béla pedig 1943–1944-ben a folyóirat helyettes szerkesztője. A szerkesztőbizottságnak 1941-től 1944-ig Járosi Andor, Jász Pál és Tavaszy Sándor is tagja volt.¹⁵⁴

A folyóirat az új helyzetben kialakult erdélyi magyar irodalom és művészet egyik legfontosabb fórumává vált. Alapvetően konzervatív állásponttól közelített az irodalomhoz, de időről időre jelentős modernizációs törekvéseknek is teret biztosított, így az 1920-as évek végén például Ady Endre erdélyi befogadásáért száll síkra, és a fiatal József Attilát közli, az 1930-as években pedig fontos törekvésévé vált a román és a szász irodalom magyar fordításban történő megismertetése. Igen gazdag a folyóirat művészeti vonatkozású anyaga, amely a színházkritikai írások mellett rendkívül érdekes művészettörténeti és -kritikai cikkekből állt.

A Minerva 1927. évi üzleti jelentése megjegyezte, hogy a *Pásztortűz* számára „Erdély csaknem valamennyi jelesebb íróját sikerült megnyerni” munkatársnak, „akik a lap szellemi részének emelésére teljes odaadással segítségünkre jöttek”.¹⁵⁵

A háborús nehézségek miatt 1944 tavaszán megszűnt folyóirat újraindítását az azon év őszén hatalomra került új, baloldali erők nem engedélyezték.

MINERVA

Gr. Bánffy Miklós könyvillusztrációi

A Minerva művészetpártoló és -támogató tevékenysége

„Noha valódi nagy csaták sohasem dúltak e tájon, Kolozsvár bástyás falai sokáig ellenállónak bizonyultak – különösen az új művészet ostromával szemben” – vélekedett az 1980-as évek végén a 20. századi erdélyi művészetről írt könyvében Banner Zoltán.¹⁵⁶ Igazolja kijelentését az a tény, hogy sokáig sem Nagybánya fényének nem sikerült teljes intenzitásával Kolozsvárig világítania, sem pedig a nagy nyugati avantgárd központokat megjárt művészek eredményei nem indukáltak jelentős szimpatiarezdüléseket „a kincses város” akadémiához szoktatott polgárainak szívébe.

Még a Münchent és Nagybányát megjárt Ács Ferencnek sem sikerült megszerettetnie Kolozsvárral az új festészetet, pedig első, 1911-ben rendezett egyéni kiállítása egyben Kolozsvár első impresszionista plein air kiállítása volt.¹⁵⁷

Az első világháború és az azt követő impériumváltozás az erdélyi művészeti élet fejlődésében is nehezen orvosolható törést okozott. Erdélynek és vele együtt Kolozsvárnak kényszerűen meg kellett szakítania kapcsolatait Budapesttel, a magyar művészeti világgal, és a megnagyobbodott királyi Romániában önálló életet kellett kialakítania. Az új hangokat kereső és leütő erdélyi magyar irodalom úttörő próbálkozását képezte a Minerva által 1923-ban kiadott *Tizenegyek antológiája*, amelyet gazdagon illusztráltak. A több mint húsz alkotás között art decós, késő szecessziós és historikus-akadémikus hangvételű egyaránt található. Kitűnik közülük Kós Károly könyvborítója és nyomtatott ex librise, továbbá Ács Ferencnek a bécsi Jugendstilre emlékeztető két rajza.¹⁵⁸

A kolozsvári Szépművészeti Iskola kapuit azonban csak 1925-ben nyitotta meg, és ott – állandó anyagi gondokkal küszködve – többnyire kevés művészetpedagógiai tapasztalattal rendelkező, ám Párizst megjárt, tehetséges fiatal román művészek – Catul Bogdan, Aurel Ciupe, Anastasie (Tassy) Demian, Eugen Pascu (PászkJenő), Romul Ladea – próbáltak festészetet és szobrászatot tanítani.¹⁵⁹

Amikor 1933 tavaszán Kolozsvár városa a Szépművészeti Iskola költségvetéséből történő támogatását megvonta, és a Belle Arte (ahogyan a kortár-

Kós Károly grafikája

sak nevezték) Temesvárra költözött, az Erdély fővárosában maradt művészek új iskola szervezésébe fogtak. Kós Károly erkölcsi támogatását élvezve, Szolnay Sándor és Szervátiusz Jenő 1933 júliusában nyitották meg festészeti és szobrászati szabadiskolájukat, amelyet a Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet által a Brassai utca 5. (ma 7.) szám alatti ingatlan udvari épületének tágas, világos manzárdhelyiségében rendeztek be.

A Minerva művészetpártoló orientációjának és tevékenységének köszönhetően, Brassai utcai helyisége akkoriban már csaknem egy évtizede adott otthont a legszínvonalasabb képzőművészeti kiállításoknak. 1925-ben például itt állította ki munkáit a nagybányai kolóniához tartozó Börtsök Samu, illetve a szintén nagybányai kötődésű Kántor Antal, de a kolozsvári közönség G. Pataky Etelka fiatal művész alkotásaival is itt ismerkedhetett meg. Aztán a kiállítások évekig szüneteltek, s a Minervánál a művészeti életet az említett szabadiskola élesztette fel.

Küldetésének eleget téve, a Minerva az 1933-ban induló Szolnay-Szervátiusz szabadiskolától kezdetben nem kért lakbért, s az újonnan induló intézménytől minden bizonnyal saját képkereskedésének a fellendülését remélte.¹⁶⁰ Később azonban, 1934 tavaszán, a vállalat az épületek bővítéséhez látott hozzá, és a szabadiskolától bért kezdett követelni, ezért az intézmény korábbi formájában megszűnt létezni, majd 1934. április 1-jétől a Minerva épületéből kiköltözött.¹⁶¹

Tény azonban, hogy az iskola csaknem egyéves működése alatt, a Brassai utcai Szolnay-Szervátiusz műterembe sok kolozsvári művész, író és újságíró megfordult, ott pezsgő művészi élet és termékeny viták zajlottak, ezáltal tehát a Minerva – az általános gazdasági válság közepette – a kolozsvári és az erdélyi művészeti élet élesztéséhez jelentős mértékben hozzájárult. Ez a Szolnay irányította és személyisége által meghatározott műhely – a New York kávéházi Dumaposta névre hallgató irodalmi törzsasztalához hasonlóan – a korabeli kolozsvári értelmiségi élet egyik fontos központja volt, olyan szellemi kör, amelynek vitáiban az elmék edződtek. Ennek az intézménynek a szellemi kisugárzása a kolozsvári művészeti élet alakulását, az avantgárd felé történő nyitását megszüntte után is meghatározta.

Az iskolában gyakori vendég volt a művészek közül Dóczyné Berde Amál, Gy. Szabó Béla,¹⁶² Fülöp Antal Andor, Tasso Marchini, de ide szinte naponta feljárt Wagner Arthúr műgyűjtő, illetve Kováts József és Vásárhelyi Ziegler Emil is, akik az itt látottak és hallottak légkörében¹⁶³ váltak valójában ismert és megbecsült műkritikusokká. Persze, megfordult itt több más kolozsvári író, újságíró és művész is, köztük olyan magyarul kiválóan beszélő románok, mint például Ion Chinezu vagy pedig Octavian Şireagu. Itt tanult 1933 őszétől – mások mellett – Balázs Péter¹⁶⁴ és Raoul Şorban, a későbbi művészettörténész is.

Szolnay Sándor, Szervátiusz Jenő és Gy. Szabó Béla a Minerva műteremben

„Először a Szolnay–Szervátiusz magániskolában tanultam, amely 1933-tól működött. Az unitárius templom és kollégium háta mögött, a Brassai utcában, a Minerva Nyomda második vagy harmadik emeletén volt egy hosszú manzárd terem, az első részben délelőtt Szervátiusz, délután a második részben – amely világosabb volt, mert tele volt ablakkal – Szolnay tanított” – emlékezett vissza pályakezdésére Balázs Péter.¹⁶⁵ „Ami engem illet, az indulás éveiben Szolnay első és páratlan útmutatóm volt, aki megértette, alaposan megértette velem, miféle emberi tevékenység a festő munkája, és milyen emberi erényeket követel attól, aki neki szenteli magát. Szolnay az volt, ami lenni akart: csupán festő. Önmegtagadással engedelmeskedett szigorú professzionális lelkiismeretének, amely szorgalmat és kitartást parancsolt” – idézte fel mestere alakját Šorban.¹⁶⁶

Később azonban, miután Szolnay és Szervátiusz között a viszony megromlott, elváltak, és a Minerva épületéből mindketten elköltöztek. Szolnay keményen bírálta a vállalat képereskedési osztályát, amelyről azt tartotta, hogy a giccset terjeszti, s ügynökei csak a jövedelem érdekli, a színvonalas művészet azonban nem.¹⁶⁷

A szabadiskolához csapódott művészek közül néhányan kiállításokat is rendeztek a Minerva Brassai utcai helyiségeiben.¹⁶⁸ A tárlatsorozat 1933-ban indult, Zágoni Szabó Lili kiállításával, s azt a következő év tavaszán Szervátiusz Jenő, Gy. Szabó Béla és Vásárhelyi Z. Emil közös fellépése követte. A tárlat katalógusa szerint, amelyet természetsszerűleg a Minerva nyomtatott, mindhárman korai munkáikat állították ki, Gy. Szabó és Vásárhelyi szép számban mutatták be könyvillusztrációikat és -terveiket. Ugyancsak a Minervánál mutatkozott be 1934 végén a nagy tehetségű Tasso Marchini, aki Szervátiusz Jenővel együtt lépett a nagyközönség elé. 1935-ben Szopos Sándor, majd Dadayné Nagy Erzsébet, 1936-ban Simon Béla, Pataky Sándor, Füzesséry Magda, Macalik Alfréd és Kovácsi Pál, 1937-ben pedig Klein József egyéni kiállításai következtek. Ez utóbbi, nagy visszhangot kiváltó tárlatot a Gross Károlyé követte, majd 1938-ban Szopos Sándor és Simon Béla jelentkezett újra munkáival. A Minervánál megrendezett kiállítások sorát, 1940-ben, a Pataky Sándoré zárta, a második bécsi döntést követően a magyar művészek előtt megnyíltak ugyanis a város sokkal reprezentatívabb kiállítási terei.¹⁶⁹

A Minervával kapcsolatban álló művészek közül jó néhányan – egyesek már az 1920-as kezdettől fogva – illusztrátorként is bekapcsolódtak az intézmény munkájába, rajzaikkal és metszeteikkel kiadványok egész sorának művészi színvonalát emelték. A legaktívabbak e téren kétségtelenül Tóth István, Kós Károly, Gy. Szabó Béla, Bánffy Miklós, Szopos Sándor, Ács Ferenc, Buday György, Debreczeni László, Jeddy Sándor, Pap Domokos, Szántó György, Vásárhelyi Z. Emil, Andrásy Zoltán és Tassy Demian voltak, de a különböző kiadványokban alkalomadtán Mattis-Teutsch János, Nagy Imre, Reithofer Jenő, Haranghy Jenő, Hankó János, László Gyula, Lengyel József, Dobry Lajos, Pálffy Erzsébet, Radu Puşcariu, D. Berde Amál, Dévai Margit, Figlár Géza, Földes Imre, Guncser Nándor, N. Jeney Lajos, Kóra-Korber Nándor, Litteczkyné Krausz Ilona, Lengyel Sándor, Mattis-Teutsch Waldemar, Molnár Róza, Morelli Gusztáv, Nagy Benő, Spanyol Pál, Szakáts Lajos, Szondy György és Ványai Imre munkái is felbukkantak.

Különleges vállalkozást jelentettek Gy. Szabó Béla metszet-, illetve rajzkötetei. Ezek közül kiemelkedett a *Liber miserorum*, amelynek expresszionista lapjai nagy visszhangot váltottak ki, s amelyeknek köszönhetően az 1935-ben megjelent kötetet a Magyar Bibliofil Társaság az év legszebb magyar könyvének választotta.¹⁷⁰ Nagy érdeklődés kísérte a Tóth István linóleummetszeteit egybefogó Minerva-kiadványokat, amelyek a nagybányai neós ízlést követték, ismertették és fejlesztették.¹⁷¹ Az 1925-ben útnak indított Erdélyi Szépművészeti Céh könyvsorozata esetében Kós Károly grafikus-könyvtervezői felfogása és ízlése érvényesült. A Pásztortűz-címlapok és -illusztrációk pedig a korabeli erdélyi képzőművészet virtuális galériáját örökítették ránk.¹⁷²

Atanasie Demian Kós-protréja

Nagy Imre grafikája

Kiállítási meghívó (H. Lani) 1928-ból

Kiállítási meghívó (A. Demian) 1933-ból

Szintén közvetlenül a Minervához kötődött az Itáliát megjárta Vágó Gábor működése, aki előbb 1920–1925 között dolgozott Kolozsváron, majd az 1920-as évek végétől csaknem tíz éven át tartott fenn öntőműhellyel felszerelt műtermet a Minerva nyomda udvarán. Közismert, igényes műve Kuun Géza síremléke a Házsongárdi temetőben, amelyet 1925-ben készített, a Báthory István Líceumban ma is látható Zágoni Mikes Kelemen- és Jósika Miklós-szobor (1932), valamint Báthory Istvánnak a szobra, amelyet a Báthory-Apor szeminárium udvarra nyíló ajtaja fölötti boltozatos falnyílásban helyeztek el (1933).¹⁷³

1930-ban a Minerva állította elő Krizsó Kálmán harmadik¹⁷⁴ *Grafikai Évkönyvét*, amelyben a szerző ismét közkinccsé tette a saját gyűjtésén alapuló adatokból összeállított statisztikáját a romániai nyomda- vagy grafikai iparról, s amelyet Bánffy Miklós, Kós Károly, Nagy Imre, Mattis-Teutsch János és más alkotók igényes, a szecessziótól az expresszionista ízlésig tartó skálán elhelyezkedő munkáival illusztráltak. Később Vásárhelyi Z. Emilnek az illusztrációi váltak kuriózzummá, amelyek kubista és op-artos elemeket ötvöztek.

A Minerva a kiadványait illusztráló művészeknek a két világháború közötti időszakban önkifejezési lehetőséget, munkát és nem utolsósorban jövedelmet biztosított.

Az 1940. augusztus 30-i „második bécsi döntés” nyomán Erdély északi része – és benne Kolozsvár is – két évtized után újra magyar fennhatóság alá került. Az erdélyi magyar képzőművészet, ha rövid időre és háborús körülmények közepette is, újra bekapcsolódhatott a magyar művészeti vérkeringésbe. Az erdélyi magyarság első kisebbségi korszakában azonban a Minerva rendkívül fontos művészetpártoló és -támogató munkát végzett, amelynek híján az erdélyi művészet kétségtelenül sokkal szegényebb lett volna.

Kilátások, remények

Az egykori Minerva hagyományait folytató, 1991-ben megalakult és 1992-ben bejegyzett Minerva Művelődési Egyesületnek 2008-ban sikerült a közösség számára visszaszereznie a Brassai u. 5. szám alatti ingatlant, ahol jelenleg a kortárs képzőművészetet bemutató tranzit.ro galéria működik. A másik két Minerva-ingatlan restitúciója még várat magára. A bukaresti restitúciós hatóság (Agenția Națională pentru Restituirea Proprietăților – Tulajdon-visszaszolgáltatási Állami Ügynökség) szerint a Brassai u. 7., illetve a Szappan u. 16. szám alatti ingatlanok visszaszolgáltatására vonatkozó Minerva-kérelem elbírálására csakis a korábban már említett per befejezését követően kerülhet sor.

A Minerva Művelődési Egyesület feltett szándéka, hogy az új kolozsvári székházában¹⁷⁵ elődjének történetét és munkásságát részletesen bemutassa, kutathatóvá tegye. A két világháború közötti Minerva ugyanis kiemelkedően gazdag és sokoldalú szolgálatot tett az erdélyi magyar kultúrának, tudománynak, oktatásnak, irodalomnak és művészetnek, miközben folyamatosan az erdélyi magyar közösség azonosságtudatát erősítette. Vezetői széles látókörű, művelt, értelmes emberek voltak, s az erdélyi magyar jövő elkötelezettjei. Munkásságuk, példájuk felmutatását kortársaink, de főképpen az eljövendő erdélyi magyar nemzedékek okulása és motiválása végett tartjuk fontosnak. Mert azt reméljük, hogy – ha sok küzdelem árán is – a kolozsvári magyar média, tudományos és művelődési munka terén felívelő korszak következik. Megszámolni sem könnyű ugyanis, hogy a talpra állást, az újabb, éppen soron következő elindulást hányadik alkalommal kísérik meg a kolozsvári és az erdélyi magyarság tájékoztatását és művelését szolgáló generációi. Meggyőződésünk azonban, hogy számunkra, az előre menekülésen kívül, más lehetőség nem adatott.

Tibori Szabó Zoltán

A Minerva könyvkiadási és -nyomtatási tevékenységének évenkénti és összesített számadatai az éves üzleti jelentések alapján

Év	Tankönyvek (saját kiadásban)				Irodalom, művészet, tudomány (saját kiadású munkák)				Bérmunkában nyomtatott kiadványok				Előállított kiadványok összesen		Saját nyomdában készült	
	Címek száma		Példányszám		Címek száma		Példányszám		Címek száma		Példányszám		Példányszám		Példányszám	
	Tárgy-év	Kezdet-től	Tárgy-év	Kezdet-től	Tárgy-év	Kezdet-től	Tárgy-év	Kezdet-től	Tárgy-év	Kezdet-től	Tárgy-év	Kezdet-től	Tárgy-év	Kezdet-től	Tárgy-év	Kezdet-től
1920																
1921																
1922	38	178450	9	19050			3800					201300		151500		
1923	13	112900	6	11750			37111	18				161761		134761		
1924	20	79910	15	31770			96520	30				208200		183400		
1925		75	499570	41	104750							186371		790691		
1926	13	88	56000	66	55000	25	55000	56	159750	90000	276371	201000	991691	191500		
1927	12	92	36200	83	48300	25	48300	44	208050	48735	325106	133235	1124926	133235		
1928	8	100	27400	106	44450	23	44450	42	252500	82300	407406	154150	1279076	154150		
1929	5	105	14350	132	52210	26	52210	26	304710	42320	449726	108880	1387956	108880		
1930	16	121	44550	167	128682	35	128682	35	433392	89945	539761	263177	1651133	263177		
1931	10	131	22650	175	24470	8	24470	85	457862	42435	582196	89555	1740618	89555		
1932	4	135	1700	179	11620	4	11620	84	469482	78470	647276	91790	1819158	91790		
1933	14	149	24240	189	13630	4	13630	53	483112	58690	705966	96580	1915738	96580		
1934	15	164	40950	195	14600	6	14600	55	497712	81645	787611	137145	2052883	137145		
1935	15	179	32300	208	46720	13	46720	58	544432	66138	853749	145158	2198041	145158		
1936	26	205	75550	217	21500	9	21500	64	565932	157535	1011284	254585	2452626	254585		
1937	25	230	42300	228	23200	12	23200	65	589132	106985	1118269	172485	2824961	172485		
1938	20	250	61250	243	33350	15	33350	73	622482	173588	1291857	268188	3093149	268188		

Év	Tankönyvek (saját kiadásban)		Irodalom, művészet, tudomány (saját kiadású munkák)		Bérmunkában nyomtatott kiadványok		Előállított kiadványok összesen		Saját nyomdában készült					
	Címek száma	Példányszám	Címek száma	Példányszám	Címek száma	Példányszám	Címek száma	Példányszám	Címek száma	Példányszám				
	Tárgy-Kezdet-év	Tárgy-Kezdet-év	Tárgy-Kezdet-év	Tárgy-Kezdet-év	Tárgy-Kezdet-év	Tárgy-Kezdet-év	Tárgy-Kezdet-év	Tárgy-Kezdet-év	Tárgy-Kezdet-év	Tárgy-Kezdet-év				
1939	13	263	44989	1023999	7	334	21400	773267	91	150785	1442642	217174	3310323	217174
1940	0	263	0	1023999	8	420	18744	879271	78	87260	1529902	106004	3416327	106004
1941	0	263	0	1023999	3	423	1500	880771	60	132750	1662449	134250	3550577	134250
1942	0	263	0	1023999	4	427	6750	870876	132	167187	1829636	173937	3724511	173937
1943	2	265	0	1055999	8	433	48000	886876	241	261731	2091367	309731	4034242	309731
1944	0	265	0	1055999	8	441	49500	936276	146	135110	2226477	184610	4218852	184610
1945														
1946														
1947														
1948														
Összesen		265		1055999		279		736376			2226477		4018852	

Megjegyzések:

- Az 1920, 1921, 1925 és 1945-1948 üzleti évekre jelentések nem álltak rendelkezésünkre (hiányzó adataikat szürke sorok jelzik).
- Az 1923. évi tankönyv-példányszámból 51 500 példány régebbi tankönyv utánnnyomásából, a többi 61 400 példány pedig 13 új tankönyv kiadásából adódik.
- Az 1925. évi (dólt betűből szedett) számadatokat a Minerva korábbi, illetve későbbi üzleti jelentéseiben közölt adatokból számítottuk ki.
- Az üzleti jelentésekben közölt kiadvány- és példányszámok az irodalmi, művészeti és tudományos munkák esetében nincsenek minden évben összhangban a korábban közölt adatokkal.
5. Az általunk számított összegeket a táblázat utolsó sora tartalmazza.

A Minerva által 1929–1940 között szervezett népkönyvtár-akciójának eredményei

Vármege	A létrehozott népkönyvtárakat működtetik:							Összesen
	Református egyház	Római katolikus egyház	Unitárius egyház	Magyar evangélikus egyház	Szövetkezetek	Gazdakörök	Más szervezet	
Alsó-Fehér	12	2	2	-	-	-	1	17
Arad	3	5	-	1	2	2	5	18
Beszterce-Naszód	3	-	-	-	-	-	4	7
Bihar	11	2	-	-	3	2	2	20
Brassó	2	2	1	5	1	-	-	11
Csík	-	26	-	-	3	1	5	35
Fogarás	2	-	1	-	-	-	-	3
Háromszék	14	6	3	-	7	-	1	31
Hunyad	7	6	-	-	2	-	2	17
Kisküküllő	2	1	2	-	-	-	1	6
Kolozs	43	6	5	-	1	1	11	67
Krassó-Szörény	1	-	-	-	2	5	3	11
Maros	47	5	5	-	4	3	-	64
Máramaros	-	1	-	-	-	-	-	1
Nagyküküllő	9	-	-	-	3	-	1	13
Szatmár	5	8	-	-	5	1	3	22
Szeben	-	-	-	-	-	-	-	-
Szilágy	14	5	-	-	4	-	2	25
Szolnok-Doboka	16	4	-	-	2	1	-	23
Temes-Torontál	1	3	-	-	2	5	5	16
Torda-Aranyos	5	-	4	-	-	-	3	12
Udvarhely	12	9	16	-	11	1	2	51
Ókirályság	12	6	-	-	-	-	2	20
Budapest	-	-	-	-	-	-	1	1
Összesen	222	97	39	6	52	22	53	491

Forrás: JELENTÉS – 1940.

A Minerva üzleti eredményei

- lejtben -

Üzleti év	A műintézet üzemelének, részlegeinek és osztályainak éves forgalma							Éves tisztá nyereség	Éves osztalék részvényenként
	Nyomdaüzem	Vonalazó üzem, üzleti könyvgyár	Cinkográfia	Könyvkötészet	Detail, kereskedelmi részleg	Képosztály			
1920									
1921			létrehozva		329689,33				
1922			469140,82	373489,22	1052252,72		98278,15		
1923			684810,18	476997,47	1403161,34		121252,80	10,00	
1924	3902859,76		934492,41	582273,64	1580963,12		150188,93	12,00	
1925	5074746,74	létrehozva	1251045,82	905340,33	1705523,60				
1926	8488105,80	1342514,45	1329631,13	1542927,80	2442971,72		380066,57	12,00	
1927	10652383,62	1816482,45	1292428,59	1790257,47	2779170,36		545735,82	8,00	
1928	11346904,97	2136000,84	1129808,58	3265090,85	3099573,94		601582,67	8,00	
1929	14928956,88	1794388,70	1514547,11	3560048,68	3471023,65		657351,14	8,00	
1930	13926859,50	1626660,20	1137467,86	3502141,00	3571875,99		630787,08	8,00	
1931	8747049,56	1223609,14	555055,50	1650397,60	3224853,91		7445,66	0,00	
1932							7479,08	0,00	
1933							10363,52	0,00	
1934							32827,40	0,00	
1935							148681,64	2,00	
1936							212024,93	2,00	
1937							216984,98	2,00	
1938							236638,57	2,00	

Üzleti év	A műintézet üzemeinek, részlegeinek és osztályainak éves forgalma						Éves tisztá nyereség	Éves osztalék részvényenként
	Nyomdaüzem	Vonalazó üzem, üzleti könyvgyár	Cinkográfia	Könyvkötészet	Detail, kereskedelmi részleg	Képosztály		
1939							150406,92	2,00
1940							5224,59*	0,07*
1941							1856,74*	0,00
1942							9032,71*	0,40*
1943							25051,50*	0,80*
1944							34700,92*	0,00
1945								
1946								
1947								
1948								

* Pengőben kifejezett összegek.

Forrás: Minerva éves üzleti jelentések. A hiányó adatok mezőit szürkével jelöltük.

A Minerva kiadásában megjelent és a műintézet által bérmentésben nyomatott sajtótermékek példányszáma, a Minerva üzleti jelentései alapján

Üzleti év	Magyar Nép képes heti néplap		Páztortűz irodalmi és művészeti képes folyóirat		Erdélyi Irodalmi Szemle tudományos és kritikai folyóirat		Új Cimbora irodalmi képes gyermeklap		Mezőgazdasági Szemle mezőgazdasági és közgazdasági folyóirat		Bérmentésben nyomatott sajtótermékek		Nyomatott lapok összpéldányszáma
	Számonként	Éves	Számonként	Éves	Számonként	Éves	Számonként	Éves	Számonként	Éves	Sajtótermékek száma	Éves példányszám	
1920													
1921													
1922													
1923			Haladás+++	Haladás+++							16		
1924			Haladás+++	Haladás+++							11*		602000
1925													
1926	17000	879000	2200	55150	1000	4000					7	161600	1099750
1927	17000	885400	2100	53800	500	2000					5	155200	1096400
1928	18000	958560	2000	51600	250	1050					10	196600	1207810
1929	19000	978100	1960	49000	100	100					9	213350	1240350
1930	19200	998600	1700	42650							9	179400	1220650
1931	16000	846000	1700	42050							13	203183	1091233
1932	13500	688400									15	184690	873090
1933	12500	620400									10	228880	849280
1934	13000	582800							1600	19620	13	1967840	2570260
1935	13000	562600					1050***	37930	1450	17320	15	1579280	2197130
1936	13000	590500					1250	45260	1150	13630	14	1571190	2220580
1937	13000	677290					1300	47130			13	1659180	2383600
1938	13500	687300**					1100	31520			13	778000	1496820

Üzleti év	Magyar Nép képes heti néplap		Páztortúz irodalmi és művészeti képes folyóirat		Erdélyi Irodalmi Szemle tudományos és kritikai folyóirat		Új Cimbora irodalmi képes gyermeklap		Mezőgazdasági Szemle mezőgazdasági és közgazdasági folyóirat		Bérmunkában nyomtatott sajtótermékek		Nyomtatott lapok összpéldányszáma
	Számonként	Éves	Számonként	Éves	Számonként	Éves	Számonként	Éves	Számonként	Éves	Sajtótermékek száma	Éves példányszám	
1939	13500	655200**					1080	26030			17	452530	1133760
1940	13500****	548700					1000	24530			11	345740	918970
1941	2500	129000									12	385000	514000
1942	9000	458600									19	643900	1102500
1943	15000	774700									30	1241460	2016160††
1944	13000	519100†									22	1118990	1638090††
1945													
1946													
1947													
1948													
Összes példányszám a jelentések adatai alapján												27,5 millió	
Számított lappéldányszám az 1920–1948 időszakra												35 millió	

* Az adat tartalmazza a Minerva kiadásában megjelent *Magyar Nép*, *Páztortúz* és *Erdélyi Irodalmi Szemle* sajtókiadványokat is.
 ** A *Magyar Nép* - jogszabályi kötelezettség okán - 1938. június 10-től 1939. december 31-ig a Magyar Nép Rt. kiadásában jelent meg, amely vállalat a Minerva többségi tulajdonát képviselte. Miután 1939 végén a bukaresti Propagandaügyi Minisztérium a jogszabályi előírástól eltekintett, 1940. január 1-jétől a lapot ismét a Minerva Rt. adta ki.

*** 1935. január 1-jétől a Minerva adta ki; 1940. december 31-ével az igazgatóság kiadását megszüntette.

**** A bécsi döntés után a lap elveszítette mintegy ötezer délerdélyi előfizetőjét.

† A *Magyar Népből* 1944-ben mindössze 40 szám jelent meg; a front közeledte miatt, augusztustól kezdve, de főképpen szeptemberben, a vasúti forgalom teljesen megbénult, és a Minerva a lap kiadását kénytelen volt beszüntetni.

†† 1942-ben, 1943-ban és 1944-ben a feltüntetett adatokból hiányoznak az akkor már szintén a Minerva kiadásában megjelenő alábbi sajtótermékek, amelyek példányszámát az éves üzleti jelentések nem közölték: *Ellenzék*, *Kolozsvári Estilap*, *Keleti Újság*, *Magyar Újság*, *Keleti Magyar Újság*, *Világosság*, *Plugarii*.
 ††† 1923-ban és 1924-ben a lap a Haladás Bt. kiadásában jelent meg.

A hiányzó adatok mezőit szürkével jelöltük.

Jegyzetek

1. Jelen tanulmány egyes részeinek és adatainak a feltárását a Magyar Tudományos Akadémia Domus Programja keretében elnyert kutatói ösztöndíj tette lehetővé. A szerző ezúton fejezi ki köszönetét a nyújtott támogatásért.
2. E tanulmány szerzője az elmúlt években több rész tanulmányt közölt a Minerva történetéről. Ezek adatait a jelen kötetben közreadott Minerva-bibliográfia 2816–2819. sorszám alatti tételei tartalmazzák.
3. A Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. kiadványainak bibliográfiája című fejezet adatait Újvári Mária ny. főkönyvtáros, a Minerva Archívum vezetője korábbi bibliográfiákból, könyvtári katalógusokból, levéltári és könyvpiaci adatokból, antikváriumi ajánlatokból és saját kutatásainkból, rengeteg munkával állította össze. Mivel az 1941–1944, illetve az 1945–1948 időszak bibliográfiai szakmunkái hiányoznak vagy pedig részlegesek, és mivel a könyvtári állományokat nemegyszer hozzá nem értő vagy céltudatosan, politikai elvárások mentén cselekvő személyek tizedelték, tudatában vagyunk annak, hogy az elkészített bibliográfia nem teljes, további munkák fölbukkanása – minden körülmények dacára – elképzelhető. Ez egyébként érthető, hiszen a jelen bibliográfia is tartalmaz például olyan tételeket, amelyek jelentős bibliográfusok korábbi munkáiból kimaradtak. De e kötet szerkesztésének lezárása után is bukkantak fel olyan kiadványok, amelyek korábbi bibliográfiákban, könyvtári katalógusokban nem szerepeltek, saját kutatásaink során nem találtunk meg, és azokat a bibliográfia-ánk végén tüntettük fel. Helyet is hagytunk ugyanott, hogy a későbbiekben esetleg felbukkanó kimaradt tételeket kedves olvasónk maga vezethesse be. (Kérjük olvasóinkat, hogy az ilyen tételeket szíveskedjenek a tudomásunkra hozni, hogy a kimaradt kiadványokat is vegyük nyilvántartásba, megkönnyítve ezzel az utánunk járók munkáját; e-mail: minerva.kolozsvar@gmail.com.)
4. KOVÁCS KISS Gyöngy, Erdélyi magyar intézményrendszer: Múlt – jelen – jövő? *Korunk*, XIII. évf., 4. sz., 2002. április, 4. (A továbbiakban: KOVÁCS KISS).
5. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, III. kötet, DÁVID Gyula (szerk.). Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1994, 596. (A továbbiakban: RMIL – 3).
6. Lásd bővebben: Uo., 290–291.
7. Az alapítóknak a Kolozsvári Állami Levéltárban őrzött névsora mindössze 553 alapító nevet tartalmazza.
8. Helyesen: 1,5 millió korona (= 750 ezer lej).
9. RMIL – 3, 596.
10. Uo., 596–598.
11. KRIZSÓ Kálmán, *Kolozsvár tartomány nyomdászat és hírlapirodalom története*. Kézirat, 1968 (A továbbiakban: KRIZSÓ). Lelőhelye: „Lucian Blaga” Egyetemi Könyvtár, Ko-

- lozsvár. (A kéziratot 1975-ben valószínűleg maga Krizsó Kálmán adta át megőrzésre az egyetemi könyvtárnak.)
12. Uő., *A könyvnyomdászat Erdélyben*. Kézirat. Lelőhelye: Szabédi Emlékház, Kolozsvár.
 13. A „Társadalom” rendszeres vendégei között Nagy Endre a következő személyeket említette: Makkai Sándor akkori református püspökhelyettes, Kelemen Lajos történettudós, Roska Márton régész, Szász Ferenc pusztakamarási birtokos, Szász Ferenc dezmeri birtokos, Schilling Dezső közjegyző, Reményik Sándor költő, Gyallay Domokos szerkesztő, Nyíró József író, Tavasz Sándor és Imre Lajos református teológiai tanárok, Gergely Endre orvos, Bitay Árpád történész, Olajos Domokos újságíró, Petres Kálmán tanár, Gyergyay Árpád orvostudós, Vékás Lajos és Mikó Lőrinc volt törvényszéki bírók és Sulyok István újságíró. Nagy Endre visszaemlékezéséből 2010-ben Nagy Éva közölt részleteket. Lásd: NAGY Éva, *Trianon nagyapai nagybátyám szemével*. 2010. június 3.; http://nagymargitblogja.blogspot.ro/2010/06/trianon-nagyapai-nagybatyam-szemevel_1597.html?q=Minerva; letöltve: 2013. november 20. (A továbbiakban: NAGY)
 14. NAGY.
 15. MURÁDIN Jenő, „Építő gondolatokat hirdetve.” *Minerva Rt. Igazság* [Kolozsvár], XLI. évf., 2. sz., 1980. január 4., 3. (Murdin Jenő írását, jelen tanulmány függelékéeként, teljes terjedelmében újraközöljük.)
 16. JÁSZ Pál, A „Minerva” első tíz éve. *Pásztortűz*, 16. évf., 21. sz., 1930. október 19., 486–488. (A továbbiakban: JÁSZ). (Jász Pál írását, jelen tanulmány függelékéeként, teljes terjedelmében újraközöljük.)
 17. Uo., 486.
 18. Uo.
 19. GAAL György (összeáll.), Kolozsvár kétezer esztendeje dátumokban, in *Kulcsok Kolozsvárhoz. A föl nem adható város*. Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár–Mozaik Kiadó, Szeged, 2000, 352.
 20. *Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R.-T. Kolozsvár, Üzleti Jelentés és Zárószámadás az 1944. Évi XXV. Üzletéről*. Kolozsvár, 1945 (A továbbiakban: JELENTÉS – 1944). Ezúton mondunk köszönetet Murádin Jenő művészettörténésznek, aki ezt a saját gyűjteményében őrzött ritka kiadványt önzetlenül a rendelkezésünkre bocsátotta.
 21. Lásd a 7. sz. lábjegyzet pontosítását.
 22. Kolozsvári Állami Levéltár, Fond nr. 990. [990. sz. fond]: Tipografia Minerva Cluj [Minerva Nyomda, Kolozsvár], 1920–1948, 1. sz. iratcsomó (A továbbiakban: MINERVA FOND). A RMIL Krizsó Kálmán által írt szócikke 653 alapítót említ. Vö.: RMIL – 3, 596.
 23. A Minerva induló tőkéjét biztosító alapítók névsorát e tanulmány függelékében közöljük.
 24. JÁSZ, 486.
 25. MONOKI István (összeáll.), *Magyar könyvtermelés Romániában (1919–1940). I. kötet: Könyvek és egyéb nyomtatványok*. Sajtó alá rendezte: DÁVID Gyula és JANCsik Pál. Erdélyi Múzeum-Egyesület–Országos Széchényi Könyvtár, Kolozsvár–Budapest, 1997, 6881. tétel, 504. (A továbbiakban: MONOKI) Monoki István leírása ekképpen hangzik: „A Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R. T. Kolozsvárt V–IX. évi üzleti jelentése és zárószámadása az 1924–1928. üzletéről. Cluj-Kolozsvár, /1925–/1929. 5 db, 30 cm.”

26. A felsorolt üzleti jelentések és zárószámadások bibliográfiai adataiért lásd a jelen kötetben közölt bibliográfia 2801–2814., továbbá 2825–2832. tételeit. (E jelentésekre a továbbiakban JELENTÉS – [évszám] formában hivatkozunk.)
27. JELENTÉS – 1944.
28. KOVÁCS KISS, 4.
29. A húségeskü megtételét jóval a trianoni békeszerződés aláírása előtt született két rendelet írta elő, amelyek az erdélyi magyar középosztály összeomlását indították el. Mindkettőt a Kormányzó Tanács (Consiliul Dirigent) hozta meg, Iuliu Maniu elnöklése idején, 1919. február 16-án. Az egyik, a 918. számú rendelet, amelyet Vasile Goldiș, a vallás és közoktatás reszort főnöke írt alá, a magyar tannyelvű állami iskolák tanszemélyzetének rendelte el a húségesküt. A másik, a 121. számú rendelet, amelyet dr. Aurel Lazăr, az igazságügyi reszort főnöke jegyzett, az igazságügyben dolgozókra vonatkozott, és előírta, hogy „*Valamennyi igazságügyi szerv (bírák, ügyészek, közjegyzők, ügyvédek) köteles új hivatali esküt tenni a következő szöveg szerint: »Esküszöm a mindenható Istenre, hogy I. Ferdinánd királyhoz és a román államhoz hű leszek, hogy az ország törvényeit és a Consiliul Dirigent rendeleteit tisztelettel fogom megtartani, hogy hivatalomnak becsülettel, lelkiismerettel és pártatlansággal eleget teszek, s hogy a hivatalos titkot megőrzöm. Isten engem úgy segítjen!«*” A rendelet 2. paragrafusa pedig leszögezte: „*Azok, akik felhívásra nem teszik le azonnal az esküt (ünnepélyes deklarációt), elveszítik állásukat. Nyugdíjigényüket a román állam nem ismeri el, az ügyvéd, a közjegyző és a szakértők pedig nem működhetnek tovább e hivatásukban. A hivatali elbocsátást, illetőleg az ügyvédi mesterség gyakorlásának betiltását minden előzetes eljárás nélkül ki fogom nyilvánítani, amint az eskü megtagadása tudomásomra jut.*”
30. Romániai Magyar Irodalmi Lexikon, V/2. kötet, DÁVID Gyula (főszerk.). Erdélyi Múzeum-Egyesület–Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár–Bukarest, 2010, 1113; lásd még: OSVÁT Kálmán (szerk.), Erdélyi Lexikon. Oradea–Nagyvárad, Szabadsajtó Könyv- és Lapkiadó Rt., Satu-Mare (Szatmárnémeti), 1928; újrakiadása: KUTI Márta (szerk.), Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2002, 363. (A továbbiakban: EL); lásd továbbá: DR. VÉKÁS Lajos budapesti jogászprofesszor (a Minerva-vezérigazgató dr. Vékás Lajos unokája) 2013. január 6-i levele a szerzőhöz (a Minerva Archívumban). A megosztott információkért dr. Vékás Lajos professzornak, a Magyar Tudományos Akadémia alelnökének ezúton mondunk köszönetet. Hálával nyugtazzuk azt is, hogy a nagyapjának e kötetben közölt fényképét önzetlenül rendelkezésünkre bocsátotta.
31. NYÍRÓ József: Vékás Lajos. Páosztortúz, 26. évf., 4. sz., 1940. április, 194–196. (Nyíró József írását, jelen tanulmány függelékeként, teljes terjedelmében újraközöljük.)
32. Lásd a jelen tanulmány további fejezeteinek adatait.
33. VÉKÁS Lajos, Az első tíz év. Páosztortúz, 16. évf., 21. sz., 1930. október 19., 473–474. (Vékás Lajos írását, jelen tanulmány függelékeként, teljes terjedelmében újraközöljük.)
34. RMIL – 3, 598; lásd még: KOZMA Hunor: Kolozsvári könyvkiadás a két világháború között. Szakdolgozat, Babeș-Bolyai Tudományegyetem, Könyvtárszak, Kolozsvár, 2007 (A továbbiakban: KOZMA. Ezúton mondunk köszönetet Sipos Gábor főlevéltárosnak, aki erre a munkára a figyelmünket felhívta.); Katóka Gyula az államosítás után is a vállalat munkatársa maradt.
35. Szabó Eleket (Gyoma, 1894. március 25–1971. december 7., Torda) az 1920-ban Budapestről visszavonuló román csapatok hozták Kolozsvárra. A fiatal gépmes-

- ter feladata az volt, hogy a gyomai nyomdából leszerelt és elhozott gépeket Kolozsváron felszerelje, és ezzel az első román nyomdát, az Ardealult, beindítsa és beüzemelje. Fél év múlva felmondtak neki, s mivel nem kapta meg a román állampolgárságot, gépmesterként a magyar érdekeltségű Minerva nyomdában helyezkedett el. Később a síknyomó részleg vezetője lett, 1940. után pedig a technikai osztály élére került. Az államosítást követően is a nyomdában maradt, később a nyomdai szakiskola tanára volt, és onnan vonult nyugdíjba. (Szabó Elek unokájának, Simonffy Katalinnak és férjének, Szabó Gyulának szíves közlése, 2015. november 21.) Szabadidejében a többszínnyomású nyomdagép megvalósításán dolgozott, amelyet az 1930-as évek elején a New York-i R. Hoe & Co. gépgyárban is bemutatott. Vö.: Nyomdászati lexikon. Biró Miklós, Kertész Árpád, Novák László (szerk.). Biró Miklós kiadása, Budapest, 1936., 441.
36. Részletekért lásd: *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon.*, II. kötet, Balogh Edgár (főszerk.). Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1991, 75–76.
 37. 1918 előtt volt főispán Kolozsváron, Trianon után áttelepült Magyarországra. Minerva-elnöki tisztsége mögött feltehetően 1940. augusztusa utáni visszatérési szándéka húzódott meg, de visszaköltözésére már nem került sor, mert 1944 elején Magyarországon elhunyt.
 38. JELENTÉS – 1943.
 39. Józán Miklós 1943-ban „korelnök” megjelöléssel szerepel a jelentésben.
 40. Az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke.
 41. Részletekért lásd: Pteancu vezérfelügyelő legújabb rendeletével tíz magyar középiskolát fojtott meg. *Ellenzék* [Kolozsvár], 44. évf., 80. sz., 1923. április 8., 1–2.; Újabb retorziókkal fenyegeti Pteancu a magyar iskolákat. *Ellenzék* [Kolozsvár], 44. évf., 276. sz., 1923. december 5., 1.
 42. Kolozsvári Állami Levéltár, Fond: PCR Cluj, fond 3, dos. 35, 220.
 43. Elhunytát követően a tisztséget egy évig nem töltötték be. Lásd: JELENTÉS – 1934.
 44. JÁSZ, 487.
 45. Stein János egykori könyvkereskedését, amely a kolozsvári magyar értelmiség fontos találkozóhelye volt, a tulajdonos 1886-ban bekövetkezett halálát követően fia, Stein Gábor örökölte. Az üzlet a Belközép utca (ma Hősök [Eroilor] útja) 4. szám alatt működött.
 46. PÉTER Károly, TÓTH Irma, MEZEI Mihály, *Olvasókönyv a magyar népiskolák II. osztálya számára.* Cluj-Kolozsvár, Minerva, 1920.
 47. A lap kiadásának és történetének részleteit lásd jelen tanulmány A *Magyar Nép* című képes néplap fejezetében.
 48. Részletekért lásd: JELENTÉS – 1924.
 49. JÁSZ, 487.
 50. JELENTÉS – 1924.
 51. Uo.
 52. Lőrinczy Zoltán ellenőr és Hadházy Sándor pénztárnok 1924. március 14-i, 120/1924. sz. folyamodványa az Egyházi Képviselő Tanácshoz, és az EKT vonatkozó intézkedése. Unitárius Egyház Levéltára, Kolozsvár, 714–1924/2. jelzet.
 53. KRIZSÓ, 151.
 54. JÁSZ, 487.

55. 7592. sz. Telekkönyv, 174. hrsz., Kolozsvár (telekkönyvi másolat a Minerva Művelődési Egyesület irattárában).
56. SZOPOS Sándor tusrajzát a Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Brassai Sámuel utcai új székházáról *A Hírnök* című lap 1930. évi 21. száma közölte.
57. JÁSZ, 487.
58. JELENTÉS – 1923.
59. Uo.
60. VÖ.: KRIZSÓ Kálmán, Nyomdászat Tordán, in *Torda és környéke régi képeslapokon*. Nagy Pál (szerk.). Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2001, 77.
61. VÖ.: JELENTÉS – 1924.
62. KRISTÓF György: *Maurițiu Jókai. Biografie și caracterizare cu prilegiu aniversării de o sută de ani dela nașterea lui. Din încredințarea și cu sprijinul Ministerului artelor și al cultelor. Cu adaus: Câteva nuvele caracteristice de ale lui Jókai*. Traducerea de Árpád Bitay. Cluj [Kolozsvár], Minerva [1925].
63. JELENTÉS – 1926.
64. Uo.
65. *Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. könyvkereskedésének könyvjegyzéke*. Kolozsvár, Minerva, 1926.
66. JELENTÉS – 1927.
67. 1928-ban két, majd nem sokkal később egy újabb Linotype-szedőgépet állítottak üzembe, amelyek két műszakban történő működtetése az újságok és könyvek gyors előállításához szükséges kapacitást biztosította. A későbbiek során a szedőgépek száma kilencre nőtt. A húszas évek végére már mintegy 21 ezer példányban készülő *Magyar Nép* nyomtatására körforgó-nyomdagépet szereztek be. VÖ.: KRIZSÓ, 149–150.
68. Az Erdélyi Szépmíves Céh sorozata 1925-ben P. Gulácsy Irén *Hamueső* című kötetével indult. Az 1–23. számú köteteket a Lapkiadó Rt., a 24–37. számúakat a Minerva Rt., a 38–61. számúakat a Concordia Rt., majd a 62–136. számúakat ismét a Minerva Rt. nyomtatta.
69. JELENTÉS – 1928.
70. Teljes neve: Lapkiadó és Nyomdai Műintézet Rt.; a *Keleti Újság* és az *Erdélyi Irodalmi Szemle* kiadója, 1918-ban alapították, részvényei 1927-ben a Minerva Rt. birtokába kerültek, 1933-ban pedig nyomdai felszerelését is beolvastották a Minerva-üzemekbe.
71. EL, 234–235.
72. Uo.
73. A laptulajdonos Lapkiadó rt. igazgatója volt; 1927-ben politikai pályára lépett.
74. EL, 168–169.
75. Uo., 367.
76. 7592. sz. Telekkönyv, 163. hrsz., Kolozsvár (telekkönyvi másolat a Minerva Művelődési Egyesület irattárában).
77. JÁSZ, 487.
78. JELENTÉS – 1929.
79. Bibliográfiánk összeállításakor ebből csak négy címet sikerült azonosítanunk.
80. JELENTÉS – 1929.

81. BALÁZS András, *Adatok az erdélyi kisebbségek iskolavédelmi küzdelmeihez, 1919–1929.* Kolozsvár, Minerva, 1929.
82. A pénzügyi szervek követelésére, a Minervának a *Magyar Nép* kiadására néhány évig külön részvénytársaságot kellett működtetnie, ami újabb terheket rótt az amúgy sem könnyű helyzetben levő vállalatra. Vö.: KRIZSÓ, 150.
83. JÁSZ, 487–488.
84. RMIL – 3, 597.
85. JELENTÉS – 1930.
86. JELENTÉS – 1931.
87. JELENTÉS – 1932.
88. JELENTÉS – 1933.
89. RMIL – 3, 597.
90. JELENTÉS – 1934.
91. JELENTÉS – 1935.
92. JELENTÉS – 1936.
93. Torday cége Kolozsváron, a Nicolae Iorga (Jókai utca) 3. szám alatt székelt.
94. Az építkezési tervek, engedély és hivatalos átvétel részleteiért lásd: Kolozsvári Állami Levéltár, Fond Primăria Municipiului Cluj (Kolozsvári Polgármesteri Hivatal iratai), dos. nr. 14 447-1938. Lásd még: KRIZSÓ, 149.
95. JELENTÉS – 1937.
96. Uo.
97. Az átszervezett Pásztortűz. *Pásztortűz*, XXIV. évf., 1. sz., 1938. január, számozatlan kezdeti oldal.
98. JELENTÉS – 1938.
99. Lásd a jelen tanulmány függelékében a létrehozott népkönyvtárak megyénkenti kimutatását.
100. KRIZSÓ, 157.
101. JELENTÉS – 1939.
102. KRIZSÓ, 157.
103. A jelen kötetben közzétett bibliográfia adatai szerint ebben az időszakban a Minerva 1599 kiadványt nyomtatott.
104. MONOKI, 14–25.
105. *Nyomdászati lexikon. A szedés, gépszedés, betűöntés, stereotípia, galvanoplasztika, nyomtatás, litográfia, mélynyomás, offset, könyvkötészet, klisékészítés, papíros, kalkuláció, üzletvitel, helyesírás, az üzemben előforduló elektrotechnikai és a sokszorosító iparban szükséges sok-sok egyéb tudnivalók összefoglalása.* Biró Miklós–Kertész Árpád–Novák László (szerk.). Biró Miklós kiadása, Hungária Nyomda Rt., Budapest, 1936.
106. Az Erdélyi Tudományos Füzetek jelentős részét az Erdélyi Múzeum-Egyesület adta ki, de a sorozatot – három szám kivételével – kezdetől a Minerva nyomtatta.
107. Az Erdélyi Ritkaságok sorozat külső címlapjának kerete az első kolozsvári nyomtatvány (Heltai Gáspár 1550-ben megjelent *Katekizmusa*) címlapjának hú másolata.
108. A Minerva az államosításig több mint negyvenféle sajtóterméket állított elő. Lásd: KRIZSÓ, 153.
109. *Minerva – Enciclopedie Română.* Editura Comitetului de Redacție al Enciclopediei Române, Minerva, Cluj, 1929, 978 oldal.

110. KRIZSÓ, 156.
111. Az enciklopédia szerkesztőbizottságának tagjai: Augustin Maior, Romulus Demetrescu, Aurelian Florinescu, Sever Pop, Ana Voileanu-Nicoară, Alexandru Christescu, Ștefan Meteș, Valeriu Bologna, Victor Lațiu, Septimiu Popa, Ion Mușlea és Petru B. Cirlea.
112. Ezúton mondunk köszönetet Maister Évának, a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár munkatársának, aki a *România Nouă* bibliográfiai adatainak tisztázásában nyújtott önzetlen segítséget.
113. Corneliu Coposu – aki 1990 után az újraalakított Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt elnökeként vált közismertté – 1935 és 1937 között volt a *România Nouă* című újság munkatársa. Lásd: http://www.corneliu-coposu.ro/articol/index.php/60_biografia_seniorului_in_date/; letöltve: 2010.07.25.
114. Mircea Popa, *Tradiții ale presei românești din Cluj-Napoca*. <http://blogdeeditor.blog.com/2010/01/29/la-multi-ani-mircea-popa/>; letöltve: 2010.09.09.
115. JELENTÉS – 1940.
116. Uo.
117. A Concordia-nyomda 1920-ban létesült, kezdetben a Református Kollégium alagsorában működött, ahonnan 1922-ben az Egyetem utca 8. szám alatti épületbe költözött; 1942 áprilisáig itt állították elő az *Ellenzék* című napilapot, akkor a nyomdát felszámolták, és gépeit a Minerva-üzemek vették át.
118. Az Ardealul S. A. 1919–1941 között működött Kolozsváron, székhelye a mai Memorandumului (Unió) utca 22. szám alatt volt; 1941-ben Nagyszebenbe költözött, s a vállalatot, berendezéseivel együtt, a Minerva Rt. vásárolta meg.
119. JELENTÉS – 1941; JELENTÉS – 1942.
120. Az építkezési tervek részleteiért lásd: Kolozsvári Állami Levéltár, Fond Primăria Municipiului Cluj (Kolozsvári Polgármesteri Hivatal iratai), dos. nr. 33398-1943. A Minerva 1943. július 21-én kérvényezte a Szappany utcai épület bővítését. A meglévő épületre, annak statikai megerősítésével, két emeletet akartak építeni, és az ehhez szükséges (a most már az Unió utca 3. szám alatt székelő Torday Mihály építőmester által készített) tervekbe is nyújtották a Kolozsvári Polgármesteri Hivatalnak. A kérelmet 1943. július 30-án a 33.398/943. számú véghatározattal jóváhagyták.
121. 4616. sz. Telekkönyv, 172. hrsz., Kolozsvár (telekkönyvi másolat a Minerva Művelődési Egyesület irattárában).
122. A Minerva-üzemek ingatlan vagyonának részét képezte akkoriban a kolozsvári Unió (később December 30., ma Memorandumului) utca 23. szám alatti ingatlan is, amely formálisan a nyomdász szakszervezet (Uniunea Muncitorilor Grafici din România) tulajdonát képezte, de amelyet e célra szintén a részvénytársaság szerzett meg. Lásd: 3943. sz. Telekkönyv, 391. hrsz., Kolozsvár (másolat a Minerva Művelődési Egyesület irattárában).
123. JELENTÉS – 1943.
124. JELENTÉS – 1944.
125. Részletekért lásd: Kolozsvári Állami Levéltár, Fond Primăria Municipiului Cluj (Kolozsvári Polgármesteri Hivatal iratai), Dosar CASBI Cluj nr. 342. A bukaresti

- értésítésért arról, hogy a Minervát a CASBI-lajstromról törölték, lásd a hivatkozott iratcsomó 9. sorszámú dokumentumát.
126. Krizsó Kálmán szerint: „Az ezres szám határát súrolja a Minerva grafikai vállalatában előállított tudományos és irodalmi művek száma, függetlenül a 265-féle tankönyvtől. Ezek könyvészeti ismertetése külön kötetet tenne ki, emellett évekig tartó szorgalmas munkát igényelne, s még így sem bizonyos, hogy mindegyik kiadványhoz hozzájutna korunk kutatója. Mert sok elpusztult a háború viharában, ám emellett igen sok, a tudományos kutatás számára igen értékes dokumentációnak volt a sírásója, elpusztítója a felszabadulás utáni években felelős posztokra állított, hozzá nem értő, mindent a papírmalomba irányítók barbár intézkedései.” Vö.: KRIZSÓ, 155.
127. A Minerva ingatlan vagyonának tulajdonjogát a telekkönyvekben egyszerűen átírták a Román Munkáspárt Kiadóvállalatára. Jogalapként a telekkönyvi bejegyzés az 1948/150. számú Törvényt említi, csak hogy ilyen számú törvény 1948-ban nem született. Létezett azonban az 1948/150. számú Dekrétum, amelyet a Művészeti és Tájékoztatási Minisztérium 1948. július 16-án fogadott el, s amely a Román Munkáspárt Kiadóvállalatának közhasznú jogállását ismerte el, ennek 5. cikkelyében viszont az áll, hogy a kiadóvállalat vagyonát az RMP-tagság pénzbeli adományai, az RMP által birtokolt javak, adományok, szubvenciók és hagyatékok, továbbá „a kiadóvállalat által bármilyen más módon szerzett jövedelmek” képezik. A Minerva-vagyont az általános államosítást elrendelő 1948/119. számú Törvény nem vette állami tulajdonba, ennek ellenére, 1949. január 14-én, amikor a CASBI-vagyonokat felszámolták, és a Minerva helyzetét újra megvizsgálták, a bizottság által készített jegyzőkönyv rögzítette, hogy a Minerva teljes vagyonát „az 1948/119. számú Törvény alapján államosították, amint ezt az 1948/133bis. számú *Monitorul Oficial* (Hivatalos Közlöny) is rögzítette”. A hivatkozott közlőnyben azonban az államosított intézmények és vállalatok között a Minerva nem szerepel.
128. A Román Munkáspárt már korábban ellenőrzése alá vonta a Minerva Rt.-t, és annak káderpolitikájába is határozottan beleszólt. 1948. március 26-án például, a párt Kolozs megyei bizottságának káderosztálya megbízhatónak találta „a Minerva-nyomda” igazgatóját, dr. Rösler Viktor párttagot, aki „közgazdász szakértő”, aki „korábban a párt orgánumának, az Igazságnak a belső munkatársa volt”, „akit a párt helyezett igazgatói tisztségbe”, „aki a nyomdát hozzáértéssel vezet és igazgatja”, és „aki a párt valamennyi határozatát végrehajtja”, de aki „nem kiforrott kommunista”, „proletár öntudattal nem rendelkezik”, ezért „munkáját ellenőrizni kell”. Kiss Márton műszaki igazgatót azonban megbízhatatlannak minősítették, rossz vezetőnek, „aki Lakatos [István – T. Sz. Z.] klikkjéhez tartozó egykori jobboldali szociáldemokrata”, „heves antikommunista”, „szabotálja a munkát”, „személyes előnyöket követ”, „veszélyes reakciós”, „a múltban a horthyista rendszert dicsőítette”, ezért leváltását javasolták. A vállalat berendezései jók, a betűkészletek „csúnyák és kopottak”, „a technikai vezetése gyenge”, de „nagy fejlődési perspektívájú”, hangzott a káderosztály tömör jellemzése. Lásd: Kolozsvári Állami Levéltár, Fond: PCR Cluj, fond 3., dos. 35., 219–221.
129. Jogalap: 1960/466. sz. Rendelet, 2. cikkely.
130. Román elnevezése: Întreprinderea Poligrafică Cluj. A vállalat 1919-ig vezette vissza történetét. „Fennállásának” 50. évfordulóját 1969-ben 230 oldalas ünne-

- pi kötettel köszöntötte, amelyben azonban a Minervának mindössze hat sort szentelt. Vö.: Gheorghe IANCU, Ioan LĂPUȘAN, *Întreprinderea Poligrafică Cluj la a 50-a aniversare, 1919–1969*. I. P. Cluj, 1969.
131. Lásd 7592. sz. Telekkönyv, 163. hrsz.; 4616. Telekkönyv, 172. sz. hrsz.; 7592. sz. Telekkönyv, 174. hrsz., Kolozsvár (telekkönyvi másolatok a Minerva Művelődési Egyesület irattárában).
132. Román elnevezése: Întreprinderea Cinematografică a Județului Cluj (Kolozs Megyei Filmvállalat). A Szocialista Művelődés és Oktatás Országos Tanácsának 1979. október 19-i 586. sz. Rendelete (Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Dispoziția nr. 586 din 19 octombrie 1979 – fénymásolata a Minerva irattárában) alapján a Szappany utca 16. szám alatti ingatlanból 748,49 négyzetméter építmény és 733,98 négyzetméter telek került a Filmvállalat kezelésébe.
133. Román elnevezése: Grupul Întreprinderilor de Gospodărie Comunală Locativă (rövidítve: G. I. G. C. L.). A Szocialista Művelődés és Oktatás Országos Tanácsának 1981. december 9-i 774. sz. Rendelete (Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Dispoziția nr. 774 din 9 decembrie 1981 – fénymásolata a Minerva irattárában) alapján a Brassai utca 5. szám alatti ingatlan teljes egészében, a Brassai utca 7. szám alatti ingatlanból 682,68 négyzetméternyi lakfelületet és 204 négyzetméternyi udvart, a Szappany utca 16. szám alatti ingatlanból pedig 754,89 négyzetméternyi lakfelület került a Városi Lakásgazdálkodási Vállalatcsoport kezelésébe.
134. Proces verbal de predare-primire (Átadási-átvételi jegyzőkönyv), 1981. január 5., iktatási száma: 1981. január 3./922. sz. (másolata a Minerva irattárában).
135. Román elnevezése: Compania Națională a Imprimeriilor Coressi S. A.
136. Román elnevezése: Imprimeria „Ardealul” Cluj-Napoca.
137. A bejegyzés jogalapja az 1990/15. sz. Törvény és a Román Kormány 1991/170. sz. Határozata volt, amelyek értelmében a Szappany (Tipografiei) utca 16. sz. alatti ingatlan telke 734/1130., továbbá épületei 749/1130. részének tulajdonosává a kolozsvári Ardealul Nyomda vált.
138. Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltára, Kolozsvár, I.12/1925. jelzet: 3722-1925 (Minerva 200 000 lejt kölcsönt kér), 492-1926 (Minerva 100 000 lejt törleszt), 9031 (Minerva 200 000 lejt kölcsönt kér), 10.535 (Minerva felhívása kölcsön visszafizetésére), 4941-1928 (Minerva-kölcsön visszafizetés), 599-1933 (Minerva-kölcsön után 10 százalékos kamatot fizet); I. 9/1931. jelzet: 4846-1931 (Minerva kölcsönt kér tankönyvkiadásra), 2419-1937 (Minerva ajánlata kölcsön visszafizetésére), 3996-1938 (Minerva-kölcsön visszafizetés); Minerva fejlődés papíron írt levelei az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgató Tanácsának: öt levél (1925. április 16., 1926. január 14., 1928. május 18./1 és /2, 1933. január 12.); és az ezekre adott hat iktatott válaszlevél.
139. Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltára, Kolozsvár, I.12/1925. jelzet: 599-1933.
140. Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltára, Kolozsvár, I.12/1925. jelzet: L. Cs. B. 1928. V/26.
141. A tantervek Bukarestből követelt gyakori változtatása miatt a korábban kinyomtatott tankönyvek tízezrei kerültek papírmalomba, és helyettük az újabb

- tanterveknek megfelelő új tankönyveket kellett kinyomtatni, ami hatalmas anyagi veszteséggel járt. Vö.: KRIZSÓ, 150.
142. A Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. levele az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsához, 1931. június 2. Az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltára, Kolozsvár, I. 9/1931–4846–31. jelzet.
143. A Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. levele az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsához, 1938. június 24. Uo., I. 9/1931–6605–38. jelzet.
144. A Minerva 1944 végéig 265 tankönyvcímet adott ki, összesen 1 055 999 példányban. Vö.: JELENTÉS – 1944.
145. EL, 215.
146. RMIL – 3, 436.
147. Uo., 436–437.
148. SZERKESZTŐK, Üzenet. *Magyar Nép*, I. évf., 1. sz., 1921. november 25., 1.
149. RMIL – 3, 436–439.
150. NAGYI Enikő Orsolya, Mit tudhatott az észak-erdélyi magyar lakosság a zsidóellenes intézkedésekről? A kolozsvári magyar sajtó (1940–1944) összehasonlító vizsgálata, in *Tanulmányok a holokausztról*, VI. kötet, Randolph L. BRAHAM (szerk.). Múlt és Jövő Könyvkiadó, Budapest, 2014, 13–104.
151. A Minerva kisebbségi kulturális, tudományos és tájékoztatási munkájának folytatóiként elhatárolódunk az egykori műintézet egyes munkatársainak zsidóellenes nézeteitől és gyakorlatától, s intézményünk nevében megkövetjük mindazokat az áldozatokat, akiknek a közölt írások hatására vagy következtében szenvedniük kellett. Ugyanakkor kegyelettel gondolunk mindazokra az erdélyi zsidó honfitársainkra, akik a holokauszt idején a Minerva egyes kiadványai által is terjesztett és népszerűsített faji kizárólagosságból és gyűlöletből fakadó gyilkos tettlegesség áldozataivá váltak.
152. Vö.: *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, IV. kötet. DÁVID Gyula (főszerk.). Erdélyi Múzeum-Egyesület–Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár–Bukarest, 2002, 430–435. (A továbbiakban: RMIL – 4).
153. MÓZES Huba, Vékás Lajos levelei Dsida Jenőhöz a Pásztortűz szerkesztéséről. *Magyar Könyvszemle*, 117. évf., 3. sz., 2001, 370–372.
154. RMIL – 4, 430–431.
155. Uo.
156. BANNER Zoltán: *Erdélyi magyar művészet a XX. században*. Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1990, 35.
157. Részletekért lásd MURÁDIN Jenő: *Ács Ferenc, az impresszionizmus erdélyi úttörője*. Littera–Veres, Székelyudvarhely, 2008.
158. MURÁDIN Jenő: Erdélyi-magyar illusztrált könyvek (1918–1944), in „Az elsüllyedt jelek”, I. A 20. századi magyar könyvillusztráció Magyarország határain kívül 1918-tól napjainkig. Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társasága, Budapest, 2003, 73. (A továbbiakban: MURÁDIN – Illusztrált).
159. Lásd ehhez: Gheorghe VIDA: Din tradiția școlii clujene de arte. *Arta* [Bukarest], 1981, 4. sz., 5–6.; Negoită LĂPTOIU: *Școala de arte frumoase din Cluj și Timișoara (1925–1941)*. ARC, București, 1999.
160. A Minerva képosztályát kezdetben maga dr. Vékás Lajos irányította. Az osztály vezetését később Reményik Sándor rokona, Imre Kálmán vette át, aki korábban

- a budapesti Stúdium könyvterjesztő vállalat vezetője volt. Budai Ilona kolozsvári, Szenczi Molnár Albert (Galaxiei) u. 7. sz. alatti lakos, volt Minerva-alkalmazott szíves közlése a szerzőnek, 2009. augusztus 8.
161. E. SZABÓ Ilona: *Szolnay Sándor*. Kriterion, Bukarest, 1974, 39–43.
162. Gy. Szabó Béla a Minerva számtalan kiadványához készített fametszet illusztrációkat. Fennmaradt egy fotó, amelyen Solnay Sándor, Szervátiusz Jenő és Gy. Szabó Béla látható a szabadiskola műtermében, 1933-ban. Ezúton mondunk köszönetet Murádin Jenő művészettörténésznek, aki ezt a történelmi felvételt – amelyet az olvasó e kötet illusztrációi között láthat – önzetlenül rendelkezésünkre bocsátotta.
163. A Minervánál berendezkedett szabadiskolai műterem egész légköréről általános képet Kováts József örökített ránk. Lásd: KOVÁTS József: *Haldokló képzőművészetünk*. *Ellenzék*, 1934. október 21., 6. Újraközölve: SZOLNAY Sándor: *Erdély színei*. Vál. és szerk.: SÜMEGI György. Komp-Press-Korunk, Kolozsvár, 2010, 41–43.
164. TIBORI SZABÓ Zoltán: *Balázs Péter*. Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 2002, 15–20.; lásd még MURÁDIN Jenő: *Erdélyi festőiskolák*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest-Kolozsvár, 1997, 67–74.
165. SZÜCS György beszélgetése Balázs Péterrel, Kolozsvár, 2000. november 27. (A szerző szíves engedélyével.)
166. Raoul ȘORBAN: *Mesterem Szolnay*. *Igaz Szó*, 1972. 11. sz. 673.
167. SZOLNAY Sándor: *A világ legvégén. Válogatott levelek és írások*. Dacia, Kolozsvár, 1973, 61–64.
168. A Minerva által szervezett kiállítások történetének, valamint az intézmény kiterjedt művelődési munkájának részletes bemutatásáért lásd: MURÁDIN Jenő: *A Minerva-tárlatok. Egy kisebbségi intézmény kultúrmissziója*. *Szabadság* [Kolozsvár], 2013. március 12., 9; március 19., 9; március 26., 9.
169. Uo.
170. Gy. SZABÓ Béla: *Liber miserorum. 50 imagines xylographi Belae Gy. Szabó*. Minerva, Claudiopoli, 1935. Ezt követték, szintén a Minerva kiadásában: *Barangolókönyv I. Egyedül. 50 fametszet*. Minerva, Kolozsvár, 1939., továbbá a *Homokvilág*. *Huszony-nyolc tusrajz Gy. Szabó Béla vázlatkönyveiből, 1937–1939*. Minerva, Kolozsvár, 1941.
171. Tóth István *10 újabb linoleummetszete Kós Károly előszavával*. Minerva, Kolozsvár, 1923; *Erdélyi színfoltok. Tóth István linoleummetszetei Kós Károly előszavával*. Minerva, Kolozsvár, 1924; *Tóth István színes linoleumai. Kelemen Lajos előszavával*. Minerva, Kolozsvár, 1927.
172. MURÁDIN – Illusztrált, 74.
173. MURÁDIN Jenő: *Vágó Gábor (1894–1968)*. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*. *Studia Historica* 2. Szeged, 1999, 549–567.
174. *Grafikai Évkönyv – Anuarul Graficei – Graphisches Jahrbuch, 1930*. Redactor și editor – Szerkeszti és kiadja – Redacteur und Herausgeber: Coloman KRIZSÓ. Cluj-Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt., 1930. (Az előző évkönyvek 1926-ban és 1927-ben láttak napvilágot, a következő 1938-ban jelent meg.)
175. A Minerva Művelődési Egyesület 2009-ben, hosszas jogi procedura nyomán, adás-vételi szerződéssel szerezte meg jelenlegi kolozsvári székházát, a Napoca/Jókai utca 16. szám alatti egykori gróf Lázár-házban.

Az első tíz év

Írta: Vékás Lajos

A *Minerva R.-T. tízéves* fennállásának évfordulója alkalmából gondolatunk önkéntelenül is az alakulás bizonytalanul induló, később lázas gyorsasággal fejlődő időszakára terelődik, amikor még csak sóvárgó vágyként élt az alapítók lelkében egy irodalmi folyóiratnak megalapítása és más irodalmi tervek megvalósítása. Ez időben az anyaországban évtizedes, hatalmas kiadóvállalatok kétségbeesetten állanak értékeik romjai felett, s egyik nagy vállalat igazgatója, amidőn mérlegeli magában, hogy leüljön és megírja-e emlékiratait és a magyar könyvnek félszázados történetét, kétségbeesetten veti fel a kérdést: vajon van-e ennek valami értelme oly időben, „amidőn maga a nyelv, amelyen és amelyért küzdöttünk és fáradtunk, talán halálra van ítélve – amidőn maga a nemzet, amelyért éltünk és dolgoztunk, pusztulásra van szánva, amelyben maga az ország, ahol születünk, ahol elhelyezkedtünk, amelyben műveltük a nyelvet, az irodalmat, a tudományt, a művészetet, mint ország szinte megszűnik”... A kétségbeesés és töprengés ilyen mérvű és majdnem mindent megbénító idejében Erdélyben, a fájdalmas és szenvedésekkel teljes állapotok közepette, új erők kezdenek bontakozni, új írók lépnek fel, és új kiadóvállalatok keletkeznek. Ezeknek a fájdalmas időknek termelő ereje hozta létre 1920-ban a *Minerva* kiadóvállalatot is, azzal a céllal, hogy szolgálja az új hazába került magyarságot kulturális téren magyar lélekkel, komoly, tiszta erkölcsű munkássággal.

Vállalatunk első lépése egy irodalmi lap kiadására irányult, ami működésének első negyedévében már valóra is vált, akkor, amikor az *Erdélyi Szemlét* tulajdonába vette, s folytatólagosan, *Pásztortűz* címen, 1921 januárjában megjelentette.

Komoly tárgyalások, a viszonyok gondos mérlegelése, az erők számbavétele s a történelmi idők fontosságának szem előtt tartása vezették be a lap megindítását. A nagy körütekintésre és a minden irányban való gondos mérlegelésre annál nagyobb szükség volt akkor, mert a hirtelen fellángoláson alapuló többféle vállalkozás, részben kellő megalapozottság, részben az olvasóközönség ízlésének, kívánságának és lelki érzelmeinek figyelmen kívül hagyása miatt, nem tudta megoldani a vállalt feladatot.

Ma, tíz év távlatából, megnyugvással és elismeréssel állapíthatjuk meg, hogy azok, akik megadták a *Pásztortűz* alapvető programját, helyes úton jártak, mert olyan irányt szabtak, amelyen – ha időközben megváltozott formában is – folytonos fejlődéssel haladt előre a lap, s ma már Erdély szellemi életének egyik nélkülözhetetlen fóruma.

A lap irányító tényezői nem állították a lapot bizonytalan, révedező, talajtalan új eszmék és kialakulatlan új irányok szolgálatába, hanem olyan alapra fektették, amely állandó és szoros kapcsolatot létesít a lap szellemi munkásai és a lap olvasótábora között. Az anyaországtól elszakadt magyarság ősi kultúráján nyugvó, hagyományokra visszatekintő érzésére fektette a fősúlyt, s a múlt tisztelete s a hagyományok kegyes ápolása révén kívánta szolgálni a magyarságot nyelvében, hitében, erkölcsiben és érzelmeiben.

Akkor, amikor a *Pásztortűz* a magyar hagyományok megőrzését, a magyar érzésnek, gondolatnak, tudásnak továbbfejlesztését, népszerűsítését, a családba való bevitelét tűzte ki követendő cél gyanánt, olyan irányt szabott, amelyen csak az előrehaladás, a fejlődés és a teljes megszilárdulás lehetett az eredmény.

A *Pásztortűz* 1921. évi első számának vezető cikkében írt nemes célkitűzés ma is változatlan erővel él. A világ még ma is forrong, zúg és zajong. A régi és új eszmék és irányok harca egyre tart, s így ma sem lehet más a vezető irány, mint ami akkor volt: „a magyar érzés, a magyar gondolat, a magyar tudás, és mindezek betetőzője, a magyar költészet, a magyar léleknek ez a lelküinktől lelkedzett gyönyörű virága”.

A *Pásztortűz* ma már a *Minerva* kiadóvállalatnak legféltettebb értéke, szívéhez nőtt legkedvesebb alkotása. A lap fenntartásához szükséges anyagi áldozatot mindig szívesen hozta meg, s tovább is áldozni fog érte, amíg ereje megengedi, s amíg a magyarság szeretetének és ragaszkodásának támogató erejét tudja és érzi nemes vállalkozása mellett.

A *Minerva* igazgatósága ma sem akar e lapja révén mást elérni, mint azt, hogy a kitűzött irányelvek alapján és annak megvalósítása révén legyen ez a lap kapocs a magyarság minél szélesebb olvasórétegei között, s igyekezzék az olvasó lelki szükségletének kielégítését szolgáló tiszta, becsületes, építő, szórakoztatva nemesítő irodalmat adni, s az olvasók tudásvágyát állandóan megfelelő formában táplálni.

A lap kulturális munkája révén elért és elérendő erkölcsi eredményben készségesen osztozunk a lap olvasóival, akik lehetővé teszik a lap fenntartását és fejlesztését.

A *Minerva* fennállásának tízéves fordulója alkalmából hálánk, köszönetünk és meleg üdvözetünk szól egyfelől a lap egykori kitűnő szerkesztőinek, akik a nemes hivatás teljes átérzésével, tudásuk és lelkesedésük egész erejével irányították a lapot, és akik ma már a legelőkelőbb irodalmi és tudományos társaságok tagjai, s akiknek irodalmi neve, országhatárokon felülemelkedve, ott él minden magyar szívében, – másfelől pedig a lap kedves olvasóinak és előfizetőinek, akik támogatásukkal lehetővé tették, hogy ma a *Pásztortűz*et, mint az erdélyi magyarság egyik legértékesebb alkotását méltathassuk.

(Megjelent: *Pásztortűz* [Kolozsvár], XVI. évf., 21. sz., 1930. október 19., 473–474.)

A „Minerva” első tíz éve

Írta: Jász Pál

Ha jól emlékszem, 1920 nyarán egy délelőtt Reményik Sándor szokatlanul derült arccal jött be az *Erdélyi Szemle* szerkesztőségébe. Erdély akkor egyetlen magyar szépirodalmi lapjánál nagyon nyomott volt a hangulat. Minden pénzforrás kimerült, a lelkesedést a sok anyagi gond teljesen megölte. Nem tudtuk, hogy még meddig vihetjük. Abban azonban bizonyosak voltunk, hogy a vég már nagyon közel van.

Egyedül voltam a szerkesztőségben. Éppen egy kommunikét fejeztem be, amelyben közöltük olvasóinkkal, hogy az elmúlt heti számot a közbejött sajnálatos technikai zavarok miatt nem jelentethettük meg.

Szó nélkül, szomorú mosolygással adtam oda a kéziratot Reményik Sándornak.

– Az ilyesmiknek nemsokára vége lesz – mondta Reményik vigasztalóan. – Éppen most jövök a *Minerva* alakuló gyűléséről. Pár hét múlva föltétlenül megindul ez az egészséges irodalmi vállalkozás, s majd kézbe veszi a dolgokat.

Nagyon rezignált voltam. Akkor hallottam először a *Minerváról*, s nem hittem a csodákban.

Reményik Sándornak azonban igaza volt. A csoda megtörtént: a *Minerva* néhány hét múlva csakugyan megkezdte működését, és még egy fél év sem telt el, az *Erdélyi Szemlét Pásztortűz* néven szárnyai alá vette.

Ennek idestova tíz esztendeje, de nekem úgy tetszik, mintha csak tegnap léptem volna át először a Király utcai rácsos ablakú ház kicsi, sötét, barátságatlan szobájának küszöbét, ahol valamikor Bartha Miklóst az osztrák tiszték olyan kegyetlenül összevagdalták. Innen indult el a *Minerva* s vele együtt a *Pásztortűz*.

Ma már mosolyogva gondolnak vissza ezekre az időkre azok, akik még ottan szegődtek a *Minerva* mellé. Hova fejlődött a *Minerva* azóta?

Most, a vállalat *tízestendős* határkövénél, alkalmasnak láttuk azt az időt arra, hogy számba vegyük ennek a nagyszerű magyar vállalatnak eddigi munkaeredményeit.

*

Az impériumváltás után az anyaországtól elszakadt s magára utalt magyarság minden téren szervezkedni kezdett, és igyekezett az új helyzetnek megfelelően berendezkedni. A magyarság szellemi vezérei már 1919-ben hangoztatják egy jelentősebb nyomdai vállalat megalakításának szükségességét.

ségét, amelynek révén megoldhatók legyenek azok a kulturális feladatok, amelyeket eddig jórészen Budapest végzett el. A részvényaláírási felhívásokat az alapítók már 1919. december havában kibocsátják, s megkezdődik egész Erdélyben az aláírások gyűjtése. Az alapítók az alapítási felhívás szerint olyan vállalatot terveztek, amely megoldja a tankönyvkiadást, elősegíti az irodalmi termékek megjelenését, szépirodalmi folyóiratot, néplapot, s esetleg politikai napilapot ad ki, és amely vállalat emellett foglalkozik mindennemű nyomdai termék előállításával és terjesztésével. A részvényjegyzés körül 35 lelkes ember buzgólkodik. Nyolc hónapi munka után sikerül 1 500 000 koronára (750 000 lej) tervezett alaptőkét jegyeztetni. A részvényjegyzésben részt vett Erdély minden számottevő tagja. Az alaptőkét 653 részvényes jegyezte, s ez a széles körű részvényérdekltség mindjárt kezdetben nagy és erős támaszául szolgált a meginduló részvénytársaságnak. A társaság alakuló közgyűlését 1920. augusztus 16-án tartotta meg, működését azonban csak szeptember 27-én kezdte meg, mert a cégbélyegzés és más hatósági ténykedések a tényleges működés megkezdését akadályozták.

Az alapítók még a részvényjegyzés ideje alatt gondoskodtak nyomdáról, amennyiben megvásárolták a Stief Jenő-féle jól berendezett könyvnyomdát és könyvkötészetet. Az alakuló közgyűlés a vételt jóváhagyta, és így a részvénytársaság programjának megvalósításához már az 1920. évben hozzáfoghatott. Már ez évben megkezdte a vállalat a legszükségesebb elemi iskolai tankönyvek kiadását, – átveszi az *Erdélyi Orovosi Lap* kiadását, s még ez évben kiadja az azóta már tíz évfolyamot ért *Erdélyi Magyar Naptárt*. Még ez évben, 1920. december 15-én megvásárolja az 1935. év óta fennálló Stein János-féle könyvkereskedést, összes készleteivel és berendezésével együtt. Ezzel működési köre kibővül, s megvalósíthatja a programjában tervezett könyvkereskedést, amelyet később papírkereskedéssel is kibővít. Még ez évben megkezdte a tárgyalásokat az *Erdélyi Szemle* átvételére. A következő év januárjában már Reményik Sándor szerkesztésében megjelenteti a *Pásztor-tűzet*, s ezzel programjának egy fontos pontját viszi a megvalósítás útjára.

Az 1921. évnek kiemelkedő eseménye a *Magyar Nép* megindítása. Az igazgatóság a néplap kiadását már 1921. június havában behatóan tárgyalja, és a tervezet elkészítésére nézve Gyallay Domokosnak megbízást ad, s már ez év november havában a *Magyar Népet* megjelenteti. Ugyancsak ebben az évben üzemelt egy újabb üzletággal, a *cinkografiai* (klisé-készítő) intézettel bővíti ki, megelőzve ezzel az összes erdélyi hasonló műintézeteket. E berendezéssel kiadói és könyvnyomdai vállalatok újabb lendületet vesznek. A lapok mellett megindul a tan- és irodalmi könyvek kiadása.

Az 1922. évben tekintélyes részvényérdekltséggel belép a részvénytársaságba az erdélyi *három magyar egyház*, főképviselője útján. Ettől az időtől kezd-

ve az intézet működésére, irányára döntő befolyást gyakorolnak a magyar egyházak, s egyben erkölcsi és anyagi támogatásukkal biztosítják az intézet zavartalan és céltudatos fejlődését. Az 1923. évnél kiemelkedő eseménye, hogy az igazgatóság megvásárolja a Brassai utca 5. szám alatti házastelket, s ezzel megveti az alapját az intézet székházának. A következő, 1924. évben az igazgatóság felépítteti a most jelzett telken az intézet székházát, s még ez év december havában az addig szétszórva levő üzemek és irodák központi elhelyezést nyernek, s ennek folytán megindul egy, az eddiginél sokkal eredményesebb termelési folyamat. Ugyanezen évben az üzemeket egy új üzemi ággal, a vonalzó-intézettel bővíti ki az igazgatóság, és megkezdí a füzeti- és üzletikönyvgyártást. Közben az igazgatóság a meglévő üzemeket is bővíti újabb és újabb gépek beszerzésével, s ezzel emeli az üzemek termelőképességét.

Az évről évre növekedő forgalom, az újabb és újabb beszerzések szükségessé tették az alaptőke fokozatos felemelését. 1924-ben az intézet alaptőkéjét 2 000 000 lejre, 1927-ben 4 500 000 lejre és 1929-ben 5 000 000 lejre emeli fel. Sajnos, a vállalat alaptőkéje még ezen emelések ellenére sem áll arányban a részvénytársaság kiszélesedett üzletkörével, s azzal a megkötött nagy vagyonrészsel, amely gépekben, felszerelésekben és ingatlanokban fekszik. A rossz gazdasági viszonyok s a magyarság általános leszegényedése megakadályozták, hogy az igazgatóság az alaptőke felemelését oly mértékben hajtsa végre, amint azt az intézet érdekei megkívánnák.

Időközben a vállalat üzletköre annyira kibővült, hogy már a Brassai utcai székház sem elegendő az összes üzemek és irodák befogadására, és ezért az igazgatóság az 1929. évben megvásárolja a Szappan utca 5. számú házastelket, amely a Brassai u. 5. szám alatti házzal kapcsolatban van, s most már ezen a két telken helyezkedik el az intézet. A részvénytársaság jelenleg 45 helyiséget foglal el, s foglalkoztat 115 szakmunkást, 52 központi tisztviselőt, illetve szerkesztőségi és kiadóhivatali alkalmazottat, s ezen felül 15 külső tisztviselőt, összesen tehát 182 alkalmazottat.

Jelenlegi üzletköre kiterjed a könyv- és lapkiadó vállalkozáson felül könyvnyomdai, könyvkötészeti, cinkografiai, vonalazási munkák vállalására, továbbá üzletikönyv, naptár és füzeti gyártására; könyv, papír, írószer, eredeti kép-, vetítógép- és rádiókereskedésre.

A *Minerva* kulturális feladatát elsősorban a fennebb már említett és kiadásában megjelenő két lapja: a *Pásztortűz* és a *Magyar Nép* útján teljesíti. Mindkét lap 10 év alatt mély gyökeret vert a magyarság körében, s áldásos és nemes missziót végez. A *Magyar Nép* a Romániához tartozó magyarság egyetlen néplapja. Elterjedettsége és népszerűsége példátlan. Ma 20 000 példányon felüli számban megy szét hetenként Erdély minden részébe, és terjeszti a tiszta magyar szellemet és a legkülönbözőbb ismereteket a falusi magyar nép körében.

A fenti lapokon kívül kiadványaival és könyvterjesztésével is nagymértékben előmozdította a *Minerva* Erdély kulturális fejlődését. Az elemi iskolai és középiskolai tankönyvek kiadását majdnem teljes egészében kézben tartja. 1929. december 31-éig 105-féle tankönyvet adott ki 633 520 példányban. A tankönyveken kívül nagyszámú szépirodalmi és népies kiadvánnyal gazdagította az erdélyi irodalmat. A fenti időpontig 132-féle irodalmi könyvet adott ki 304 710 példányban. Összesen tehát 10 év alatt a *Minerva*, a folyó évi termelést figyelmen kívül hagyva, 938 230 darab könyvet adott ki. A folyó évi termelés figyelembe vételével pedig circa 1 000 000 darab saját kiadású könyve forog közkézen. A saját kiadványokon felül fennállása óta készített még 500 000 könyvet, úgy, hogy a *Minerva* nyomdájából kikerült könyvek száma ma már meghaladja a másfélmilliós példányszámot. Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiáját összeállító György Lajos és Ferenczy Miklós egyezõ megállapításai szerint az Erdélyben megjelent összes magyar könyveknek egynegyed része a *Minerva* mûhelyébõl került ki.

A *Minerva* saját kiadványai közül is megemlítenõnek tartjuk azokat a tervszerûen szerkesztett és összeállított könyv- és fûzetsorozatokat, amelyeket a *Magyar Nép Könyvtára*, – *Minerva Könyvtár*, – *Magyar Ifjúság Könyvtára*, – *Pásztortûz Könyvtár*, – és *Minerva Népkönyvtár* címén hoz forgalomba.

A *Magyar Nép Könyvtár*ában, amelyet Gyallay Domokos szerkeszt, eddig 41 fûzet jelent meg, fûzetenként 2-6000 példányban. E fûzeteneken keresztül a *Minerva* a *Magyar Nép* útján megindított népmûvelési akció továbbvitelét végzi. A fûzetek igen olcsó árban, tetszetõs kiállításban a legértékesebb népies irodalmi termékeket és hasznos, gyakorlati tudnivalókat adják a falusi gazdanép számára. A sorozat ma már egész kis könyvtárat jelent annak számára, aki az összes fûzetet megszerezte.

A Tavaszy Sándor szerkesztésében megjelenõ *Minerva Könyvtár* a mûvelt közönség részére készült azzal a céllal, hogy az általános tudományos, történeti és világnézeti látókört szélesítse és mélyítse. A fûzetek általában 1-3000 példányban jelennek meg, s eddig a sorozatnak 15 fûzete jelent meg.

Az ifjúságnak kellemes, hasznos és szórakoztató olvasmányokkal való ellátását az Imre Lajos és Rajka László szerkesztésében megjelenõ *Magyar Ifjúság Könyvtára* kiadásával szolgálja a *Minerva*. Ezek a fûzetek szintén 1-3000 példányban jelennek meg, s eddig a sorozatnak 11 kötete került forgalomba.

A szépirodalmi kiadványok változatos és értékes sorozatát a *Pásztortûz Könyvtár* adja, amelyet György Lajos szerkeszt. E sorozatban eddig 17 kötet jelent meg, s a 18., 19. és 20. sz. kötetek elõállítására most van folyamatban.

A ponyvairodalom elleni küzdelmet a *Minerva* kétféle eszközzel igyekezett felvenni. Egyfelõl a *Magyar Nép* mellett az utóbbi két évben regény-melékletet adott, másfelõl a folyó évben megindította a *Minerva Népkönyvtár*

füzet-sorozatot, amelyben egészen olcsó áron, füzetes alakban, szórakoztató népies olvasmányokat ad közre. E sorozatban ezideig 15-féle füzet jelent meg, egyenként 5000 példányban.

A *Minerva* kulturális tevékenységének további megnyilatkozása az erdélyi magyar *Népkönyvtár* megszervezésében való részvétel. Ez az akció karöltve folyik az erdélyi magyarság más irányú kulturális mozgalmaival, és már eddig is igen szép eredményt mutat, mert a felállított népkönyvtárak száma elérte a 100-at. Az ez irányban megindított kezdeményezés mind szélesebb és szélesebb rétegeket von be az eszme szolgálatába, s ennek folytán remélhető lehet, hogy a célt, amelyet a kezdeményezők – köztük a *Minerva* is – a magyarság kulturális előrehaladása, erkölcsi nevelése és faji öntudatának megtartása érdekében maguk elé tűztek, valóban el is érik.

*

Mindezekből örömmel állapíthatjuk meg, hogy a *Minerva* sokoldalú, széles alapon nyugvó és tervszerű kultúr munkát végez, melynek további kiépítését és öntudatos továbbfejlesztését a jövőben is tőle várja Erdély magyarsága.

(Megjelent: *Pásztortűz* [Kolozsvár], XVI. évf., 21. sz., 1930. október 19., 486–488.)

Vékás Lajos

Írta: Nyíró József

Ezen a napon ünnepelte halkan, szerényen, csendben, de annál nagyobb öntudattal és melegséggel húszéves fennállását a romániai magyarság közművelődési és szellemi életének igazi fellegvára, a Minerva Irodalmi Műintézet, amely a díszközgyűlésen elhangzott adatok szerint az elmúlt húsz esztendő alatt összesen 3 310 323 darab könyvet készített, és az elmúlt üzleti évben tizenkilencféle hetilapot és időszaki folyóiratot állított elő, köztük a Pásztor-tüzet is. Az elmúlt esztendőben húszféle könyv jelent meg a Minerva kiadásában, ezekből tankönyv tizenháromféle, más irodalmi mű hétféle, kilencvenegy-féle mű pedig megrendelésre készült. A beszámolóból kiragadott adatok szerint a múlt esztendőben 11 369 darab könyvet küldött szét elemi és középiskolai tanulókat jutalmazására, húsz év alatt pedig 101 118 darabot juttatott erre a célra. Még csak egy adatot. A Minerva a nehéz gazdasági viszonyok és akadályok ellenére is a múlt évben 48 új népkönyvtárat szervezett, és ezzel a Minerva által felállított népkönyvtárak száma 411-re emelkedett.

A mi viszonyaink mellett csodálatosnak mondható, pusztán számadatokkal nincs felmérve az a szociális munka, amelyet húsz esztendő alatt végzett a Minerva, nincs benne a munkások ezreinek kenyere, annak a sok kéznek, léleknek és agynak lelkiismeretes és önfeláldozó munkája, amely lehetővé tette, hogy legnagyobb szellemi és művelődési intézményünk a magyarság életének minden fontos pontján, a kulturális élet teljes munkamezején példamutató öntudatossággal teljesítse hivatását és valósíthassa meg az alapítók által sorsunk legsúlyosabb perceiben, egy nép életmentése pillanataiban kitűzött nagy célt. Hogy ez sikerült, és hogy ezen intézmény további hivatásának és munkalehetőségeinek feltételei fokozottan biztosítva vannak a jövőre is; annak érdeme munkatársai mellett elsősorban és legfőképpen a Minerva vezérigazgatóját, dr. Vékás Lajost illeti, aki alapítása óta áll a vállalat élén. Az ő kivételes képességei, széles látóköre, megfontolt bölcsessége, higgadtsága, erős jellembeli és szellemi szilárdsága, rátermettsége, tapasztaltsága, mondhatni e föld történelmi alapjain nyugvó erkölcsi erőssége és biztonysága, mindenki által nagyra becsült egyénisége, pontossága és lelkiismeretessége tették lehetővé azt az eredményt, amely előtt két évtized után kalaplevéve áll meg a romániai magyarság. Bármennyire tiltakozik is ismert szerénysége ellene, ezért kell a Vékás Lajos személyét az ünnep kapcsán előtérbe állítanunk. Régi szokás szerint a kiváló emberek érdemeit csak haláluk után szokás elismerni és méltatni, – aztán a legtöbb-

ször megfelelkezni róluk; ma azonban az élet törvényei mást parancsolnak, és éppen ezek az élettörvények teszik kötelességünkkel, hogy ne csak a halottaktól, hanem az élőkől vegyünk példát. Annak pedig különösen kell örülnünk, hogy vannak ilyen férfaink, mert ez a mi legnagyobb erősségünk és sorsunknak további biztosítója. A halott nagyok ugyanis hallgatnak, és munkájuk lezárult, bizonyos bevégeztséget mutat, az újabb feladatokkal szemben csak eredményeikkel hatnak, de nem küzdőkésesek; az élők azonban tovább dolgoznak szívök és agyuk tiszta világánál, lelkük, szellemük és kezük képességének teljes erejével és bizonyosságával, irányt mutató céltudatossággal. A halott nagyok már történelem, az élők azonban csinálják a népek történelmét, és munkájuk eredménye kenyér, sors, élet és jövő. Ne haragudjék tehát Vékás Lajos, mert nem neki, de nekünk van szükségünk rá, hogy – ha múltó pillanataira is – kikényszerítsük munkaasztala mellől, és népének nyilvánossága elé állítsuk. Néhány igen sürgős és igen fontos tanulságra szeretnénk vele kapcsolatosan rámutatni.

Tisztelet a kivételeknek, és bár ne volna igazam, de úgy látom, hogy ma is inkább vagyunk az álmódosítások, tervezetések, elgondolások, jótakarások, magunk sorsát és életlehetőségeit másokon keresők, ideiglenességekbe kapaszkodók, belső lángolásokban égők, vagy a csalódottság fáradtságától tehetetlenek, az öntudat hiányosságai miatt bizalmatlanságba és sötétlátásra fordultak népe; mint a belső erősségünktől feszülő hitnek, önbizalomnak, ön- és céltudatos, komoly és valóságos, kitartó, türelmes és minden akadályt az útból elhárító, csendes, de annál eredményesebb építőmunkának, mint amilyen testvérünk, Vékás Lajos. Még mindig aggasztóan sokan vannak, akiknek meg kell tanulniok tőle, hogy akármilyen munkaterületen minden munka – ma kiváltképpen – nemcsak kötelesség, de hivatás, amely egész embert és egész életet kíván, fenntartás nélkül. Még mindig csak kevesen tudják, hogy nincs az a látszólag kicsiny munkakör, amely ne a legnagyobb emberi képességeket kívánná meg, amely ne illeszkedne be lényegi fontossággal a népsorsba. A Vékás Lajos életének és munkásságának egyik megvalósított értéke ez az öntudat, amelyet bevitt még a hidegtestű, acélfényű gépek munkaritmusaiba is, és nem hullott ki egyetlen betű sem a kezéből, amelyet saját lelkében meg ne fűrésztött volna, és amelynek jelentőségét népe művelődésének szempontjából teljes tudatossággal előzőleg fel ne mérte volna. Így és csakis így teljesíthette hivatását az a közel három és félmillió könyv, amely az anyanyelv igéit és tápláló erejét hordta szét két évtizeden át az arra szomjúhozóknak. Ennek a ténynek jelentőségére – azt hiszem – nem kell külön rámutatnunk.

Másik sajátossága a Vékás Lajos egyéniségének, hogy életében nem kicsinyelt le és nem tartott lényegtelennek semmi munkát, amit el kellett vé-

geznie. Ugyanolyan gondossággal és már-már túlzott lelkiismeretességgel végezte az ilyen munkát is, mint amikor egész népére kiható nagy ügyekben kellett határoznia. Kicsiny dolgokban is nagynak lenni, ez az élet és boldogulás titka, a sors egész vonalán, és ezt jó megtanulni tőle. A kicsit szeretnünk, becsülnünk kell, hogy nagygyá lehessünk magunk is. Ezek az élet sejtjei, amelyekből felépül maga az élet.

Többször megfigyeltem, hogy elpirul, mikor „vezérigazgató úr”-nak szólítják. Nem véletlen, hogy ezt említem, és nemcsak közismert szerénységének és belső világa finomságának jellemző bizonyítékát látom ebben, hanem – pár szórn volna ezzel kapcsolatban. Gr. Bethlen György említette róla mondott köszöntőjében: „A néhány év előtti gazdasági válság idején a vezérigazgatótól kezdve az összes alkalmazottak nagy áldozatokat hoztak, hogy a Minerva üzletmenetét biztosítsák, és vagyonaágát átmentsék kedvezőbb időkre, ami teljes mértékben sikerült is.” ... Kevés ilyen vezérigazgatóról hallott a világ, aki hozzá hasonlóan cselekedett volna önszántából, de aki őt ismeri, az ilyen dolgokon meg se lepődik, hiszen ez Vékás Lajos. A másik tény, hogy az alkalmazottak mindennapi kenyerük terhére szintén önként követték őt, hasonlóan nem csoda azok előtt, akik ismerik a helyzetet, és tudják, hogy a Minerva tulajdonképpen egy nagy család, amelynek gondoskodó feje a „vezérigazgató úr”. Szentül meg vagyok győződve róla, hogy Vékás Lajos nem elpirulna, hanem boldogan felemelné fejét, ha az „alkalmazottak” így szólítanák meg: „Édesapám!”, mert azt is szemébe lehet mondani, hogy valóban az is.

Nem véletlen, hogy ez így van. Vékás Lajos ugyanis azok közül a kevesek közül való, akinél az ember mindég nagyobb, mint a cím. Aki csak futólag érintkezik is vele, lényének varázsa alá kerül. Jól esik érezni a belőle kiáradó jóságot és jóakaratot, biztóságot, készséget, szerénységet és mégis határozottságot, megfontoltságot, higgadtságot, nyugalmat, a lélek mély etikai értékét, a dolgok lényegébe tekintő ítélőképességét, modorának finomságát és közvetlenségét, jellemének megingathatatlanságát, a meggyőződésnek sziklaszilárdságát, látni a férfit, akiről azt szokták mondani, hogy ember a talpán. Az pedig a romániai magyarságnak külön szerencséje, hogy azon a poszton áll ez a férfi, annak az intézménynek az élén, amelynek helyes vezetése és irányítása a magyarság életének szempontjából elhatározó jelentőségű és fontosságú.

Tudom, hogy nem szereti Vékás Lajos önmagáról az efféle beszédet, de a húsz esztendő évfordulónál kötelességünk megállani az ő személyénél is, legalább egy néma kalapemelésre...

(Megjelent: *Pásztortűz* [Kolozsvar], XXVI. évf., 4. sz., 1940. április, 194–196.)

„Építő gondolatokat hirdetve”

MINERVA RT

Írta: Murádin Jenő

A piac fele járva hetek óta nem hallom már a szedőgépek jellegzetes, semmi-vel össze nem téveszthető zaját. Gyakran játszottam pedig azzal az ötlettel, hogy a Brassai vagy a Dávid Ferenc utcákon átsétálva, a földszinti gépterem zaj-halmazából megpróbáljam kikövetkeztetni a szedőgép munkafolyamatát, a szedő mozdulatait... Most áll le a matricák hullása... Vége a sornak. A szedő ránt a karon, a kis ólomkazán megdől, a félfolyékony fémbe benyomódnak a betűk. Aztán koppan a tálcán a máris keménnyé lett, kiszedett ólomsor. És így egymás után, míg könyvnek, újságnak hasábjai nem sorakoznak a tördelők asztalán...

Hatvan évig adott otthont ez az épület a legnagyobb kolozsvári nyomdának. Most már nem csattan a fémkapu automata zárja, kiürültek a géptermekek. Megszűnt egy intézményi székhely. Új nyomdatermek épültek: valószínű palota, mely egyesíti a vállalat valamennyi részlegét. A Brassai utca 5-7. szám alatti egykori Minerva üzem pedig már csak a múltat idézve jelent emléket, szimbólumot – egyre kevesebbek tudatában.

Pedig intézmény volt kultúrtörténeti vonatkozásban is a Minerva nyomda, a mai Nyomdaipari Vállalat jogelődje. Erdélyi könyvkiadásunk története, folyóiratkultúránk históriája meg nem írható munkájának ismerete nélkül.

Azóta, hogy „betű-vetőink” egyik legnagyobbja, Heltai Gáspár a XVI. század közepén megalapította nevezetes kolozsvári nyomdáját, a könyvcsinálás és forgalmazás mesterségéből nem is fogyott ki soha ez a város. Nagy veszedelmek idején is gondunk volt a könyvre. Nehéz időkben is otthonra lelt a betű az iskolaváros tudományt tápláló falai között. Nem volt ez más-képp fordulatos huszadik századi történelmünk során sem. A nagy világgégés után, már az első világháborút követő békeévben megszületett kultúrpolitikaink legértelmesebb ötlete: egy mindent vállaló műveltséget terjesztő fórum életre keltése.

Utánanyomozva a Minerva RT történetének, az intézmény alapító okmányából kell legegységesebb is idéznem. El sem ült még Európában a fegyverek zaja, forradalmak eltiprására készült a nemzetközi reakció, mikor ez az okmány már a békére, a jövőre gondolva hív föl műveltségünk ápolását helyezve mindenek fölé. 1919. április elsején néhány előrelátó férfiú részvényjegyzési felhívással fordult Erdély magyar közösségéhez. Intézményalapító szándékuk indoklásában ez állt: „Egy lapkiadást is űző nyomdai vállalat a legal-

kalmasabb eszköz arra, hogy a mostani teljesen összekuszált társadalmi és kulturális helyzetet a maga orgánumaival biztosan és céltudatosan irányítsa, építő gondolatokat hirdetve, messze jövőbe néző egyetemes programot valósítson meg.”

Így alakult meg tehát a nyomdaüzemet fenntartó „RT” – az a részvénytársaság, melynek legfőbb üzleti haszna a közösség szellemi javainak gyarapítása lett.

A következő esztendőben, 1920-ban indult meg ténylegesen a tudományok istennőjének, Minervának nevét szimbólumnak és cégjelzésnek választó nyomdaüzem. Eleinte csak nyomdaipari vállalatként működött; tőkeerős volta bátorította fel arra, hogy nemsokára mint „Irodalmi és Nyomdai Műintézet” lássa el sokrétű feladatait. 750 000 lej alaptőkéje 1928-ra 4 500 000 lejre gyarapszik és ezen felül félmillió lej elsőbbségi kötvényt mutat ki.

A két világháború közti évek legrangosabb folyóiratai és lapjai készültek a Minervában. Itt nyomtatták többek között az Erdélyi Helikon és a Pásztortűz folyóiratokat; innen kerültek ki a könyvpiacra a mintaszerűen szerkesztett Erdélyi Szépművészeti Céh kiadványok. Egy időben Románia legnagyobb tankönyvkiadó vállalata volt, mely kisdíjak tízezreinek biztosított ábécés-könyvet és felsőbb osztályra érdekesítő olvasmányokat. Nemzetiségi kultúránkban feladatvállalást és bizonyosan anyagi kockázatot is jelentett olyan sorozatok megindítása és fenntartása, mint a Magyar Nép Könyvtára, Minerva Könyvtár, Magyar Ifjúsági Könyvtár. Ezekben irodalmunk klasszikusait és a jelenkor irodalmának értékeit juttatták el az olvasók százezreire.

Egy kis statisztika is ide kívánczik még. Működésének húszéves jubileumán a vállalat nem kis büszkeséggel számolhatott be arról, hogy a békeévek két évtizede alatt 3 millió 300 ezer könyvpéldány került piacra a Minerva RT cégjelzése alatt.

Üzleti vállalkozás volt a Minerva – sok mindennel próbálkozott hát tőkéjének gyarapítására. Érdekeltségei az akkori idők legnagyobb napilapjához, a Keleti Újsághoz is szoros szálakkal fűzték. Megpróbálkoztak képforgalmazással, képzőművészeti alkotások eladásával. S ha ez utóbbi akciójuk nem is váltotta be az erdélyi művészek hozzáfűzött reményeit, a műpártolás eszméje nem volt idegen a nyomda fenntartóitól. Székházukban a Minerva épület emeleti szárnyán a harmincas évek közepén Szervátiusz Jenő és Szolnay Sándor tartott fenn szobrászati és festészeti magániskolát. Földszinti helyiségükben pedig nem is egy kiállítást tartottak. Gy. Szabó Béla, Macalik Alfréd, Pataky Sándor, Radu Pușcariu, Szervátiusz Jenő, Szopos Sándor, Tasso Marchini és más erdélyi képzőművészek alkotásait tekinthette meg a közönség.

Ami pedig már a mához vezet el: még államosítás előtt a Minerva nyomda vállalta el a szellemi újjáépítés legfontosabb helyi feladatait. Első román

és magyar nyelvű könyveink ebből a nyomdaüzemből kerülnek ki. Ezek a Nicolae Bălcescu és Józsa Béla Athenaeum, illetve a Méhkas Diákszövetkezet szerkesztői gondozásában jelentek meg.

Helytállásuk mintaszerű volt, már a „frontátvonulást” követő első napokban. Vékás Lajost és Imre Kálmánt követően Moldován Pál igazgató és Kiss Márton üzemigazgató vette át a vállalat vezetését. Dolgozóik villanyszolgáltatás nélkül (!) nyomtatták ki Kolozsvár felszabadulását követően a közrend biztosításáról szóló első katonai napiparancsot. S még akkor, októberben, szedőgépeikből került ki a felszabadulás utáni első kolozsvári napilap, a Világosság.

Itt nyomtatták a Kommunisták Romániai Pártja szavát közvetítő első „pártlapunkat”, az Erdélyi Szikrát is. Azt a lapot, melyet ma Igazság néven vesz kézbe az olvasó.

(Megjelent: *Igazság* [Kolozsvár], XLI. évf., 2. sz., 1980. január 4., 3.)

A Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet alapítóinak névsora

A

Antal Béla, Belényes
Abrudbányai Ede, Cluj [Kolozsvár]
Ajvász Béla, Szkeresztúr [Székely-
keresztúr]
Dr. Ajtai K. Pál, Szsomlyó [Szilágysomlyó]
Dr. Abrudbányai Géza, Kolozsvár
Agyagási Gábor, Kiskapus
Ajtai Nagy Gábor, Nagybánya
Alsófehérvárm. [Alsó-Fehér Vármegye]
Gazdasági Bank Rt. Nagyenyed
Antal Jakab, Szsomlyó [Szilágysomlyó]
Br. Amróczy Andor, Temesgyarmat
Angi István, Szárhegy
Attl Árpád, Szászfenes

B

Brutsi László, Kvár [Kolozsvár]
Baló Károly, Kvár [Kolozsvár]
Ifj. Bőjthe Ferencz, Angyalos
Dr. Barabás és Sipos, Ssztyg [Sepsiszent-
györgy]
Özv. Balázs Károlyné, Szudvarhely [Szé-
kelyudvarhely]
Ifj. Bak Imre, Kvár [Kolozsvár]
Bartha József, Nagyborosnyó
Dr. Barabás Béla, Dsztmárton [Dicső-
szentmárton]
Bárdy Géza, Mláros [Magyarláros]
Dr. Balázs András, Kvár [Kolozsvár]
Bakó Kálmán, Kvár [Kolozsvár]
Bary Mihály, Csomaköz
Bagdi János, Ant
Bartha Lajos, Aranyosgyéres
Bakcsy Benő, Székelykocsárd
Bartalis Márton, Türkös
Bracsay Tibor, Alpestes
Id. Br. Bánffy János, Cluj [Kolozsvár]
Br. Bánffy Ferencz, Cluj [Kolozsvár]
Baloghy Mihály, Kászonfjás
Balázs József, Kászonimpér
Benedek Gábor, Kökös
Berzsy Gyula, Belényes
Becsek Aladár, Szudvarhely [Székelyud-
varhely]
Gr. Bethlen Pál, Bethlen
Gr. Bethlen Ádám, Dszentmárton [Dicső-
szentmárton]
Beliczay Tihamér, Dszentmárton [Dicső-
szentmárton]

* Kolozsvári Állami Levéltár, Fond nr. 990.: Tipografia Minerva Cluj, 1920–1948, 1. irat-
csomó. Romániai Magyar Sajtóvállalat Rt., Részvényesek befizető indexe, 1920. (A le-
véltári dokumentum szerinti sorrendben. A szögletes zárójelbe tett szövegrészek töl-
lem – T. Sz. Z.)

Dr. Benke Antal, Gysztmiklós [Gyergyó-
szentmiklós]
Ifj. Gr. Bethlen Ödönné, Gyéres [Aranyos-
gyéres]
Ifj. Gr. Bethlen Ödön, Gyéres [Aranyos-
gyéres]
Benedekfi Sándor, Rugonfalva
Dr. Gr. Bethlen György, Kvár [Kolozsvár]
Bencze Bogdán, Petrozsény
Benedek András, Aranyosgyéres
Bethlen Ödön, Kvár [Kolozsvár]
Dr. Betegh Miklós, Aranyosgyéres
Gr. Bethlen Balázs, Árokajja
Gr. Bethlen Bálint, Keresd
Benedek Zoltán, Érmihályf. [Érmihály-
falva]
Dr. Biró Géza, Kvár [Kolozsvár]
Dr. Biró Ferencz, Mláros [Magyarláros]
Biharmegy. [Bihar Vármegyei] Takaré-
pénzt. [Takarékpénztár], Nvárad
[Nagyvárad]
Biró Sándor, Szudvhely [Székelyudvarhely]
Bodor Ferncz, Vargyas

C

Citron József, Nborosnyó [Nagyborosnyó]
Czárán Berta, Erzsébetváros
Dr. Ciffra Kálmán, Nvárad [Nagyvárad]

Cs

Csathó Balázs, Cluj [Kolozsvár]
Csaba István, Lugos
Ifj. Cser János, Nvárad [Nagyvárad]
Cs. Csató Pál, Kvár [Kolozsvár]

D

Dunky Sándor, Cluj [Kolozsvár]
Dávid Béla, Cluj [Kolozsvár]
Dr. Dániel Lajos, Vargyas
Br. Dániel Ferencz, Vargyas
Ifj. br. Dániel Lajos, Tarcsafalva

Dr. Gh. Boros
Boér Zoltán, Nsztmiklós [Nagyszent-
miklós]
Bódi B. János, Ürmös
Br. Bornemisza Andrásné, Sárpatok [Ma-
rossárpatok]
Borsiczky Tivadar, Szsomlyó [Szilágy-
somlyó]
Borbáth Zoltán, Szkeresztúr [Székely-
keresztúr]
Dr. Borbély István, Kvár [Kolozsvár]
Ifj. Bódi Mihály, Ant
Dr. Bod Péter, Bonchida
Dr. Bodnár Gábor, Nagyszántó
Dr. Boronkay Béla, Cluj [Kolozsvár]
Dr. Böszörményi Károly, Pettyén
Boér Sándor, Hidvég
Ifj. Bőjte Ferenc, Angyalos
Bucsi József, Ürmös
Buzogány Kálmán, Harangláb
Dr. Bálint Miklós, Érmihályfalva
Gr. Bethlen Pál, Bethlen

Özv. Czibalmos Lajosné, Szárhegy
Corvin nyomda, Cluj [Kolozsvár]

Dr. Csere Vincze, Cluj [Kolozsvár]
Csernák Béla, Nvárad [Nagyvárad]
Cseh Zoltán, Héjjasfalva

Dajbukát Jakab, Gyimesbükk
Daly M. János, Cluj [Kolozsvár]
Dézsi János, Kvár [Kolozsvár]
Dési Hitelbank Rt., Dés
Dr. Deák Gyula, Kvár [Kolozsvár]

Dezső Miklós, Nagyajta
 Deák Miklós, Székelysztmihály [Székely-
 szentmihály]
 Deák Miklósné, Székelysztmihály [Szé-
 kelyszentmihály]
 Dési Hitelbank Rt., Dés

Dévald László, Nvárad [Nagyvárad]
 Dicsősztmárton [Dicsőszentmárton] és
 Vidéke Hitelsz. [Hitelszövetkezet]
 Dunky Sándor, Cluj [Kolozsvár]
 Özv. Draveczy Gyuláné, Gálospetri

E

Egyesült Kisegítő Tptár [Takarékpénztár]
 Rt., Torda
 Eperjesi Béla, Mikefalva
 Erdős Mór, Kvár [Kolozsvár]
 Dr. Erdős Jenő, Kvár [Kolozsvár]

Ifj. Élető K., Magyarrégen
 Dr. Elekes Domokos, Szkeresztúr [Szé-
 kelykeresztúr]
 Éltető Dániel, Magyarrégen

F

Fábián Lajos, Algyógy
 Fancsali Sándor, Mezőkeszű
 Farkas Hermann, Szászrégen
 Farkas Imre, Szászrégen
 Farkas Gáborné, Medesér
 Fekete Benjamin, Szudvarhely [Székely-
 udvarhely]
 Fejér József, Tancs
 Felszeghy Gyula, Dsztm. [Dicsőszent-
 mártón]
 Dr. Felszeghy Sándor, Dsztm. [Dicsőszent-
 mártón]
 Dr. Ferentzi Gábor, Szkeresztúr [Székely-
 keresztúr]
 Ferencz József, Cluj [Kolozsvár]
 Fekete Lajos, Fogaras
 Fekete Imre, Kiskapus
 Fekete József, Egrestö

Dr. Ferencz Mihály, Mvhely [Maros-
 vásárhely]
 Dr. Ferenczy Géza, Nagyajta
 Dr. Fényes Lajos, Arad
 Feldmann Károly, Érmihályf. [Érmihály-
 falva]
 Filep Gábor, Oklánd
 Fisch Kálmán, Szászrégen
 Dr. Fodor Boldizsár, Szkeresztúr [Székely-
 keresztúr]
 Florián László, Szkeresztúr [Székely-
 keresztúr]
 Fosztó és Berki, Kvár [Kolozsvár]
 Fiátfalvi Derzsi Miklós, Brassó
 Fullajtár István, Nsztmiklós [Nagyszent-
 miklós]
 Fülöp István, Nvárad [Nagyvárad]
 Fráter Istvánné, Gálospetri
 Dr. Fritz László, Cluj [Kolozsvár]

G

Ifj. Gaál József, Gógánváralja
 Gál Béla, Dsztmárton [Dicsőszentmárton]
 Dr. Gaál Alajos, Gysztmiklós [Gyergyó-
 szentmiklós]
 Dr. Gabányi Imre, Kvár [Kolozsvár]

Gazdag Miklós, Nagyajta
 Gálfi László, Szováta
 Dr. Gábos István, Segesvár
 Dr. Gébert Ottó, Nvárad [Nagyvárad]
 Gál Nándor, Déva

Gagy Pálffy Gyula, Körösb. [Körösbánya]
 Gidófalvy István, Doboka
 Gocsmann József, Sorostély
 Dr. Glück Sándor, Érmihályf. [Érmihályfalva]
 Dr. Gyergyai Árpád, Cluj [Kolozsvar]
 Dr. György Lajos, Kvár [Kolozsvar]
 Dr. György József, Oklánd
 Gyerő József, Ürmös
 Gyerő György, Ürmös
 Gyarmathy Sándor, Cluj [Kolozsvar]
 Gyalay József, Dsztm. [Dicsősztmarton]
 Gyenge Gyula, Lugos
 Dr. Gyarmathy Dezső, Szkeresztúr [Székelykeresztúr]
 György Lajos, Gyimesbükk
 Dr. Gyertyánffy László, Gyér

Gyárfás Elemér, Dsztm. [Dicsősztmarton]
 Dr. György Zsigmond, Segesvár
 György Gábor, Nagykászton
 Dr. Gurka Gyula, Belényes
 Dr. Grandpierre Emil, [Kolozsvar]
 Grausam Ferencz, Lupény
 Dr. Gspánn Károly, Cluj [Kolozsvar]
 Gvidó Béla, Dsztmárt. [Dicsősztmar-
 ton]
 Grodiczky Rezső, Kvár [Kolozsvar]
 Dr. Gönczy Gábor, Székelyudvh. [Székelyudvarhely]
 Görög Joachim, Gysztmiklós [Gyergyó-
 szentmiklós]
 Gombos Benő, Kvár [Kolozsvar]

H

Háromszéki Tptár [Takarékpénztár], Sszty. [Sepsiszentgyörgy]
 Halmágyi Samu, Szudvh. [Székelyudvarhely]
 Halmágyi János, Nyáradgálfalva
 Hánn József, Szudvh. [Székelyudvarhely]
 Hangya Szövetk. [Szövetkezetek] Köz-
 pontja, Nagyenyed
 Hadházy Sándor, Cluj [Kolozsvar]
 Hach József, Szigetfalva
 Dr. Haraga
 Dr. Heney Elek, Nagyenyed
 Dr. Helmeczy József, Pettyén
 Hehs Vilmos, Arad
 Dr. Hinléder F. Ákos, Szudvh. [Székely-
 udvarhely]
 Hindléder Ernő, Szudvh. [Székely-
 udvarhely]

Hitelszövetkezet, Homoródsztmarton [Homoródsztmarton]
 Hitelszövetkezet, Etéd
 Br. P. Horváth Arthur, Péterlaka [Magyar-
 péterlaka]
 Horváth Alajos, Nagysztmiklós [Nagyszt-
 miklós]
 Horváth Pál, Nagyenyed
 Horváth János, Felvincz [Felvinc]
 Horváth Béla, Felvincz [Felvinc]
 Hoffmann Fülöp, Gátalja
 Horomzay Frigyes, Arad
 Hoyos Anna, Arad
 Br. P. Horváth Kálmán, Fzsuk [Felsősuk]
 Imre Ferencz, Nborosnyó [Nagyborosnyó]
 Hubay Károly, Kvár [Kolozsvar]
 Ifj. Hubay Károly, Kvár [Kolozsvar]
 Huszár Ádám, Mláros [Magyarláros]
 Br. Huszárné, Nemes Polixénia [Kolozsvar]

I

Incze Lajos, Vizakna
 Illés Béla, Belényes

Dr. Imreh Domokos, Szudvh. [Székely-
 udvarhely]

Issekutz Viktor, Erzsébetváros
 H. A. Issekutz Viktor, Erzsébetfalva
 E. M. Issekutz Viktor, Erzsébetfalva
 H. V. Issekutz Viktor, Erzsébetfalva
 Issekutz Viktor, Erzsébetfalva
 Imre Ferenc, Nborosnyó [Nagyborosnyó]
 Issekutz Sándor, Áldófalva

Issekutz László, Arad
 Dr. Issekutz László, Pécska
 I. Illyés Lajos, Szováta
 Imre Árpád, Szigetfalva
 Imecs Ernő, Előpatak
 Dr. Issekutz István, Arad

J

Dr. Jancsó Ödön, Cluj [Kolozsvár]
 Dr. Jacznik László, Petrozsény
 Jakab Gyula, Szudvh. [Székelyudvarhely]
 Járay Béla, Désfalva
 Jaeger Jenő, Szkeresztúr [Székely-
 keresztúr]
 Jaeger Viktor, Szkeresztúr [Székely-
 keresztúr]
 P. Dr. Jánossy Béla, Kvár [Kolozsvár]
 Dr. Jacziha László, Petrozsény
 Jakab István, Gálospéter [Gálospetri]
 Jakab Rezső, Érmihályf. [Érmihályfalva]
 Jakabovits Sándor, Érmihályf. [Érmihály-
 falva]

Dr. Jenei Elek, Nagyenyed
 Dr. Jodál Gábor, Szudvh. [Székelyudvar-
 hely]
 Joós András, Kisborosnyó
 Id. Br. Jósika Gábor, Kvár [Kolozsvár]
 Ifj. Br. Jósika Gábor, Várfalva
 Br. Jósika Miklós, Magyarfenes
 Br. Jósika István, Mezőnagycsán [Mező-
 csán]
 Br. Jósika János, Szurduk
 Joó Kálmán, Szárazberek
 Br. Jósika Samuné, Cluj [Kolozsvár]
 Br. Jósika Gábor, Várfalva

K

Kálmán Dezső, Nagyenyed
 Br. Kemény Pál, Nagyenyed
 Dr. Kerekes István, Mvhely [Marosvásár-
 hely]
 Kerekes József, Torda
 Dr. Kassay István, Szudvh. [Székelyud-
 varhely]
 Ifj. Kassay Dénes, Szudvh. [Székelyudvar-
 hely]
 Karsay József, Erzsébetváros
 Keresztes István, Kolozsvár
 Dr. Kanopi Kálmán, Odvas
 Kelen Béla, Nvárad [Nagyvárad]
 Keltz Simon, Szigetfalva
 Dr. Kapdebó Kálmán, Mvhely [Maros-
 vásárhely]
 Keresztes János, Körösbánya

Dr. Karácsony Antal, Kászonimpér
 Dr. Karácsnyi János, Nvárad [Nagyvárad]
 Kisgyörgy Imre, Olthévíz
 Kisgyörgy Sándor, Vargyas
 Kiss Károly, Vargyas
 Dr. Killner Béla, Belényes
 Dr. Killner György, Belényes
 Kiss György, Oklánd
 Kiss László, Tancs
 Király József, Kvár [Kolozsvár]
 Kiss János, Mlápos [Magyarláros]
 Dr. Kiss Elek, Kvár [Kolozsvár]
 Kiss Károly, Nagyratós
 Kósa László, Kököcs
 Kovács Kálmán, Cluj [Kolozsvár]
 Korber Nándor, Nszt. [Nagyszentmiklós]
 Kovács Endre, Nenyed [Nagyenyed]

Kónya György, Sepsiangyalos [Angyalos]
 Kónya Kálmán, Nborosnyó [Nagyborosnyó]
 Koncz András, Szudvh. [Székelyudvarhely]
 Kónya Pál, Székelykocsárd
 Dr. Koleszár László, Kvár [Kolozsvár]
 Dr. Kósa Béla, Tasnád
 Kopetkó Károly, Arad
 Kvári [Kolozsvári] Takarékpénztár [Takarékpénztár] és HitBank [Hitelbank]
 Kvári [Kolozsvári] Ferencendi Zárda, Cluj [Kolozsvár]

L

Dr. László Dezső, Gysztmiklós [Gyergyószentmiklós]
 Léb Sámuel, Cluj [Kolozsvár]
 Cs. Lázár László, Marosillye
 Lőrinczy Dénes, Lupény
 Lőrinczy István, Lupény
 Lovász Dániel, Érmihályfalva

M

Dr. Makkai Sándor, Cluj [Kolozsvár]
 Marcinkievitz Ignác, Cluj [Kolozsvár]
 Mártonffy Gyula, Cluj [Kolozsvár]
 Mara József, Szászrégen
 Dr. Meskó Miklós, Déva
 Marossy Márton, Kadács [Nagykadács]
 Magyarlápósi Takarékpénztár, [Magyarlápó]
 Mátyásovszky László, Mlápó [Magyarlápó]
 Dr. Mezey Mihály, Oláhlápos
 Mátyás Lajos, Ant
 Mészáros István, Felvinc [Felvinc]
 Márcus Sándor, Nvárad [Nagyvárad]
 Dr. Medvigy Ferencz, Nvárad [Nagyvárad]
 Dr. Matolay Károly, Nvárad [Nagyvárad]
 Dr. Máthé István, Oklánd
 Mateka József, Búrgezd
 Marossy Albert, Szentábrahám

Koroncay Frigyes, Arad
 Körösi György, Péterlaka [Magyarpéterlaka]
 Körösi József, Péterlaka [Magyarpéterlaka]
 Kraft József, Kvár [Kolozsvár]
 Dr. Kulin Imre, Érmihályfalva
 Kupás Sámuel, Oláhlápos
 Dr. Kristóf György, Kvár [Kolozsvár]
 Kun Richárd, Temesvár
 P. Kristó Xevér, Körösbánya
 Dr. Köpf János, Arad

Lőrinczy Árpád, Vajas
 Lőrinczy Domokos, Kissolyos
 Lukács Ferencz, Algyógy
 Dr. Lukácsi József, Cluj [Kolozsvár]
 Dr. Lukácsffy Elek, Szudvhely [Székelyudvarhely]

Ifj. Máté Lajos, Szentábrahám
 Meleg András, Kémer
 Minerva Irod. [Irodalmi] és Nyomdai Int. [Intézet], Cluj [Kolozsvár]
 Dr. Mikó Imre, Kvár [Kolozsvár]
 Mihály Károly, Mvhely [Marosvásárhely]
 Dr. Mikó Lőrincz, Cluj [Kolozsvár]
 Dr. Müller Jenő, Nagyenyed
 Müllerhuber Rezső, Petrosény
 Molnár Albert, Nborosnyó [Nagyborosnyó]
 Musán András, Ürmös
 Muzsnai Domokos, Szudvhely [Székelyudvarhely]
 Muntján Péter és fiai, Cluj [Kolozsvár]
 Moldován Tivadar, Mlápó [Magyarlápó]
 Müller János, Baița [Băița = Láposbánya]
 Mojzer Károly, Magyarigen
 Mucsi Imre, Gálospéter [Gálospetri]
 Móricz Erzsébet, Nagyilonda

N

Nemes György, Cluj [Kolozsvár]
 Neumann Miksa, Sztgyörgy [Sepsiszentgyörgy]
 Neumann Dezső, Sztgyörgy [Sepsiszentgyörgy]
 Nagy Lajos, Sztgyörgy [Sepsiszentgyörgy]
 Nagy Simon, Szotyor
 Nagy Lajos, Kökös
 Nagy András, Péterlaka [Magyarpéterlaka]
 Nagy Károly, Cluj [Kolozsvár]
 Nagy János, Cluj [Kolozsvár]
 Nagyenyedi Kisegítő Tptár [Takarék-péztár] Rt.
 Nagy Sándor, Nyenyed [Nagyenyed]
 K. Nagy Árpád, Szkál [Székelykál]
 Nagy József, Ürmös
 Nagy András, Ürmös
 Dr. Nagy Lajos, Szudvh. [Székelyudvarhely]
 Nagy Zsigmond, Dsztm. [Dicsőszen-tárton]
 B. Nagy József, Csíkszereda

Nagy Kálmán, Kvár [Kolozsvár]
 Nagy Ferencz, Felvincz [Felvinc]
 Nemes Kálmán, Lugos
 Dr. Nagy Béla, Szkeresztúr [Székely-keresztúr]
 Özv. Gr. Nemes Jánosné, Cluj [Kolozsvár]
 T. Nagy Géza, Petrozsény
 Nevelits Simon, Felvincz [Felvinc]
 Dr. Nagy Jenő, Csíksztm. [Csíkszentmárton]
 Dr. Nagy Elek, Kvár [Kolozsvár]
 Nagyvárad Takaréktár [Takarék-péztár], [Nagyvárad]
 Nagysolymosi Koncz Ármánd, Szudvh. [Székelyudvarhely]
 Nagyvárad Ref. [Református] Egyház-község
 Nagyvárad Rom. Kath. [Római Katolikus] Káptalan [Nagyvárad]
 Dr. Nagy László, Kvár [Kolozsvár]
 Nuricsány József, Mvh. [Marosvásárhely]

Ny

Nyiszly Gyula, Kvár [Kolozsvár]

O

Ormai Kálmán, Cluj [Kolozsvár]
 Oberding Antal, Cluj [Kolozsvár]
 Osváth Gábor, Ürmös
 Dr. Orbán Domokos, Szudvh. [Székely-udvarhely]
 Orbán Endre, Szudvh. [Székelyudvarhely]

Olajos József, Magyarpécska
 Őri Béni, Gyimesbükk
 Osztovics Nándor, Nagysomlyó [Mező-somlyó]
 Oláh Antal, Szárhegy
 Ocskai István, Déva

P

Pállfy István, Ludas [Marosludas]
 Dr. Pál Gyula, Szudvh. [Székelyudvarhely]
 Papp Vilmos, Erzsébetváros
 Papp Kálmán, Somogyom

Dr. Pállfy Ferencz, Dsztmárton [Dicső-szentmárton]
 Dr. Papp István, Radnót
 Pataky Sándor, Dsztm. [Dicsőszen-tárton]
 Pállfy László, Kvár [Kolozsvár]

Dr. Parády Ferencné, Dés
 Pál István, Szudvhely [Székelyudvarhely]
 Pál István, Szudvhely [Székelyudvarhely]
 Pálur István, Lippa
 Dr. Pál Gábor, Csíkszereda
 Dr. Pálincás Tibor, Árkos
 Dr. Párcer Béla, Arad
 Pap Mihály, Cluj [Kolozsvár]
 Dr. Papp József, Cluj [Kolozsvár]
 Petrovits Emil, Nsztmiklós [Nagyszent-
 miklós]
 Dr. Péterfy Áron, Nyárádszereda
 Pekri János, Dsztmárton [Dicsőszent-
 márton]
 Pekri Géza, Dsztmárton [Dicsőszent-
 márton]
 Dr. Pető Ignác, Billéd
 Petres Kálmán, Cluj [Kolozsvár]

R

Dr. Rafael Miksa, Algyógy
 Dr. Rațiu Domokos, Kvár [Kolozsvár]
 Ref. [Református] Egyház, Érendréd

S

Sümegei Ödön, Cluj [Kolozsvár]
 Sándor József, Cluj [Kolozsvár]
 Dr. Sándor Balázs, Gysztmiklós [Gyergyó-
 szentmiklós]
 Sámson Jakab, Kvár [Kolozsvár]
 Sárga Kristóf utódai, Kvár [Kolozsvár]
 Dr. Sebesi János, Szudvh. [Székelyudvar-
 hely]
 Sándor András, Nagyajta
 Seethal Ferencz, Miklósvár
 Sárga Gergely, Gátalja
 Seethal Ferencz, Miklósvár

Sz

Szegedi József, Cluj [Kolozsvár]
 Száva Dezső, Cluj [Kolozsvár]

Péter Sándor, Szmuzsna [Székelymuzsna]
 Péter Sándorné, Szmuzsna [Székely-
 muzsna]
 Prepelicay Ödön, Szigetfalva
 Prepelicay Jenő, Szigetfalva
 Picher Gyula, Segesvár
 Dr. Pollitzer Alajos, Belényes
 Prohászka Lajos, Nsztmiklós [Nagyszent-
 miklós]
 Porzsolt Kálmán, Lupény
 Puskás István, Gysztmiklós [Gyergyó-
 szentmiklós]
 Polonyi Sándor, Kvár [Kolozsvár]
 Polgári Bank és Keresk. [Kereskedelmi]
 Rt., Dés
 Dr. Posta Sándor, Ant
 Poroszlay Zsigmond, Pele
 Dr. Pusztay Kálmán, Cluj [Kolozsvár]

Református Egyház, Szárazberek
 Rohay László, Nagyenyed
 Dr. Róth Hugó, Kvár [Kolozsvár]

Özv. Simon Elekné, Algyógy
 Dr. Simon József, Nyárádszereda
 Br. Solymosy Lajos, Apatelek
 Simó Mátyás, Szudvh. [Székelyudvarhely]
 Simon Ferencz, Egrestő
 Sümegei Ödön, Cluj [Kolozsvár]
 Stenger József, Lupény
 Stössel et Comp., Cluj [Kolozsvár]
 Schuszter Emil, Kvár [Kolozsvár]
 Dr. Schilling Árpád, Nvárad [Nagyvárad]
 Schweiger Péter, Arad

Id. Szilágyi Géza, Ssztgy [Sepsiszent-
 györgy]

Székely Lajos, Vargyas
 Széles Elek, Belényes
 Szabó István, Lupény
 Sz. Szakáts Péter, Bikfalva
 Szakál Mihály, Erzsébetváros
 Dr. Szimonidesz, Szászrégen
 Dr. V. Szabó Lajos, Szsomlyó [Szilágy-
 somlyó]
 Dr. V. Szabó Lajosné, Szsomlyó [Szilágy-
 somlyó]
 Szaplanczay Sándor, Szsomlyó [Szilágy-
 somlyó]
 Szakáts Miklós, Szkeresztúr [Székely-
 keresztúr]
 Szász Antal, Mlápos [Magyarláros]
 Szabó Imre, Oláhláros
 Szabó György, Gysztmiklós [Gyergyó-
 szentmiklós]
 Szabó Ferencz, Bonchida
 Szabó János, Felvincz [Felvinc]
 Szabó Jenő, Segesvár
 Szász Márton, Magyarrégen

Dr. Szöllösi Ödön, Székelyudvarh. [Székely-
 udvarhely]
 Szombati Szabó István, Lugos
 Szombati Szabó Csaba, Lugos
 Szombati Szabó Erzsike, Lugos
 Szőke Gábor, Cristur [Székelykeresztúr]
 Szuricsány József, Mvhely [Marosvásár-
 hely]
 Szászsebesi Egyesült Magy. [Magyar]
 Kaszinó és Polg. [Polgári] Kör, [Szász-
 sebes]
 Szabadhegyi Ernő, Nvárad [Nagyvárad]
 Dr. Szeghalmi Sándor, Nvárad [Nagyvárad]
 Szatmáry Király Andor, Margita
 Dr. Szent-Iványi József, Farnas
 Szabó József, Borossebes
 Szaplanczay Bertalan, Nbánya [Nagy-
 bánya]
 Szántai Gyula, Cluj [Kolozsvár]
 Dr. Szilágyi Géza, Nvárad [Nagyvárad]
 Szilágyi Kálmán, Érendréd

T

Dr. Török Imre, Cluj [Kolozsvár]
 Tanay Samu, Ssztygy [Sepsiszentgyörgy]
 Gr. Teleki Arctur, Tancs
 Gr. Teleki Ádám, Mújvár [Marosújvár]
 Gr. Teleki Károly, Sáromberke
 Gr. Teleki Domokos, Gernyeszeg
 Gr. Teleki László Gyula, Cluj [Kolozsvár]
 Gr. Teleki Géza, Alsózsuk
 Gr. Tisza Kálmán, Csegőd
 Dr. Tavaszy Sándor, Kvár [Kolozsvár]
 Taar Géza, Nagyajta
 Tárczy Géza, Csomaköz
 Dr. Telbisz Imre, Temesvár
 Dr. Thury Kálmán, Nvárad [Nagyvárad]
 Telegdi László, Szigetfalva
 Takács Zsigmond, Gálospéter [Gálospetri]
 Tasnádi Takaréktár [Takarékpénztár]
 Egyesület, [Tasnád]

Takács István, Vizakna
 Tóth Mihály, Lupény
 Trepeliczay Jenő, Szigetfalva
 Gr. Toldalaghi József, Koronka
 Török István, Kvár [Kolozsvár]
 Dr. Török Emil, Petrozsény
 Tokai János, Ant
 Tóth Lajos, Segesvár
 Torday József, Kvár [Kolozsvár]
 Torday Katalin, Kvár [Kolozsvár]
 Tóth István, Hidvég
 Dr. Tornya Gyula, Csák
 Török Pál, Vizakna
 Dr. Tusa Gábor, Kvár [Kolozsvár]
 Türkössy Sámuel, Kvár [Kolozsvár]
 Trepeliczay Jenő, Szigetfalva
 Trepeliczay Ödön, Szigetfalva

U

Ursz Sándor, Szsomlyó [Szilágysomlyó]
Unitárius Egyházközség, Székelysztmihály [Székelyszentmihály]

Ujfalvi Károly, Blenkemező
Ugron István, Kvár [Kolozsvár]

Ü

Ürmösi József, Hsztpál [Homoródszentpál]

Dr. Ürmösi Sándor, Kvár [Kolozsvár]

V

Vásárhelyi János, Cluj [Kolozsvár]
Vargha Lajos, Lugos
Dr. Várady Aurél, Cluj [Kolozsvár]
Vajda Jolán, Fogaras
Vas János, Zalatna
Varga Bertalan, Gátalja
Varga József, Kémer
Végh Benjámín, Árkos
Veres György, Érendréd
Dr. Vékás József, Dés

Dr. Veterányi Viktor, Temesvár
Végh József, Érmihályf. [Érmihályfalva]
Dr. Vékás Lajos, Cluj [Kolozsvár]
Dr. Viola Sándor, Szkeresztúr [Székelykeresztúr]
Viktor Ede, Dsztmárton [Dicsőszentmárton]
Dr. Viski László, Kvár [Kolozsvár]
Vogel Rezső, Bácsfalu
Vormáczy Frigyes, Szárhegy

W

Winkler Gyula, Nagyenyed
Walter Béla, Szkeresztúr [Székelykeresztúr]

Gr. Wass Béla, Czege [Cege]
Weress Béla, Petrozsény
Dr. Weisz Mór, Kászonaltíz

Z

Zágoni Dezső, Belényes
Zakariás Z. György, Gyimesbükk
Zathureczky Kálmán, Nagyajta
Zeyk Dániel, Nagyenyed

Zoltán Sándor, Hszentmárton [Homoródszentmárton]
Zudorné Kontz Ilka, Csigmó

Zs

Zsákó Kálmán, Mvhely [Marosvásárhely]
Zsámgócsián Benjamin, Erzsébetváros

Zsigmond Károly, Szsomlyó [Szilágysomlyó]
Zsákó Lenke, Cluj [Kolozsvár]